

Biblioteksrummet utifrån och in

En aktör-nätverksanalys av två fakultetsbiblioteks fysiska lärandemiljöer vid Lunds universitet

Love Liedholm

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Sara Kjellberg

År: 2016

Title

Library space from the outside and in: an actor-network analysis of two faculty libraries as learning environments at Lund University

Abstract

The purpose of this master's thesis is to study the concept of learning environments in relation to research libraries and their physical environments. Formerly related to classrooms or lecture halls, a learning environment can now include a wide range of locations. A successful learning environment should support collaborative and social activities, as well as quiet and individual work. This broadening of the concept has also, as I argue, affected the research libraries. By providing stimulating physical environments for their students, many libraries have seen an opportunity to become involved in their universities' overall development of campus learning environments. My question is how research libraries portrays as learning environments; where collaborative activities must blend with for example quiet study - which could be said to be the libraries' traditional trademark. I also discuss the subject of the librarian's role and significance in a library learning environment.

My study takes place at two faculty libraries at Lund University. My methods of choice are observations and semi-structured interviews. With the help of actor-network theory as my theoretical framework, I set out on a journey through my empirical data to trace the actors – both human and non-human – that take part in creating and maintaining the libraries as learning environments. The study also goes beyond the mere physical boundaries of the libraries, as I trace actors through both space and time.

My results show, in summary, that the networks of actors constituting the libraries as learning environments are, indeed, both human and non-human; why I argue that both types of actors are of equal importance in creating a successful library learning environment. I can also conclude that all library learning environments are not the same. The setting, in which a library is a part of, is a factor in relation to how a library functions as a learning environment. Regarding the librarian's role my results show that it resembles that of a "care taker", who has the responsibility to make sure everything is working as intended in a library's learning environment.

Master's thesis

Keywords

information studies; information science; research libraries; Lund university; physical library environments; learning environments; libraries and learning; library learning environments; libraries as learning environments; actor-network theory; Bruno Latour

Inledning	5
Bakgrund.....	5
Syfte och frågeställningar	8
Urval och avgränsningar	8
Disposition	9
Tidigare forskning	11
Forskningsbibliotek som lärandemiljöer: ett användarperspektiv	11
Forskningsbibliotek som lärandemiljöer: rummet i fokus	12
Bibliotekarien i en lärandemiljö	15
Biblioteksrummet som forskningsområde: min ingång	17
Teoretiskt perspektiv	20
Aktör-nätverksteori	20
Aktörer och nätverk	21
Att förstå rummet genom ANT	23
Metod	25
Observationer.....	25
Etiska överväganden	26
Genomförande.....	27
Intervjuer.....	27
Genomförande och etiska överväganden	28
Analys och resultat	30
Beskrivning av biblioteksrummen	30
LUX-biblioteket – en guidad tur.....	31
HSC-biblioteket – en guidad tur	32
Biblioteken i deras sammanhang: att synliggöra yttre aktörer.....	34
LUX-biblioteket – ett omformat nätverk	34
HSC-biblioteket – ett nätverk i vardande.....	38
Två förenade nätverk	41
De fysiska biblioteksrummen: inre aktörer	42
Ansvar och osynliga zoner.....	42
En mångfacetterad arbetsplats	45
Att arbeta – kollaborativt, socialt eller enskilt?	47
Böcker och bokhyllor.....	50
Biblioteksrummet utanför biblioteket	51
Bibliotekarien i nätverket.....	54
Bibliotekarien som länk till användarna	54
Bibliotekarien i biblioteksrummet	55
Den pedagogiska rollen – både i och utanför rummet	57
Avslutande diskussion	60
Vidare forskning	64
Källförteckning	66
Bilder	66
Intervjuer.....	66
Litteratur	66
Bilaga 1 – Intervjuguide LUX	74
Bilaga 2 – Intervjuguide HSC	76

Inledning

Det är så jävla stressigt och svårt att få plats. Jag orkar inte med känslan av att man hela tiden måste prestera när man är där så därför sitter jag hellre här.

(Anonym student)

Under höstterminen 2015 fick jag möjlighet att genomföra ett antal korta och spontana intervjuer med slumpmässigt utvalda studenter, som del av en mindre undersökning jag blev ombedd att utföra på min dåvarande praktikplats på Lunds Universitetsbibliotek (UB). Intervjufrågorna kretsade kring hur studenterna upplevde UB som studiemiljö och vad de letade efter i en bra studieplats. Eftersom UB har något av en unik ställning inom universitet – då biblioteket inte är knutet till en specifik institution eller fakultet – föll det sig tämligen naturligt att mina slumpmässigt utvalda respondenter kom från ett brett antal ämnesområden. Jag samtalade med allt från jurister till kulturgeografer under de två dagar som jag utförde intervjuerna. Även om mina frågor rörde UBs miljöer så framförde många av studenterna synpunkter kring de fakultetsbibliotek som de tillhörde. En kommentar som fastnade särskilt hos mig var den som nu utgör uppsatsens inledande citat. Orden användes för att motivera varför respondenten satt på UB och inte på sitt fakultetsbibliotek då studenten i fråga upplevde atmosfären där alltför pressande. Flera av de övriga respondenterna var inne på liknande resonemang då de var tydliga med att de föredrog vissa bibliotek framför andra. Intervjuerna fick mig därför att börja fundera. Finns det verkligen skillnader mellan fakultetsbiblioteken? De tillhör ju trots allt samma universitet. Bibliotek som bibliotek, eller? Jag hade själv besökt många av dem, så att de till sin fysiska utformning skilde sig åt var jag fullt medveten om. Men respondenternas kommentarer kretsade inte enbart kring inredningsdetaljer och möblemang, utan de talade också om hur de upplevde olika typer av atmosfärer i biblioteken. Kunde det ligga något i det de sa?

Tidigare hade jag inte lagt så mycket fokus på det fysiska biblioteksrummet – det var ju det digitala som var framtiden – men nu var jag visst fast. Det föll sig till sist självklart att min uppsats skulle handla om just bibliotekets fysiska rum.

Bakgrund

Uppsatsen tar sin ansats i begreppet lärandemiljöer, ett begrepp som har kommit att få allt större betydelse för hur dagens och framtidens universitetscampus bör utformas. Från att lärandemiljöer tidigare främst varit förknippade med föreläsningssalar och lärarledda aktiviteter har forskning och utredningar visat att möjlighet till lärande och förståelse skapas på många fler platser än så (jfr Säljö 2000). Istället talas det nu om formella (lärarledda och schemabundna aktiviteter) och informella lärandemiljöer (miljöer studenter använder sig av utan någon inblandning från lärares sida). Informella lärandemiljöer innefattar renodlade studiemiljöer, men också caféer och bara spontana möten i korridoren. Miljöerna ska främja möten, samtal och diskussioner studenter

emellan, men också ge möjlighet till enskilt och ostört arbete (Stockholms universitet 2015, s. 8; Scottish funding counsel 2006, s. 6-10).

Den breddade definitionen av lärandemiljöer måste ses i ljuset av en längre pedagogisk utveckling inom högre utbildning. Det talas bland annat om ett pågående skifte mellan två pedagogiska paradig: från ett instruerande förhållningssätt där läraren agerar instruktör och överför sin kunskap till en passivt mottagande student till ett lärandeparadigm där studenten ges verktyg för att själv skapa och ta kontroll över sin egen lärandeprocess (Jamieson 2013, s. 142-143; Barr & Tagg 1995; Sveriges förenade studentkårer 2013, s. 6). Få studenter kan idag säga att de genomfört en högskoleutbildning utan att självständigt sökt, sammanställt och skrivit en rapport, tentamen eller liknande uppgift (Gellerstam 2001, s. 24). Under senare tid har också koncept så som "flippade klassrum" börjat utvecklas, där föreläsningar är inspelade och kan ses online vilket ska ge studenterna mer tid till diskussion och problematisering (Svensk biblioteksforening 2015, s. 15). Lärande ses även allt mer som en kollaborativ process där studenter lär med och av varandra. Problembaserat lärande (PBL), *Case-studies* och andra kollaborativa och student-aktiva pedagogiska metoder har blivit allt vanligare inom högre utbildning (Stockholms universitet 2015, s. 10-11).

Utvecklingen går alltså mot att studenter spenderar allt mindre tid i klassrum eller föreläsningssalar och att större del av lärandeprocessen sker i andra typer av sammanhang (Svensk biblioteksforening 2015, s. 15; Jamieson 2013, s. 145; Svensk biblioteksforening 2010, s. 5). Universiteten har på så vis börjat inse värdet i att rusta upp sina fysiska miljöer för att bättre passa in dem i den övergripande pedagogiska verksamheten och göra miljöerna attraktiva för studenterna, vilket har skett på bred front vid både svenska och utländska universitet och högskolor (Stockholms universitet 2015; Karolinska institutet 2015; NMC 2015, s. 10-11; JISC 2015)

För forskningsbiblioteken vid universitet- och högskolor har den breddade definitionen av lärandemiljöer fått stort genomslag. Genom att erbjuda just attraktiva mötes- och studieplatser har biblioteken sett en möjlighet att ta ett större pedagogiskt ansvar för sina studenter och därmed bli en del av det övergripande arbetet med lärandemiljöer vid sina respektive universitet och högskolor (NMC 2015, s. 10; Svensk biblioteksforening 2010, s. 5). Bennett (2009, s. 187) talar om att det har skett en förskjutning från ett bokcentrerat förhållningssätt, där bibliotekens samlingar har satt ramarna för det fysiska rummet, till att användarnas behov och önskemål i allt högre grad styr biblioteksrummets utformning och hur det används.

Tanken om attraktiva fysiska biblioteksmiljöer är dock inte ny. I Sverige uppmärksammades redan under 1990-talet och kring millennieskiftet att biblioteken bättre behövde möta studenternas ökade behov av mötes- och studieplatser och anpassa sig efter den pedagogiska utvecklingen (Gellerstam 2001, s. 24). Ungefär samtidigt slog dock IT-boomen till med full kraft, vilket sågs ha betydelse för den fysiska biblioteksmiljöns framtid (Hvenegaard Rasmussen & Jochumsen 2009, s. 1; Freeman 2005, s. 2). Carlson (2001) målar i sin artikel *The deserted library* upp en dystopisk framtidsbild av övergivna bibliotekslokaler i takt med att användarna får tillgång till allt mer information online. Med facit i hand kan vi konstatera att Carlsons spådom inte slog in. Även om exempel finns där utvecklingen gått mot helt digitala bibliotek (jfr Holley 2013, s. 64) så talas det snarare om en *biblioteksrummets renässans*

(Hvenegaard Rasmussen & Jochumsen 2009, s. 1; Eigenbrodt 2013, s. 35) där det fysiska rummet åter har befast sin position som en betydelsefull del av biblioteket. Även om de fysiska utlånen har minskat så har de fysiska besöken inte följt samma trend (Nelke 2009, s 48).

Bibliotek som lärandemiljöer kan dock ställa nya krav på biblioteksrummet än tidigare. Att tillhandahålla studieplatser är inte främmande för biblioteken, tvärtom har bibliotekens lugna och tysta atmosfär länge ansetts vara ideal för just utformningen av studiemiljöer som karaktäriserats av enskilt och kontemplativt arbete (Gayton 2008). Men hur har forskningsbiblioteken valt att förhålla sig till idéerna om lärandemiljöer – där lugn och ro alltså måste samsas med interaktion och spontanitet – samtidigt som bibliotekens fysiska samlingar, trots den digitala utvecklingen, fortfarande är en viktig del av många forskningsbiblioteks verksamhet (Svensk biblioteksforening 2015, s. 43). Och vilken blir bibliotekariens funktion i ett bibliotek som lärandemiljö? Bibliotekarien spelar idag en allt viktigare roll som pedagogisk resurs på universitet och högskolor och blir ett allt vanligare inslag i den schemalagda undervisningen för studenter och forskare (Svensk biblioteksforening 2015, s. 59, 64). Ytterligare ett steg i bibliotekariens utveckling som pedagog skulle kunna vara att bli involverad i skapandet av lärandemiljöer (NMC 2015, s 10).

Flexibilitet är ett välanvänt ledord när det kommer till lärandemiljödesign: att kunna ge allt till alla på en och samma gång (Stockholms universitet 2015, s. 2; JISC 2015), men är det möjligt att genomföra i ett biblioteksrum där så många intressen kan krocka? Sveriges bibliotekschefer har i alla fall hög tro till biblioteksrummet och möjligheten att anpassa det efter de krav som ställs på en lärandemiljö:

Bibliotek är miljöer som skapar förutsättningar för och stimulerar lärande. Bibliotekens roll som lärandemiljöer är etablerad och viktig för studenterna. Genom att verka inspirerande, vara flexibla och tillgängliga bidrar miljöerna till goda studieresultat. Biblioteken har, utifrån sitt pedagogiska perspektiv, en viktig funktion att fylla i utformningen av såväl fysiska som digitala lärandemiljöer i syfte att uppnå en hög kvalitet i stödet till lärande.

(Forum för bibliotekschefer 2015)

Men någon självklar mall för hur denna flexibilitet ska uppnås finns inte att tillgå. Från att ha kunnat luta sig tillbaka på en lång tradition av biblioteksdesign – med böcker, bokhyllor och läsplatser på rad – så är utformandet av lärandemiljöer ett betydligt mer experimentellt projekt för forskningsbiblioteken och en resa ut i mer okända farvatten (Hartman 2000, 112). Eigenbrodt (2013, s. 45-46) identifierar ett antal olika trender, däribland bibliotek som valt att utrusta sina lokaler med modern teknologi; bibliotek som valt att använda sig av öppna och fria ytor för lärande; och bibliotek som valt att fortsatt koncentrera sig på tysta studieplatser för enskilt studerande. Att tala om bibliotek i termer som *information commons* eller *learning commons* har också ökat i popularitet (Jamieson 2013, s. 147). I en *information commons* ligger fokus på att samla och ge tillgång till informationsteknologi. Datorer, skrivare, scanners och annan form av teknisk utrustning är ofta utmärkande detaljer. I en *learning commons* är det i högre grad den sociala och kollaborativa aspekten av lärande som står i centrum. En *information commons* innehåller i regel en rad olika typer av miljöer och funktioner, inte nödvändigtvis fokuserade kring teknologi och inte heller tvunget att enbart innefatta bibliotekets service och funktioner (Jamieson 2013, s. 147).

Vid Lunds universitet, med 26 olika bibliotekslokaler knutna till sig¹, blir den allt mer diversifierade forskningsbiblioteksmiljön uppenbar i och med det stora antalet bibliotek som finns tillgängliga. Mitt antagande är att ingen av bibliotekens lärandemiljö är den andra lik – både gällande utseende och design, men också i hur det fysiska rummet används och hur man agerar i det. Det är vad som har betydelse för att dessa skillnader ska uppstå som ligger till grund för den föreliggande undersökningen.

Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka hur forskningsbibliotek kan manifesteras som lärandemiljöer samt betydelsen av bibliotekens sammanhang för hur lärandemiljön kommer till uttryck. Jag kommer att studera hur olika aktörer i rummen väljer att interagera med varandra och med det biblioteksrum de befinner sig i. Särskilt fokus kommer att läggas på bibliotekarien som aktör och dess funktion i biblioteksrummet.

Undersökningen kommer att utgöras av två fakultetsbibliotek vid Lunds universitet: LUX-biblioteket tillhörande de humanistiska och teologiska fakulteterna och biblioteket på *Health science center* (hädanefter HSC-biblioteket) tillhörande den medicinska fakulteten.

Mina frågeställningar är följande:

- I. Hur kommer biblioteksrum som lärandemiljö till uttryck i ett särskilt sammanhang?
- II. Hur ser samspelet ut mellan olika aktörer i bibliotekens lärandemiljöer?
- III. Vilken är bibliotekariens roll i biblioteket som lärandemiljö?

Termen *aktör* är central för min uppsats. I kapitlet *Teoretiskt perspektiv* kommer jag vidareutveckla hur jag ser på möjliga aktörer och just samspel mellan människor och materiella ting som något som skapar en miljö tillsammans.

Urval och avgränsningar

Som nämnts ovan har jag valt att undersöka två fakultetsbibliotek vid Lunds universitet. LUX-biblioteket är kopplat till fem institutioner hemmahörande vid de humanistiska och teologiska fakulteterna: centrum för teologi och religionsvetenskap (CTR), institutionen för kulturvetenskaper, institutionen för arkeologi och antikens

---

¹ För information om biblioteken vid Lunds universitet, se: *Biblioteken i siffror* <http://www.lub.lu.se/om-biblioteksnatverket/biblioteken-i-siffror> [2016-03-10]

historia, historiska institutionen samt filosofiska institutionen. HSC-biblioteket är i sin tur kopplat till utbildningar gällande arbetsterapeut, fysioterapeut, röntgensjuksköterska, sjuksköterska, specialistsjuksköterska, barnmorska samt master i medicinsk vetenskap.

Urvalsprocessen har varit relativt okomplicerad. LUX-biblioteket valdes tidigt som utgångspunkt eftersom biblioteket är nybyggt (inflyttning skedde 2014) vilket gör det till det ”yngsta” biblioteket vid universitet. Jag ansåg därför biblioteket vara av extra intresse för den typ av undersökning jag ville genomföra, i och med att biblioteksrummet har kunnat byggas upp från grunden och att byggnadsprocessen och inflyttningen skedde så pass nyligen att den fortfarande får anses vara färsk i bibliotekariernas minnen. Efter att valet fallit på LUX-biblioteket var nästa steg att välja ett biblioteksrum som kunde kontrastera LUX-biblioteket på ett passande sätt. Jag beslöt därför att välja ett bibliotek tillhörande en annan fakultet, skild från den humanistisk-teologiska, varför valet föll på den medicinska fakulteten och HSC-biblioteket. HSC-biblioteks lokaler är betydligt äldre än LUX-bibliotekets, men jag ser inte detta som ett problem, utan snarare en möjlighet att kontrastera gammalt och nytt. Att biblioteken har annorlunda förutsättningar – olika sammanhang – ser jag enbart som en styrka för undersökningen.

Jag har valt att avgränsa undersökningen till enbart två bibliotek. Att föra in fler biblioteksrum skulle säkerligen berika undersökningen, men också göra det omöjligt att slutföra den inom uppsatsens satta tidsramar. Den valda avgränsningen tillåter mig också att undersöka biblioteken på djupet, istället för att översiktligt studera flera bibliotek.

En avgränsning har också gjorts gällande termen lärandemiljöer. Lärandemiljöer kan utgöras av både fysiska och virtuella miljöer. I den här uppsatsen är det den fysiska varianten som kommer att studeras. Jag gör heller ingen distinktion mellan formella och informella lärandemiljöer. Jag kommer att använda lärandemiljöer som ett paraplybegrepp som potentiellt skulle kunna innefatta bägge delar.

Disposition

Uppsatsen är uppdelad i sex huvudsakliga delar. I min *Inledning* presenterar jag en bakgrund till den föreliggande undersökningen och redogör också för mitt syfte samt mina valda forskningsfrågor. Därefter följer ett kapitel om *Tidigare forskning* där jag ringar in forskningsområdet och artikulerar min utgångspunkt. Sedan kommer avsnittet *Teoretiskt perspektiv* där jag redogör för mitt valda teoretiska ramverk. Efterföljande del är *Metod* där jag redovisar vilka metoder jag har använt och de etiska överväganden som har gjorts. Därpå presenterar jag mina resultat och min analys i en gemensam *Resultat och analys*-del. Slutligen kommer en *Avslutande diskussion* där jag drar mina slutsatser och ger förslag på fortsatt forskning.

Tidigare forskning

Forskning kring lärandemiljöer inom högre utbildning har bedrivits relativt sparsamt då begreppet snarare har relaterats till organisationsstruktur inom universitet och högskolor än en faktisk plats som möjliggör lärande (Temple 2008, s. 229). De senaste åren har dock ett trendskifte kunnat urskiljas då forskare i allt högre grad har börjat intressera sig för lärandemiljöer som fysisk plats (Temple 2008, s. 229).

I forskningen gällande bibliotek som lärandemiljöer har jag identifierat två huvudsakliga – om än inte knivskarpt åtskilda – forskningsteman: ett där användaren står i fokus samt ett där biblioteksrummet får agera huvudrollsinnehavare. Dessa kommer att utgöra kapitlets två första delar. Därefter kommer jag att presentera forskning som berör bibliotekarien i relation till biblioteksrummet. Här kommer också forskning som berör bibliotekarien som pedagog att vara av relevans. Uppsatsen tangerar dock inte enbart forskning rörande bibliotek som lärandemiljöer utan får sägas falla inom ramen för mer övergripande rumslig analys inom Biblioteks- och informationsvetenskap. En diskussion kring min infallsvinkel i relation till tidigare rumsliga studier är därför också på sin plats då jag delvis ämnar att anlägga ett annat perspektiv på biblioteksrummet än vad jag anser tidigare har gjorts. Denna diskussion kommer att utgöra kapitlets avslutande del.

Forskningsbibliotek som lärandemiljöer: ett användarperspektiv

Antologin *Studying students: The undergraduate research project at the University of Rochester* (Foster & Gibbons 2007a) får betecknas som tongivande för den forskning som bedrivits kring bibliotek som lärandemiljöer – inte minst för att den på allvar anlägger ett utpräglat studentperspektiv i undersökningen av biblioteksrummet. Istället för att anpassa studenterna till biblioteket bör biblioteket anpassas efter studenterna. Antologin bygger på en två-årig antropologisk studie där en stor mängd data, via främst etnografiska metoder, samlats in vilket har resulterat i 11 mindre delstudier som berör olika aspekter kring studenternas relation till bibliotek och lärande.

I delstudien *Library design and ethnography* undersöker Foster och Gibbons (2007b) genom observationer och intervjuer hur studenter använder sig av biblioteksrummet. Resultaten visar bland annat på att studenterna själva har förmågan att kontrollera och forma sin biblioteksmiljö. I det undersökta biblioteket hade olika zoner uppstått där olika sorters beteenden var accepterade – på vissa platser kunde det vara knäpptyst, oavsett antal personer i rummet, samtidigt som myllrande aktivitet pågick i en annan del av biblioteket. Intressant är att zonerna inte skapats eller aktivt upprätthölls av bibliotekspersonalen, istället var de studenternas egna konstruktioner. En skylt som uppmanar till tystnad har inte alls samma effekt som en uppfordrande blick från en annan student, menar Foster och Gibbons (2007b, s. 20-21). I artikeln belyser författarna också den diskrepans de uppfattar finns mellan bibliotekarier och arkitekters antaganden om hur studenter studerar och hur studenterna faktiskt arbetar. Exempelvis stämmer sällan antalet planerade sittplatser överens med hur många studenter som i

realitet får plats, då dessa gärna vill bre ut sig över den tillgängliga arbetsytan (Foster & Gibbons 2007b, s. 28-29).

Clark (2007) bidrar till antologin med artikeln *Mapping Diaries, or Where Do They Go All Day*, där hon använder sig av dagboksanteckningar och bilder från studenter för att undersöka vad studenterna gör under en arbetsdag och vilka implikationer deras aktiviteter kan ha för hur ett biblioteksrum bör utformas. I studien framkommer det att studenter gärna vill ha tillgång till en rad olika typer av miljöer beroende på vad de ska göra. Det perfekta biblioteket skulle således ge dem möjlighet att studera, läsa, socialisera, äta eller bara spendera dötid (Clark 2007, s. 52). Även George (2007, s. 67-68) i samma antologi konstaterar att den nya generationen studenter gärna ägnar sig åt flera olika aktiviteter samtidigt när de besöker biblioteket, så kallad *multitasking*.

Flertalet kortare studier i samma tappning som Foster och Gibbons (2007a) har också genomförts. Suarez (2007) använder sig av deltagande observationer och intervjuer för att undersöka vad studenter gör när de besöker sitt forskningsbibliotek. Även han observerar en rad olika aktiviteter/beteenden bland studenterna, vilka han delar in i tre grupper: *engaging behaviors* (att läsa, gruppjobba eller skriva), *social behaviors* (att prata med andra eller i telefon, äta etc.) och *leisure* (bland annat att spela spel eller lyssna på musik). Suarez (2007) konstaterar att trots de många olika aktiviteter och beteenden som observeras så tycks ändå studerande – pluggande – vara det som studenterna ägnar sig mest frekvent åt. Han får medhåll av Catalano, Paretta, McGivney och King (2014, s. 335-336) som genom en mer kvantitativt inriktad observationsundersökning visar att majoriteten av de aktiviteter som pågår i ett biblioteksrum är kopplade till studier. Även May och Swabey (2015, s. 778-779) konstaterar i en liknande kvantitativ undersökning att akademiskt arbete är den klart dominerande sysselsättningen i biblioteket.

Bryant, Matthew och Walton (2009, s. 15) observerar dock att studenter inte verkar uppleva social aktivitet och studier som något frångående. Studenterna tycks naturligt kunna växla mellan de två typerna av aktiviteter under ett biblioteksbesök. Bedwell och Banks (2013, s. 13) är inne på samma linje när de ställer sig frågan om studenters benägenhet att bryta mot exempelvis mat- och pratförbud kan vara en indikation på att sådana ”förbjudna” aktiviteter är mer sammanlänkande med studenters sätt att arbeta än vad de först trodde.

Forskningsbibliotek som lärandemiljöer: rummet i fokus

Hur biblioteksrummet ska designas för att på bästa sätt möjliggöra lärande är en högst aktuell fråga. I en nyutkommen rapport från Stockholms universitet² (2015, s. 34) konstateras att: ”De informella miljöerna ska vara så estetiskt och funktionellt tilltalande att studenter och lärare längtar efter att vara fysiskt närvarande på universitetet”. En lärandemiljö behöver således ett mått av både funktionalitet och estetik för att bli framgångsrik. Faktorer som ljud, ljus, ventilation, komfort, teknik (i form av eluttag, datorer, skrivare, tv-skärmar med mera), tillgång till mat och dryck är

---

² Som inte specifikt är inriktad på biblioteket som lärandemiljö utan lärandemiljöer på hela campus, där dock biblioteket ingår.

väsentliga för att skapa goda lärandemiljöer (Stockholms universitet 2015, s. 34; Bedwell & Banks 2013, s 8.; Harrop & Turpin 2013, s. 64-65, 71-72).

I forskningen går det emellertid också att finna exempel där studenter inte använder miljöerna som det var planerat, eller att lärandemiljöer skapats på platser som inte alls var ämnade åt det ändamålet (Walton & Matthews 2013). Harrop och Turpin (2013, s. 66-67) observerar att studenter använder platser dedikerade åt grupparbete för enskilt arbete och vice versa, samt att de gärna möblerar om i miljöerna. Även Bedwell och Banks (2013, s. 9-12) observerar hur enskilt arbetande studenter gärna undviker isolerade studieplatser – designade för deras påstådda behov – och istället söker sig till de mer trafikerade delarna av biblioteket. Bryant et al. (2009, s. 11) noterar också hur grupp- och enskilt arbete pågår och samsas om samma ytor i biblioteket. Hur studenter upplever en lärandemiljö är viktigare än vad den faktiskt är designad för. En och samma miljö kan ha olika funktion beroende på vilken student som använder den, konstaterar Harrop och Turpin (2013, s. 66-67).

Frågan kring teknologins inverkan på biblioteksrummet bör också nämnas, då främst i relation till de fysiska samlingarnas vara eller icke vara. Bennett (2009) identifierar vad han benämner som tre paradigmer rörande biblioteksrummets utformning: ett läsarcentrerare, ett bokcentrerare och ett lärandecentrerare paradigme. Det läsarcentrerare paradigmet var som starkast fram till början av 1900-talet, men i och med den kraftiga ökningen av de fysiska samlingarnas storlek fick läsarna vika undan för böckerna och det bokcentrerare paradigmet – där biblioteksrummet inte längre utformades efter läsaren utan efter litteraturen. Det bokcentrerare paradigmet kom att dominera för en lång tid framöver, men tack vare den teknologiska utvecklingen och möjligheten att skapa digitala bibliotek har de fysiska samlingarnas betydelse återigen mattats av. Biblioteksrummet har därmed återigen öppnats upp för läsarna, men med en viktig skillnad:

The first paradigm of library design brought the reader and printed material together in a particular physical space. But once every space is potentially a library space – that is to say, an information-rich space – the design challenge is less with the interaction of readers and books and more with the connection between space and learning.

(Bennet 2009, s. 187-188)

Ett bibliotek utformat för utlån, återlämning och förvaring istället för användarnas behov kan inte ses som annat än ett misslyckande med att nå biblioteksrummets fulla potential (Bennett 2003, s. 5-6). Bennett (2005; 2007a) argumenterar vidare för att nya koncept måste tas fram kring hur bibliotek väljer att designa sin fysiska miljö. Han förespråkar ett ökat samarbete med de fakulteter eller institutioner som biblioteket tillhör och att biblioteken måste börja anpassa sina miljöer efter fakulteternas målsättningar för sina studenter. Det lärande som sker vid fakulteterna ska också speglas i biblioteksrummet (Bennett 2007a, s 171). Han får medhåll av bland annat Demas (2005, s. 39) som menar att forskningsbiblioteken måste börja samarbeta med fler aktörer: ”Successful library planning will involve collaboration among faculty, academic officers, librarians, and architects”. Bennetts (2007a) och Demas (2005) argumentation är intressant för min uppsats eftersom jag har valt att studera två olika typer av fakultetsbibliotek. Sett ur deras synvinkel vore

förhoppningen att bibliotekens lärandemiljöer skiljer sig åt då de tillhör två olika fakulteter.

Det finns däremot forskare som väljer att lyfta fram biblioteksrummets symboliska värde (Eigenbrodt 2013, s. 42). Hahn & Jackson (2008) liknar biblioteksrummet vid en kyrka och menar att biblioteken kan dra nytta av att inte helt bryta med sina historiska rötter då studenter lättare verkar relatera till mer traditionella biblioteksrum än hypermoderna varianter. Studenterna vill gärna ha tillgång till ny teknologi, men den ska vara placerad i traditionella lokaler (Hahn & Jackson 2008, s. 9-10). Även Freeman (2005, s. 6, 9) argumenterar för att det i biblioteksrummens väggar sitter en akademisk anda och tradition som inte går att hitta någon annanstans:

While students are intensely engaged in using new technologies, they also want to enjoy the library as a contemplative oasis. Interestingly, a significant majority of students still considers the traditional reading room their favorite area of the library – the great, vaulted, light-filled space, whose walls are lined with books they may never pull off the shelf.

(Freeman 2005, s. 6)

Det är således inte otänkbart att böcker, bokhyllor, bibliotek och användares relation till varandra kan ha en djupare innebörd än den rent pragmatiska.

Den för biblioteksvärlden klassiska debatten om det tysta kontra det sociala rummet återfinns också inom forskningen kring bibliotek som lärandemiljöer. Gayton (2008) presenterar i sin artikel två begrepp – det *sociala biblioteket* och det *gemensamma* (eng. communal) *biblioteket* – och argumenterar för att det finns en distinkt skillnad mellan de båda typerna av bibliotek: “Communal activity in academic libraries is a solitary activity: it is studious, contemplative, and quiet. Social activity is a group activity: it is sometimes studious, not always contemplative, and certainly not quiet” (Gayton 2008, s. 60). Han menar att bibliotekens strävan efter att bli en social mötesplats, eller en lärandemiljö, riskerar att underminera en av det akademiska bibliotekets allra viktigaste och mest anrika funktioner: att kunna erbjuda plats för lugnt och ostört arbete, i en miljö som tillåter att se andra och bli sedd av andra som är involverade i samma typ av arbete – vilket ska ses som kärnan i det gemensamma biblioteket.

Även Cunningham och Walton (2016, s. 60) betonar vikten av att inte underskatta betydelsen av tysta och lugna utrymmen i biblioteken. Många studenter föredrar att sitta i biblioteket just för möjligheten att studera i lugn och ro. Det som också skiljer biblioteket som lärandemiljö från exempelvis cafeteria eller korridoren är att det finns personal som kan se till att regler och ordning efterföljs (Cunningham & Walton 2016, s. 58-60).

Problematiken kring det tysta eller högljudda biblioteket går också att utläsa i Johannessons (2009) avhandling *I främsta rummet: planerandet av ett högskolebibliotek med studenters arbete i fokus*. Han undersöker här processen för Högskolebiblioteket i Kalmars utformning från vision till realitet och hur olika aktörer – i form av exempelvis bibliotekschefen, bibliotekarier och arkitekter – deltar i och påverkar processen. Även om avhandlingen är inriktad på byggnationen av bibliotek så tangerar dess problemformulering min uppsats då den berör de nya utmaningar som

ställt på biblioteksrummets form och funktion. Johanneson (2009, ss. 293) identifierar bland annat tre diskurser som formulerats genom byggnadsprocessen och som går att utläsa i det fysiska biblioteksrummet. Den första är en arbetsplatsdiskurs – i biblioteksmiljön representerad exempelvis av zonindelning för grupp- och enskilt arbete. Den andra är en mötesplatsdiskurs, som delvis flyter in den förstnämnda diskursen på grund av vikten av grupparbete, som representeras av öppna ytor och bibliotekets centrala läge på campus. Den tredje och sista är en informationsförmedlingsdiskurs – representerad av exempelvis böcker, datorer, bokhyllor och tysta läsplatser. Om än inte oförenliga så konkurrerar diskurserna om biblioteksrummets yta och kan därför framträda i olika hög grad: “ett bibliotek byggt för möten och arbetande studenter framställs som ekvivalent med störningar för informationssökare” (Johanneson, s. 292).

Flera forskare ställer sig dock hoppfulla till att det faktiskt går att förena det sociala och gemensamma biblioteket och att det ena inte behöver utesluta det andra. Bennett (2007b, s. 17) menar att vi måste sluta se studerande och social aktivitet som motståndare och istället designa biblioteksrum där dessa aktiviteter kan förenas. Också Freeman (2005, s. 9) vidhåller att ett adekvat utformat biblioteksrum är ett rum som klarar av att stödja både den kollaborativa och enskilda aspekten av lärande.

Bibliotekarien i en lärandemiljö

Ytterst lite forskning finns som behandlar bibliotekariernas relation till den fysiska biblioteksmiljö de är verksamma i. Gällande forskning inriktad mot lärandemiljöer diskuteras bibliotekariens roll, men då främst i samband med virtuella lärplattformar. Mer sällsynt är diskussionen kring bibliotekarien i den fysiska lärandemiljön.

Det knappa forskningsläget kan möjligtvis förstås utifrån Bell och Unsworth (2007) resonemang kring bibliotekariens allt svagare ställning i biblioteksrummet. Författarna menar att biblioteksrummet blir allt populärare som studie- och mötesplats, men trots att besökarantalet ökar så minskar referensfrågorna. Det är därför inte obefogat att ställa sig frågan om bibliotekarierna håller på att fasas ut från sina egna bibliotek. (Bell & Unsworth 2007, s. 16) Författarna driver också tesen att bibliotekarierna och studenterna ”går om varandra”: bibliotekarierna befinner sig i biblioteket när studenterna har andra aktiviteter för sig, och går hem lagom till att studenterna beger sig till biblioteket (Bell & Unsworth 2007, s. 16). Även Foster (2007, s. 72) vidhåller att bibliotekarierna blir allt mer distanserade från biblioteksmiljön. Bibliotekarierna gör ett lika betydelsefullt jobb, men allt mer av det sker i ”skymundan”, bortom synhåll för användarna.

Referenssamtalen har heller inte samma funktion som tidigare. Dagens studenter förväntar sig att kunna få svar på ”allt” när de vänder sig till informationsdiskens: “they expect that anyone behind any desk will be receptive to a variety of requests” (Foster 2007, s. 76), om det så gäller en komplicerad referensfråga, eller bara få svar på var toaletten ligger. Kennedy (2011) argumenterar också för att informationsdiskens tid är förbi. Den representerar en förlegad syn på service och utgör en obehövlig barriär mellan bibliotekarien och användarna. Detta kan kopplas till Stover (2004) som

förespråkar att bibliotekarien inte ska vara överlägsen användaren utan att mötet ska ske på lika villkor. Miller och Murillo (2012) konstaterar även att studenter i första hand ber vänner eller lärare om hjälp när de kört fast i sina studier istället för att vända sig till bibliotekarierna. Många studenter vet inte ens vad en bibliotekarie skulle kunna hjälpa dem med. För att skapa en relation mellan bibliotekarie och student måste därför kontakt knytas i andra sammanhang än i biblioteksrummet, menar Miller och Murillo (2012). Det ligger på fakulteterna att först se och använda bibliotekarien som en resurs i undervisningen för att studenterna ska kunna göra det samma (Miller & Murillo 2012).

Bibliotekarien i sin pedagogiska roll är däremot mer utforskad och att bibliotekarien fyller en pedagogisk funktion är det få som skulle argumentera emot. Den pedagogiska rollen är kanske starkast förknippad med schemalagda undervisningstillfällen som bibliotekarien leder. Sett ur ett lärandemiljöperspektiv, där lärande kan ske i stort sett överallt, skulle dock all interaktion mellan bibliotekarie och användare kunna ses som ett potentiellt undervisningstillfälle, varför jag anser att även denna typ av forskning har betydelse för min uppsats.

Korn (2005) undersöker i sin magisteruppsats högskolebibliotekariens pedagogiska roll. Genom sitt intervjumaterial med verksamma högskolebibliotekarier konstaterar hon bland annat att bibliotekariens pedagogiska förmåga sätts på prov även utanför undervisningssalen då det i mötet med användaren gäller att anpassa samtalets nivå efter dennes kunskaper och förståelse (Korn 2005, s. 40). Bibliotekariens roll som pedagog är också i viss mån skild från lärarrollen. Bibliotekarierna har en fördel gentemot lärarna då de slipper betygsätta eller på annat sätt värdera studenterna, vilket skapar förutsättningar för en mer ”avslappnad” relation mellan studenterna och bibliotekarierna (Korn 2005, s. 36-40). I uppsatsen lyfter hon också fram att det inte enbart är i mötet med användarna som bibliotekarien har ett pedagogiskt ansvar. Att utforma det fysiska biblioteksrummet är minst lika viktigt som att besvara referensfrågor (Korn 2005, s. 30-31).

Också Magnusson (2006, s. 50) konstaterar i sin magisteruppsats, där hon undersökt medicinska bibliotekariers syn på pedagogik, att den fysiska biblioteksmiljön är en del av bibliotekariens pedagogiska roll och ansvar, vilket även Levy (2005, s. 24-25) argumenterar för. Magnusson (2006, s. 50) tar också upp en annan intressant aspekt av den pedagogiska rollen då hon betonar vikten av social kompetens hos bibliotekarierna.

Limberg och Folkesson (2006) diskuterar vilken roll bibliotekarien har som pedagog när de undersöker bibliotekariers och lärares syn på undervisning inom informationssökning vid skolbibliotek. De visar på att det finns en ovilja bland bibliotekarierna (och lärarna) att styra eleverna och deras arbete. Som pedagoger vill de inte ”servera” eleverna med information utan släppa tyglarna och låta eleverna söka på egen hand. Författarna är dock kritiska till ett sådant förhållningssätt och menar att bibliotekarien inte bör förpassas till klassrummets periferi. De förespråkar istället en balans mellan undervisning och självständigt arbete, där bibliotekarien är mer aktiv i undervisningen och ger tydliga instruktioner och anvisningar, vilka eleverna kan förhålla sig till i sitt självständiga arbete (Limberg & Folkesson 2006, s. 114-117).

I samband med forskning gällande bibliotekariens pedagogiska roll bör också Kuhlthau (2004) nämnas som en inflytelserik forskare. Hon redogör bland annat för en teoretisk modell bestående av fem roller (*levels of education*) som en bibliotekarie kan ikläda sig när denna ska instruera eller undervisa en användare (Kuhlthau 2004, s. 120-126):

1. *Organizer*: har aldrig direktkontakt med användaren utan organiserar bibliotekets samlingar på ett sätt som möjliggör för självständig sökning.
2. *Lecturer*: går aldrig ner på djupet kring användarens problem utan håller genomgången på en generell och övergripande nivå.
3. *Instructor*: försöker ge användaren det den vill ha för stunden. Ett problem; en lösning – som bara är applicerbar där och då.
4. *Tutor*: Hjälper användaren att förstå relationen mellan olika informationskällor och att utveckla en fungerande sökstrategi.
5. *Counselor*: här ligger inte fokus längre på hjälpa användaren nå ett korrekt svar eller hitta en passande informationskälla. Bibliotekarien lär ut verktyg som användaren kan applicera i sin fortsatta informationssökning.

Även om betydelsen och förekomsten av referensamtal förefaller ha minskat, är alltså bibliotekariens pedagogiska roll framträdande. Bibliotekariens betydelse för en lärandemiljö behöver måhända inte tvunget definieras av antal referensamtal som utförs under en dag. Det skulle kunna finnas andra pedagogiska funktioner av vikt.

Biblioteksrummet som forskningsområde: min ingång

Biblioteksrummet är som redan nämnts inte en forskningsfråga reserverad enbart för forskningsbibliotek utan rummets betydelse diskuteras i forskning kring alla typer av bibliotek. För svensk del har jag identifierat Kochs (2004), forskare inom arkitektur, licentiatavhandling *Spatial systems as producers of meaning: the idea of knowledge in three public libraries* som inflytelserik inspirationskälla för mycket av den rumsliga biblioteksforskning som bedrivits de senaste åren. Koch undersöker i sin licentiatavhandling tre folkbiblioteksbyggnader och hur olika aspekter i deras rumsliga gestaltning kan förstås som meningsskapande samt som representation för olika typer av kunskapssyn. Koch utvecklar en tredelad analytisk modell som han använder för att analysera biblioteksrummen: *distribution of space* – hur rum är relaterade till varandra för att skapa rumsliga system (Koch 2004, s. 30, 101); *distribution in space* – hur ting, föremål och människor är fördelade i rummet (Koch 2004, s. 30-31, 59-60, 118); *distribution through space* – hur rummet främjar (eller hindrar) social interaktion, både mellan människor och mellan människa och objekt (Koch 2004, s. 31-32, 136-137).

En rad uppsatser har, i olika grad, använt Kochs metodik och teoretiska ansats för att undersöka och analysera olika typer av biblioteksrum. Håkansson (2009) undersöker exempelvis i sin magisteruppsats vilken betydelse Lunds stadsbiblioteks fysiska utformning har för upplevelsen av biblioteket:

En fysisk byggnad och verksamheten som bedrivs där är intimt förknippade med varandra. Verksamheten påverkar utformningen av huset, men kan husets utformning påverka verksamheten? Byggnaden kan sägas vara ett biblioteks ansikte utåt, men kan formen eller själva arkitekturen

påverka upplevelsen av ett biblioteksbesök? Hur påverkar arkitekturen låntagaren när denne besöker biblioteket?

(Håkansson 2009, s. 5)

En liknande frågeställning går att finna i Järpvalls (2007) magisteruppsats som undersöker rumsliga förutsättningar på Orkanenbiblioteket, tillhörande Malmö högskola. Bland annat undersöker han hur synen på lärande tar sig uttryck i biblioteksrummet. Han drar exempelvis slutsatsen, vilken är relevant för min uppsats, att: ”Den stora utbredningen av studieplatser i biblioteket, och särskilt det stora antalet datorarbetsplatser och möjligheter för grupparbete, medger att biblioteket istället för att bara vara en källa till kunskap blir en plats där kunskap [eller lärande] utövas” (Järpvall 2007, s. 43). Fortsatt har också Lindberg och Johansson (2014) i deras masteruppsats gjort en rumslig studie av Internationella biblioteket i Stockholm där de undersöker i vilken mån biblioteksrummet främjar möten och hur rummet bidrar till uppfattningen om biblioteket som en mötesplats.

Koch (2004) samt de presenterade uppsatserna undersöker olika typer av bibliotek och med delvis olika angreppssätt, men det som förenar dem är att *rummet* står i fokus. Det är rummet som tillåter, förbjuder eller uppmuntrar olika slags beteenden eller aktiviteter. Jag ser inget fel i att lyfta fram rummets betydelse, tvärtom är det precis det jag vill göra, men med min utgångspunkt i biblioteksrum som lärandemiljöer ser jag en möjlighet att förena rummet och människan och inte behandla dem som separata entiteter. Min valda utgångspunkt har bland annat inspirerats av Leijon (2016), forskare inom pedagogik, som är inriktad mot lärandemiljöer inom högre utbildning. Leijon (2016 s. 94) utgår från begreppen *space* och *place*: ”we are located in spaces but we act in places”, men menar att de inte ska hållas åtskilda. Istället ska en lärandemiljö ses som en kombination av de båda: ”Space shapes interaction, but interaction also shapes space” (Leijon 2016, s. 94). Även arkitekten och forskaren Lippman (2010, s. 19) förstår lärandemiljöer som en ömsesidig relation mellan människa och miljö.

Hur jag ämnar att förena människa och rum kommer att konkretiseras i nästkommande kapitel där jag vidare redogör för mitt teoretiska perspektiv.

Teoretiskt perspektiv

I uppsatsen kommer jag att studera hur bibliotek manifesteras som lärandemiljöer. För att göra detta grundar jag min undersökning i att det finns ett samspel mellan rummet och människorna i det, vilket presenterades i föregående kapitel. Genom mitt valda teoretiska perspektiv *aktör-nätverksteori* ser jag en möjlighet att förena rummet och människan och undersöka dem samtidigt istället för var för sig.

Teorin är beprövad sedan tidigare inom Biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning, men jag har inte funnit några studier där den appliceras för att undersöka biblioteksrum. Främst har den används för att studera socio-teknologiska relationer. Estberger och Mervik (2015) tillämpar teorin för att undersöka bibliotekariers och Googles relation till varandra och Frostgård (2012) applicerar den för att studera fildelningsnätverks mänskliga och icke-mänskliga komponenter. Även om mitt forskningsområde skiljer sig markant från ovan nämndas har mitt tillvägagångssätt likheter med deras. Min inspirationskälla Leijon (2016) vill förena människan och rummet, på liknande vis som Estberger och Mervik (2015) samt Frostgård (2012) förenar människan och tekniken. Våra utgångspunkter ligger alltså inte så långt ifrån varandra. Jag ser därför min uppsats som en möjlighet att bygga vidare på detta socio-teknologiska perspektiv i ett försök att ”bryta ny mark” inom den Biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen.

Aktör-nätverksteori

Det teoretiska ramverk som ligger till grund för den föreliggande analysen är *aktör-nätverksteori* (hädanefter förkortat ANT), med Michel Callon, John Law och Bruno Latour som förgrundsfigurer. Teorins kärna, om än svårdefinierad, ligger i att spåra de förbindelser som väver ihop enskilda aktörer till att bilda en gemensam social helhet, eller ett *nätverk* för att använda ANT:s terminologi. Inom konventionell sociologisk teoribildning har dock den ”sociala världen” förbehållits oss människor, som en sorts övergripande, ofta gåtfull, sammanbindande kraft (Latour 2005). Latour (2005, s. 5) är starkt kritisk till detta paradigm och skriver att: ”Social is not some glue that could fix everything [...] ; it is *what* is glued together by many *other* types of connectors”. Han menar att det sociala konstrueras genom *associationer* ting emellan som i traditionell bemärkelse inte kan sägas vara sociala. Mer konkret innebär detta att ANT anlägger ett posthumanistiskt förhållningssätt där aktörer kan utgöras av både mänskliga och icke-mänskliga entiteter, som båda äger lika stor förmåga till gensvar inom ett nätverk (jfr Åsberg, Hultman & Lee 2012). Icke-mänskliga ting ses därför inte bara som passiva åskådare, som först blir aktiva när människan väljer att uppmärksamma dem, utan bygger tillsammans med människan upp den sociala världen (Callon & Law 1997, s. 2). Ett nätverk är alltid en *hybrid* av mänskliga och icke-mänskliga aktörer som samspelar med varandra (Block & Elgaard Jensen 2011, s. 147)

Teorin har sina rötter inom vetenskaps- och teknikstudier och kan i sin initiala form ses som en reaktion mot, och ett försök att överbrygga, den klyfta som skapats mellan samhälls- och naturvetenskaperna. Ett första steg till att skapa en, som Latour (2005, s. 95) uttrycker det, *sociology of science* där (natur-)vetenskap och teknik inte är exkluderat från den sociala värld vi lever i. Sedan ANT introducerades under 1980-talet har teorin färdats långt bortom de fält som enbart rör vetenskap och teknik (Block & Elgaard Jensen 2011, s. 21; Law 1999, s. 10) – kanske till och med för långt befarar Law (1999, s.10). Han menar att ANT har spridits och applicerats inom så många olika områden att det inte längre går att definiera teorin utifrån en fixerad punkt. Law (1999, s. 8-12) motsätter sig inte utvecklingen *per se*, bara döda teorier värnar om att reproduceras oförändrade gång på gång, menar han. Samtidigt är han rädd att utvecklingen har gått allt för hastigt och att teorins begrepp applicerats allt för lättvindigt – till den punkt att de tappat sin mening.

Som en direkt replik till Laws farhågor ger dock Latour (1999) en annan bild av teoribildningens utveckling. Latour menar att istället för att försöka begränsa teorins användningsområde bör utvecklingen omfattas – inte överges – och att teorin i sin förvandling kan bära ny och oanad frukt (Latour 1999, s. 24). Utifrån Latours tankar applicerar jag därför ANT i ett försök att förstå skapandet och upprätthållandet av bibliotek som lärandemiljöer. Som grund har jag främst valt att utgå från Bruno Latours (med gästspel från de två övriga grundarna) tolkning av ANT, då hans teoretiska världsbild har hög relevans även långt utanför vetenskap- och teknikstudiers gränser (Block & Elgaard Jensen 2011, s. vi).

Den korta skiss som getts i detta avsnitt är inte nog för att förstå ANT och hur teorin kan appliceras. För detta krävs en djupdykning i dess terminologi och nedan följer därför en mer ingående redogörelse över de begrepp som jag har valt att tillämpa i min analys.

Aktörer och nätverk

Konstaterat är att aktörer³ både kan vara mänskliga och icke-mänskliga, vilket potentiellt ger oss ett oändligt spektrum av möjliga aktörer att ta hänsyn till. Latour (2005, s. 71) understryker att: *”any thing that does modify a state of affairs by making a difference is an actor”* – om det så är pilgrimsmusslor, fiskare eller en forskargrupp (jfr Callon 1986). Innebörden av citatet kan till en början verka överväldigande, men i det hittas också en viktig begränsning av aktören: är en aktör isolerad utan förmåga att påverka andra aktörer omkring sig så är det *inte* en aktör. ANT:s främsta – eller kanske enda – uppgift är att spåra associationer mellan aktörer, alltså att undersöka på vilket sätt aktörer påverkar eller relaterar till varandra (Latour 2005, s. 7). Dessa associationer ska förstås som kedjor, där varje länk utgörs av en aktör, som löper kors och tvärs mellan varandra. Summan av aktörkedjorna är det som i sin tur bildar nätverket (Latour 1990 s. 110; Latour 1999, s. 16-17). En kedja av associationer ska länkas så långt det

---

³ Tills nu har själva termen *aktör* använts utan betänkligheter, men faktum är att termen är ifrågasatt inom ANT. Emellanåt föredras istället *aktant*, för att undvika de mänskliga förtecken som medföljer benämningen aktör (Block & Elgaard Jensen 2011, s. 48). Jag kommer att använda aktör enligt den definition som beskrivs i texten.

bara är möjligt, men när kopplingarna upphör eller inte längre går att spåra så upphör också kedjan lika tvärt. De presumtiva aktörer som hamnar utanför kedjan, och därmed nätverket, har ingen relevans för undersökningen (Latour 2005, s. 170-171).

Ensam ska inom ANT därför förstås som svag. Det är först när en aktör ”kopplas upp” till ett nätverk – alltså ställs i relation till andra aktörer – som den får möjlighet att handla (Latour 1999, s. 18, Laurier 2011, s. 275-276). Relationen mellan aktör och nätverk beskrivs tydligast av Latour (2005, s. 46) när han skriver att: ”An actor is what is *made* to act by many others” samt att: ”an actor on stage is never alone in acting”. En aktörs handlingar kan alltså bara tolkas i relation till det nätverk där aktören ingår: det är inte *jag* som är ute och går med min hund – jag, hunden och kopplet är alla ute på promenad samtidigt. Ta bort kopplet och det skulle bli en väldigt tempofylld promenad; ta istället bort hunden och promenaden blir genast väldigt annorlunda. Alla aktörer i kedjan – stora som små – äger en bärande betydelse för hur nätverket formas. Plocka bort en aktör och nätverket kommer oundvikligen att bryta samman för att omformas på ett annorlunda sätt.

Ett centralt begrepp för att förstå kommunikationen mellan aktörer är *översättningar*. Latour (1990, s. 103-110) illustrerar begreppet genom ett exempel där en hotellägare är trött på att hans gäster inte lämnar tillbaka sina rumsnycklar när de går. Ägaren hänger därför en klumpig tyngd vid nycklarna så att gästerna inte ska glömma bort dem i fickan. Gästerna, helt omedvetna om hotelläggarens önskemål, gör sig sedan villigt av med den klumpiga nyckelringen när de lämnar hotellet. Hotelläggarens initiala intention att få tillbaka sina hotellnycklar från gästerna har *översatts* till att nycklarna fått tyngder hängda vid sig, i syfte att få gästerna att lämna tillbaka dem. Gästerna följer emellertid inte hotelläggarens ursprungliga uppmaning som löd i stil med att: ”glöm inte att lämna tillbaka nycklarna när ni checkar ut”, utan lämnar nycklarna för att *göra sig av med ett klumpigt föremål*. Hotelläggarens budskap har på samma gång både transporterats och transformerats – översatts – via aktörerna i kedjan. Relationer aktörer emellan kan därför aldrig ses som enkelriktade. Ingen aktör står fri från påverkan. En aktör som påverkar en annan blir i sin tur påverkad. Rycks kedjan åt ett visst håll följer alla aktörer med.

Något som har gett upphov till många missförstånd under teoribildningens framväxt är hur ett nätverk ska tolkas inom ANT, varför ett förtydliganden är på sin plats. Law (1999) och Latour (1999) uttrycker båda viss ånger mot att de valde just nätverk för att gestalta en så vital del av teorin. I och med IT-boomen under 90-talet gick nämligen termen från att leva i en relativt obskyr lingvistisk tillvaro till att ingå i varje människas vardagliga vokabulär. Där dagens nätverk representeras av länkar som transporterar information i unison harmoni, ska ANTs nätverk förstås som raka motsatsen där förbindelserna ses som en pågående kamp mellan olika intressen (Latour 1999, s. 15-16). Om vartannat formar aktörerna i nätverket allianser eller hugger varandra i ryggen – likt ett parti av den klassiska viskleken vet man aldrig hur ett budskap kommer att presenteras i slutet av kedjan (jfr Latour 1987, ss. 108) Ett nätverk ska därför heller inte ses som statiskt, utan formas och omformas beroende på vilka aktörer som är aktiva. Kedjorna i ett nätverk är aldrig bestående utan sätts hela tiden på prov (Latour 1990).

Latour (2005, s. 128-133) förtydligar också att ett nätverk, i och med sin dynamiska karaktär, inte kan ses som ett faktiskt ting som handgripligen går att beröra. Det ska

snarare förstås som ett analytiskt verktyg eller hjälpmedel. Han jämför det med hur en tecknare kan använda sig av stödlinjer av tunn blyerts för att få perspektiven korrekt, men att de tunna linjerna suddas ut när målningen väl är på plats. På samma sätt är nätverket ett hjälpmedel för forskaren i sitt sökande efter associationer. En analys med ANT producerar därför inte ett faktiskt nätverk, där aktör A länkas med B, C, D och så vidare. Det nätverket tillåter en forskare att göra är att flyktigt se relationer mellan aktörer i det empiriska materialet: aktör A kan vid ett tillfälle länkas till C, för att i nästa stund vara länkad till D, eller vara helt frånvarande då bara C och D relaterar till varandra. Detta möjliggör att en analys med ANT inte behöver utgöras av långa och perfekta kedjor. Det som analyseras är snarare kortare sektioner av dem.

Att förstå rummet genom ANT

Ett rum inom ANT ska inte förstås som en strikt fysisk plats som existerar mellan fyra väggar. Rummet är dit aktörerna leder en, vilket kan vara väldigt nära eller väldigt långt bort från observationsplatsen. Associationer mellan aktörer är varken bundna av tid eller rum (Akrich & Latour 1992, s. 260). Latour (2005, ss. 194) exemplifierar med en föreläsningssal, ett exempel som också kommer agera som en summering av hur jag väljer att tillämpa teorin.

Det krävs varken en erfaren eller särskilt skarpsynt observatör för att konstatera att det sker en interaktion, öga mot öga, mellan föreläsare och student i en föreläsningssal. Interaktionen som sker mellan aktörerna improviseras emellertid inte fram varje gång en ny föreläsning i salen inleds. Rummets utformning samt förekomsten och placeringen av objekt så som kateder, bord, stolar och fönster krattar alla manegen för hur föreläsningen kommer att hållas. Hjulet behöver inte uppfinnas på nytt varje gång en ny föreläsning börjar – föreläsaren ställer sig troligtvis vid katedern och studenterna sätter sig förmodligen vid borden. De mänskliga aktörerna är emellertid inte bundna till att slaviskt följa de förutsättningar rummet ger. Vill studenterna ställa sig upp på borden och utropa *O Captain! My captain!*⁴ så är de fria att göra det, men de icke-mänskliga aktörernas inflytande kan inte förbises (Latour 2005, ss. 194; Latour 1992, s. 237)

I exemplet illustreras en av de mest misstolkade premisserna inom ANT, nämligen den gällande hur mänskliga och icke-mänskliga aktörer ”samtalar” med varandra. Bord och stolar äger ingen agens i sig själva – ett bord har ingen egen vilja som det handlar efter. Men bordet, och alla andra icke-mänskliga aktörer, har en förmåga att *påverka* sina mänskliga motsvarigheters sätt att handla: det är inte hammaren som väljer att slå ner spiken, men onekligen påverkar hammarens utformning och spikens tjocklek hur jag som människa väljer att spika (Latour 2005, s. 71-72).

Om vi återvänder till föreläsningssalen kan vi redan nu se hur rummets nätverk formas av både mänskliga och icke-mänskliga aktörer, i form av studenter, lärare, bord, stolar etc. Aktörerna är dock fortfarande lokaliserade i det *fysiska* rummet. Men öppna

---

⁴ Som gestaltas i filmen *Döda poeters sällskap* (1989).

exempelvis ett fönster och rummet fylls plötsligt av ljud från en helt annan plats, som gör att föreläsaren i salen måste höja rösten för att bli hörd. Själva rummet är ritat av en arkitekt för många år sedan med en vision över hur det skulle användas, möblerna kommer från en fabrik tio mil bort och föreläsarens anteckningar skrevs förra veckan – men trots avstånd i tid och rum är alla aktörer verksamma i salen här och nu (Latour 2005, s. 194-204). Rummets nätverk är inte längre bundet till dess fysiska lokalisering, utan formas av aktörer som befinner sig på helt andra platser och i en annan tid. Latour (1992, s. 231) menar att tid inte ska ses som linjär, utan *veckad*. Aktörer i då- och framtid har möjlighet att interagera med aktörer som befinner sig här och nu.

När jag undersöker biblioteksrummet förstår jag det som en produkt av en rad aktörer som verkar både innan och utanför dess fysiska gränser. Men rummet, i sin fysiska form, är också en producent då det har förmåga att påverka andra aktörer som befinner sig i det. Rummet utgör således både ett nätverk i vilket en mängd inre och yttre aktörer verkar, samtidigt som det själv figurerar som en aktör i nätverket – med andra ord ett *aktör-nätverk* (jfr Block & Elgaard Jensen 2011, s. 3-5). Faktum är att alla aktörer kan ses som just aktör-nätverk beroende på vilket perspektiv som anläggs. Jag som människa är en aktör i en rad olika nätverk, men samtidigt är min kropp – som förutsätter mitt aktörskap – ett nätverk bestående av celler och vävnad.

Metod

Mitt val av metod grundades främst i de metodologiska implikationer som medföljer i användandet av ANT. Faktum är att både Law (1999, s. 8-9) och Latour (1999, s. 19-20) argumenterar för ANT inte är en teori, utan snarare ett förhållningssätt till hur forskning ska bedrivas. Ett av ANTs viktigaste slagord är bland annat *Follow the actors themselves* (Latour 2005 s. 11-12, 227) – det är aktörerna som ska visa vägen och forskaren ska bara följa efter. En forskare har inte större kunskap eller bättre förmåga att förklara fenomen än aktörerna som studeras då dessa ska anses vara fullt medvetna om sina handlingar. Att redogöra för vad aktörerna gör och hur de gör det är därför en forskares främsta uppgift – inte att försöka påtvinga aktörerna en förklaringsmodell för deras handlande.

I linje med ANTs slagord valde jag därför metoder som satte mig i direktkontakt med aktörerna i biblioteksrummen. Jag använde mig av en kombination av två kvalitativa metoder, observationer och intervjuer, för att närma mig mitt valda problemområde. Observationerna skedde i de två biblioteksmiljöerna och intervjuerna genomförde jag med två bibliotekarier på respektive bibliotek. Genom observationerna kunde jag studera biblioteksmiljöerna i detalj – hur personer interagerade med varandra och med rummet. Intervjuerna har hjälpt mig att lyfta blicken utanför det fysiska rummet och förstå det sammanhang som biblioteken verkar i, samt att besvara den tredje frågeställningen gällande bibliotekariens roll i biblioteksrummet. Metoderna har under hela uppsatsprocessen behandlats som komplement till varandra. Jag valde exempelvis att genomföra observationerna före intervjuerna. Ett beslut som gjorde det möjligt att ”lära känna” biblioteksmiljöerna innan jag träffade respondenterna och som även möjliggjorde att lyfta intressanta delar av mina observationer till intervjuguiderna och samtalen.

Observationer

Jag valde att utforma mina observationer efter ett etnografiskt-inspirerat förhållningssätt. Att vara på plats – att själv se och uppleva med sina egna sinnen – är centralt när man arbetar efter etnografisk metodologi (Alvesson & Sköldberg 2008, s. 177). Det traditionella tillvägagångssättet vid användning av renodlad etnografisk observation är att under lång tid observera den miljö som är föremål för undersökningen. Här får forskaren förvisso en djup förståelse för den miljö han eller hon befinner sig i, men metoden är väldigt tidskrävande och ger mycket databrus (Alvesson & Sköldberg 2008, s. 177-178, 181). En sådan omfattande undersökning var aldrig aktuell för min del på grund av uppsatsens tidsramar. Utifrån mina förutsättningar valde jag därför att arbeta utefter en mer ”forskningsekonomisk” gren av den etnografiska metodologin, som tillåter observatören att göra kortare nedslag i den studerade miljön, istället för att vara konstant närvarande under en lång period (Alvesson & Sköldberg 2008, s. 183-186).

Ett sådant ekonomiskt förhållningssätt förutsätter enligt Alvesson och Sköldberg (2008, s. 184) att observatören har naturligt tillträdde till och är väl förtrogen med den miljö som ska studeras. Min bedömning var att jag i rollen som student som besökte ett fakultetsbibliotek uppfyllde de kraven. Observatören blir här en slags ”observerande deltagare” i den miljö som undersöks (Alvesson & Sköldberg 2008, s. 184). Utifrån Lalander (2015, s. 90) skulle min nivå av delaktighet kunna beskrivas som passiv eller partiell. Jag satt vid studieplatserna, gick mellan hyllorna och rörde mig runt i biblioteksrummen. Men utöver min fysiska närvaro försökte jag inte påverka de observerade miljöerna. Jag deltog exempelvis inte i grupparbeten eller samtal, utan observerade bara sådana aktiviteter på avstånd.

Etiska överväganden

Helt säkert är att mina genomförda observationer klassas som dolda (Lalander 2015, s. 98-100). I motsats till öppna observationer var de observerade aktörerna inte medvetna om min roll som observatör – ett medvetet beslut för att min närvaro i minsta mån skulle påverka biblioteksmiljöerna. Mitt val av dolda observationer medförde dock vissa etiska överväganden. Innan jag började observerade tog jag kontakt med de berörda biblioteken och förklarade min avsikt samt bad om tillåtelse att utföra undersökningen. Givetvis hade de möjlighet att avböja deltagande. HSC-biblioteket bad mig meddela i informationsdisken när jag påbörjade ett observationstillfälle, vilket jag såg som självklart att rätta mig efter. I min kontakt med biblioteken var jag också tydlig med att förmedla att observationerna inte skulle ske på individnivå, utan var ämnade att samla in empirisk data kring hur biblioteksrummen användes på en mer övergripande och kollektiv nivå. Jag förklarade också att inga namn eller information som skulle kunna avslöja någons identitet skulle användas i uppsatsen.

Lofland, Snow, Anderson och Lofland (2006, s. 34-38) skriver att under täckmantel träda in i en miljö för att ”spionera” på människor kan få allvarliga etiska konsekvenser. I resonemanget gör dock författarna en åtskillnad mellan vad de kallar privata och publika miljöer. I en privat miljö har inte vem som helst tillträde, till skillnad från publika miljöer som är öppna för alla. Att observera i publika miljöer medför därför inte samma etiska problematik då en förutsättning för att vistas i en publik miljö är accepterandet av att ens beteende är synligt för andra människor omkring en. Biblioteksrummen tolkade jag som publika då inga restriktioner finns kring vilka som får vistas i lokalerna. Biblioteken är öppna för alla som önskar använda dem. Min valda roll som *infiltratör* styrks också av Lalander (2015, s. 98-99) som visar på det något absurda i att försöka ge sig till känna för alla man möter i en publik och öppen miljö då människor konstant kommer och går. Det skulle inte ha varit möjligt för mig att jaga efter och presentera mig för alla som rörde sig i biblioteksrummen. Att ge mig till känna för vissa men inte för andra skulle inte tjäna något syfte då flertalet fortfarande skulle vara utsatta för ”spionage”. Jag valde därför att vända mig till biblioteken istället för varje enskild individ. I förhållande till Lofland et al. (2006, s. 34-38) och deras resonemang kring publika respektive privata miljöer beslöt jag mig däremot för att inte befinna mig i rum där personer medvetet kunde stänga om sig, så som grupprum⁵ eller tysta rum. Dessa rum observerade jag bara under korta perioder på avstånd, genom dörrar eller fönster.

---

⁵ Att få tillträde till upptagna grupprum var varken aktuellt eller något jag önskade att få.

Genomförande

Totalt genomfördes nio observationstillfällen, fyra på HSC-biblioteket och fem på LUX-biblioteket. Tillfällena varade mellan en och fyra timmar. Med inspiration från Jönsson (2009, s. 76-77) valde jag att sprida ut observationerna på olika tider – inte bara under olika klockslag utan även över veckans olika dagar. Likt dygnet har även veckan sin speciella rytm, menar Jönsson (2009, s. 76-77). Jag försökte också variera mina observationsplatser för att täcka in så stor yta av biblioteksrummen som möjligt. Det finns ingen färdig mall för hur observationer ska genomföras. De kan vara långa (jfr Suarez 2007) eller korta (jfr Lindberg & Johansson 2014, ss. 27). Systematiskt uppbyggda (jfr Lundgren 2009) eller ske i stunden (jfr Ottoson 2009). Jag valde att placera mig någonstans i mitten. Tidsmässigt ville jag aktivt kunna observera utan att riskera att tappa koncentrationen, samtidigt som ville jag vara säker på att få tillräckligt med data. Som stöd under observationerna använde jag mig av ett mindre antal kategorier att systematisera mina anteckningar kring som jag hämtat inspiration från Sotirin (1999 se Lundgren 2009, ss. 87): *territory* (rumslig utformning), *people* (människor), *stuff* (möbler och föremål) och *activities* (vad är det som händer?). Jag valde medvetet att inte låsa mig kring kategorierna utan se dem mer som generella utgångspunkter. Min inställning grundade sig i vad Blommaert och Jie (2010, ss. 24) beskriver som verklighetens kaos och oförutsägbarhet. De menar att det är omöjligt att observera verkligheten efter en förutbestämd mall. När väl en observatör går från "ritbordet" till faktisk verklighet kommer de ursprungliga planerna alltid att få ritas om.

Under observationerna förde jag anteckningar för hand i ett anteckningsblock. Dessa renskrevs sedan, i regel samma dag, på datorn. Aspers (2013, s. 126-128) menar att observationer är en fortlöpande process där anteckningarna på plats bara utgör ett steg. Det är genom renskrivningarna som djupare tolkning och förståelse kan uppnås av det insamlade materialet. Observationstillfällena avslutades därför i realiteten inte efter de en till fyra timmar jag befann mig i biblioteksrummen. Jag har sett dem som ständigt pågående processer där jag har kunnat tillföra nya insikter i takt med att min förståelse för biblioteksrummen ökat.

Observationerna har varit kvalitativa i sin natur. Jag är således medveten om att observationerna är *mina* tolkningar och ingen annans. Jag gör inget anspråk på att mina redogörelser skulle vara de enda riktiga. Jag trädde in i rollen som observatör med ett öppet sinne, men jag är också medveten om att mina förförståelse och det faktum att jag själv är student och tidigare besökt biblioteken har spelat in i observationsmaterialet. Att som forskare nå fullständig objektivitet är inte möjligt – jag är en människa som studerar andra människor (Ahrne & Svensson 2015, s. 8).

Intervjuer

Likt observationer förekommer intervjuer i många olika former. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015, s. 38) menar att det inte finns en speciellt stor poäng med att dra gränser mellan olika typer intervjuer, men för tydlighets skull kategoriserar jag mina intervjuer som *semistrukturerade* (jfr Aspers 2013, s. 143). Inför intervjuerna sammanställde jag en intervjuguide med tematiserade frågor (se bilaga 1 och 2). Guiden

genomgick mindre korrigeringar i takt med att jag drog erfarenheter från genomförda intervjuer. Mindre anpassningar gjordes också i förhållande till vem som intervjuades och på vilket bibliotek som intervjun genomfördes på.

Jag försökte medvetet konstruera öppna frågor för att möjliggöra för respondenterna att resonera så fritt som möjligt. Tanken var aldrig att alla frågor tvunget skulle behöva ställas under intervjuerna. Intervjuguiden fungerade mer som en check-lista från vilken jag kunde bocka av sådant jag fick svar på under samtalens gång. Styrkan med kvalitativa intervjuer är just att intervjuaren kan anpassa frågorna och i vilken ordning de ställs efter situationen (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s. 38). Valet av semistrukturerade intervjuer gav mig också möjlighet att ställa följdfrågor kring sådant som gick utanför intervjuguidens ramar. Den semistrukturerade formen gjorde det också möjligt att lyfta erfarenheter jag fått av mina observationer under samtalens gång, vilket jag anser berikade det empiriska materialet på ett sätt som inte skulle vara möjligt om jag använt mig av en mer strukturerad intervjuform (jfr Aspers 2013, s. 143).

Genomförande och etiska överväganden

Totalt genomfördes fyra intervjuer med två respondenter på vardera bibliotek. Urvalet skedde i två steg. I LUX-bibliotekets fall tog jag först kontakt med bibliotekschefen via mail och bad om en intervju. I mailet förklarade jag också att jag gärna ville intervju ytterligare en bibliotekarie som var aktiv i biblioteksmiljön och som också hade varit delaktig i flytten till LUX. På så sätt fick jag kontakt med min andra respondent: en bibliotekarie som är ansvarig över informationsdisken och som också hade titeln *flyttmajor*⁶ under flyttprocessen. Vid HSC-biblioteket tog jag först kontakt med den platsansvariga bibliotekarien⁷ för biblioteket och bad om en intervju, även här via mail. Då respondenten, i relation till bibliotekets ålder, inte arbetat vid HSC-biblioteket särskilt länge kom vi gemensamt fram till att en bibliotekarie med längre erfarenhet skulle vara önskvärt. Genom den platsansvariga bibliotekarien fick jag därefter kontakt med den andra respondenten på HSC: en bibliotekarie som arbetat över tio år på biblioteket. Respondenterna fick själva bestämma tid och plats för intervjuerna. Intervjuerna varade mellan 60 och 90 minuter och samtliga spelades in och har därefter transkriberats i sin helhet.

Kvale och Brinkmann (2009, s. 89) tar upp problematiken kring *konfidentialitet* i arbetet med intervju som metod: ”Konfidentialitet i forskning betyder att privata data som identifierar deltagarna i undersökning inte kommer att avslöjas”. Kravet på anonymitet kan ibland komma i konflikt med målet för den forskning som bedrivs. (Kvale & Brinkmann 2009, s. 89). I min uppsats är respondenternas anonymitet svår att upprätthålla då jag är tvungen att presentera vilka två bibliotek som valt för undersökningen, samt även redogöra för vilket bibliotek respondenterna representerar.

Problematiken redogjordes för i den initiala kontakten med biblioteken och respondenterna har ställt upp av egen fri vilja. En av respondenterna bad att få se uppsatsen innan inlämningen. Jag har under hela uppsatsprocessen strävat efter att vara

---

⁶ Kan liknas vid flyttansvarig för biblioteket.

⁷ Alltså inte bibliotekschefen, men eftersom den medicinska fakulteten är uppdelad på flera olika bibliotek beslutade jag att det bästa var att ta kontakt med den ansvariga som jobbar närmast HSC-biblioteket och dess fysiska miljö.

öppen med mina intentioner och hoppas och tror att ingen av mina respondenter känner sig förd bakom ljuset.

Som utlovats redan i den initiala kontakten kommer jag dock inte att använda några namn när jag benämner de fyra respondenterna. Istället kommer de att namnges efter deras funktioner på biblioteken. Respondenterna vid LUX-biblioteket representeras därmed av *bibliotekschefen* och *LUX-bibliotekarien*. HSC-biblioteket är representerat av den *platsansvariga bibliotekarien* samt *HSC-bibliotekarien*.

Analys och resultat

I följande kapitel presenteras en kombinerad resultat- och analysdel vilket betyder att jag tillämpar de analytiska ingångar som jag utvecklade i det tidigare avsnittet om ANT på det empiriska materialet. Eftersom ANT bygger på ett empiriska förhållningssätt är det svårt att separera resultat och analys. Det insamlade materialet kommer heller inte att presenteras var för sig som observationer eller intervjuer. Istället vävs observations- och intervjumaterialet ihop där det är möjligt för att berika och fördjupa min analys och mina resultat. Jag har också valt att i största möjliga mån diskutera biblioteken samtidigt och inte separat, då en uppdelning skulle te sig allt för stolpig. Genom att diskutera dem gemensamt får jag möjlighet att kontrastera dem mot varandra, inte nödvändigtvis alltid i främsta syfte att jämföra utan snarare för att på ett tydligare sätt kunna utveckla mina resonemang.

Avsnittet är uppdelat i tre huvudteman, vilka har konstruerats efter närläsning av det insamlade empiriska materialet med utgångspunkt i uppsatsens frågeställningar samt i min utgångspunkt i ANT som teoretiskt ramverk där aktörer inte är bundna av tid och rum. Jag kommer att närma mig biblioteksrummet från två håll: ett yttre perspektiv där jag presenterar de aktörer jag har identifierat som betydelsefulla men som inte är synliga ”för blotta ögat” i själva biblioteksrummet, samt från ett inre perspektiv där jag diskuterar aktörer synliga och aktiva i det fysiska rummet. Dessa två perspektiv utgör de första två huvudtemana. I det tredje och sista analyserar jag bibliotekariens roll i en lärandemiljö med syfte att besvara min tredje frågeställning.

Temana ska inte förstås som absoluta då det empiriska materialet har en tendens att överlappa sinsemellan, en företeelse som inte ska ses som problematisk då jag med ANT:s analytiska lins ser aktörerna, både de utvändiga och invändiga, som en del av samma nätverk. Som nämnts i mitt teoretiska avsnitt förstår jag biblioteksrummen som nätverk bestående av en mängd sammanlänkade aktörer som kan befinna sig i eller utanför de fysiska biblioteksrummen. Latour (2005, s. 46-48, 107) vidhåller att det i början av en undersökning aldrig går att förutse vilka aktörer som kommer att ingå i ett nätverk. Min analys kan därför förstås som en spårningsprocess genom det empiriska materialet med ANT som ”transportmedel” (jfr Latour 2005) där jag försöker synliggöra såväl mänskliga som icke-mänskliga aktörers relation till varandra i biblioteksrummens nätverk.

Beskrivning av biblioteksrummen

Nedan följer beskrivningar av de båda biblioteken i syfte att ge läsaren en initial bild av rummen för att underlätta fortsatt läsning av analysen – en slags ”guidad tur” i biblioteken. Beskrivningarna är av övergripande karaktär, vilken innebär att de delar som är av extra intresse för analysen kommer att beskrivas mer i detalj senare i analysen.

LUX-biblioteket – en guidad tur

Biblioteket är beläget inne i LUX-huset (eller LUX-husen), ett större byggnadskomplex bestående av tre sammanlänkande hus. Från foajén och entrédörrarna, där även caféet ligger, är det bara en kort promenad innan man når biblioteket. Inga dörrar eller liknande separerar foajén från biblioteket, men larmbågarna avslöjar att man hittat rätt. Biblioteket består av tre våningar där entréplanet utgör mittenvåning, en trappa några steg från biblioteksentrén leder en antingen ner till källarvåningen eller upp till ovanvåningen. Entréplanet utgörs, så när som på ett mindre utskriftsrum, av ett enda stort rum där olika funktioner får samsas om ytan. Ett stenkast och väl inom synhåll från entrén är informationsdisken placerad. Ytan runt disken kan beskrivas som öppnare och friare än i resten av rummet, bara några stationära datorer delar här på golvytan. Det övriga rummet domineras av en kompakt ”skog” av bokhyllor innehållandes kurslitteratur. Bokhyllorna är placerade i mitten av rummet vilket gör att de läs- eller studieplatser som finns tillgängliga hittas längs med rummets väggar.

Följer man rummets ena långsida och fortsätter längst in i rummet, så långt bort från informationsdisken man kan komma, hittas en samling rymliga rektangulära bord som satts samman, där även fyra platser är dedikerade åt stationära datorer. Bakom borden finns en stor glasvägg genom vilken man kan se ut till foajén – eller in i biblioteket om man befinner sig på andra sidan. I mina observationsanteckningar refererar jag till platsen som ”gläntan” (se Bild 1) eftersom den befinner sig mitt i skogen av bokhyllor. På andra sidan rummet, längs den långsida som vetter ut mot gatan finns ytterligare studieplatser placerade. Studieplatserna utgörs här av mindre fyrkantiga bord placerade på rad med ett par stegs mellanrum. Borden är relativt höga, de tillhörande stolarna har lite karaktären av barstolar med ryggstöd.

Bild 1. ”Gläntan” (Författarens bild)

Stora glasfönster – eller glasväggar är kanske en bättre beskrivning – gör det möjligt att se ut från biblioteket. Mellan disken och de höga borden finns också två runda bord med bekvämare fåtöljer som i kombination med ett antal bokhyllor utgör bibliotekets tidskriftshörna.

Går man ner för trappan når man bibliotekets källarvåning. Ett stort ovalt fönster i bibliotekets tak är placerat rakt över trappan vilket gör att dagsljus även kan sippra ner i källaren. I övrigt finns inga andra fönster här nere, men trots det finns gott om ljus från lampor i både tak, väggar och bokhyllor. Bakom trappan finns en mindre grupp fåtöljer med väldigt höga kanter och ryggar som ”kapslar in” den som sitter där. Även i källaren är det bokhyllorna som tar upp den största ytan, då de både är placerade i mitten och längs med källarens väggar. Fortsätter man rakt fram i rummet efter att ha kommit ner för trappan hittar man dock en undanskymd studieplats i samma stil som ”gläntan” på entréplan. Det är bara datorerna som saknas och glasväggen har ersatts av bokhyllor. Tar man istället vänster vid trappan kommer man till en långsmal korridor. På dess högra sida finns ett utskriftsrum, tyst rum och ett mikrofilmsrum. På dess vänstra finns ett rullarkiv med äldre tidskrifter. Fäst på korridorens högra vägg finns också en

lång och ganska hög bänk med tillhörande pallar att sitta vid. En mindre bänk finns också fäst allra längst in i korridoren på väggen som utgör dess kortsida.

Går man upp för trappan når man bibliotekets ovanvåning. Likt de övriga två våningarna är våningens mitt dedikerad åt bokhyllor, men den största koncentrationen av studieplatser finns här uppe. De höga borden av samma typ som de vid fönstren på entréplan återfinns även här placerade efter samma mönster. En liten ”myshörna” finns också vid fönstren precis bakom trappan, med fåtöljer likt dem i källaren och en soffa som står med ryggen mot trappans räcke. Längs med fönstren löper också en korridor i vilken sex grupprum finns i varierande storlekar. Ett utskriftsrum finns också i mitten av rummet. På motsatt sida fönstren och grupprummen, alltså den sida av våningen som vetter mot foajén, ligger det som bibliotekarierna benämner som ”balkongen” (se Bild 2). På balkongen finns ett långbord⁸ av studieplatser som börjar ovanför bibliotekets entré och slutar strax över caféet och LUX-husets reception, samt en rad med orangea soffor längs med väggen. Från balkongen kan man blicka ner över foajégolvet. Ovanvåningen ”flyter” på så sätt nästan ut i en sömlös övergång till resten av LUX-huset. Det finns inga tydliga avgränsningar vad som är bibliotek eller inte – du sitter i biblioteket men befinner dig på samma gång ute i foajén.

Bild 2 ”Balkongen” (Författarens bild)

En liten bro leder mellan balkongen och till det rum som kallas ”mezzaninen” – ett rum vars mitt utgörs av ett stort rektangulärt ”hål” som öppnar upp till våningen nedan. Studieplatserna, även här långbord löst uppdelade i sektioner, löper runt hålets båda långsidor. Längs väggarna bakom långborden finns korta bokhyllor. Hyllorna börjar inte vid golvet utan står i träalkover. Blickar man ner genom den stora öppningen i mitten ser man ner till en stor och öppen yta kallad ”läsesalen”. Läsesalen är speciell då den inte nås via biblioteksentrén, istället fortsätter man bara rakt fram när man kommit in i LUX-husets foajé. Ingen skylt eller liknande indikerar att salen skulle tillhöra biblioteket, utan den ligger insprängd mellan två delar av foajén. Rummet är det enda i biblioteket (förutom grupprum etc.) som inte har några bokhyllor, istället är det fyllt av relativt stora bord att sitta runt. Även ett par höga fåtöljer och enstaka whiteboardtavlor finns att tillgå i salen.

HSC-biblioteket – en guidad tur

Likt LUX-biblioteket är inte heller HSC-biblioteket en fristående byggnad, utan beläget i det större byggnadskomplex som kallas *Health Science Center*. Biblioteket är beläget på andra våningen: gå upp för en trappa, in genom ett par glasörrar och vidare ner i en smal korridor och du är där. Biblioteket är inte avskilt från korridoren, ingen dörr stoppar utan bara larmbågarna och en liten skylt med orden *bibliotek - library*

⁸ Eller två, då det bryts av en bro.

markerar inträdet. Precis utanför entrén ligger ett rum som har vissa likheter med läsesalen på LUX då det är beläget utanför larmbågarna, men tillhör biblioteket. I rummets mitt står en skrivare och längs väggarna finns långbord med stationära datorer, men inga bokhyllor.

Själva biblioteksrummet innanför larmbågarna ligger insprängt i korridoren, vilket innebär att om någon har ett ärende längre ner i korridoren, så passerar denna genom biblioteket på vägen dit. Biblioteket har därför två entréer, men via en av dem möts man direkt av informationsdisken, varför jag har valt att kalla den för huvudentrén. Biblioteket består enbart av ett våningsplan men skulle kunna delas upp i tre horisontella sektioner som vagt separeras av pelare som löper i två olika rader genom rummet. Den första sektionen utgörs av den korridor som sträcker sig mellan de båda entréerna. Sett ur någon som kommer in genom huvudentréns synvinkel finns det på korridorens högra sida ett resursrum⁹ och ytterligare lite längre ner mot den andra entrén två tysta rum som ligger vägg i vägg. Allra längst ner, på korridorens vänstra sida, finns ett grupprum och bredvid det ett ganska rymligt utskriftsrum.

Bild 3 Bibliotekets mitt med tillhörande fätöljgrupp (Författarens bild)

Den andra sektionen utgör bibliotekets avlånga mittsektion. Här hittas informationsdisken som står fritt i rummet. Den har något av en oval form vilket gör det möjligt att närma sig den från flera olika håll. Strax bredvid disken finns två typer av studieplatser: ett runt bord med tillhörande "fätöljliknande" stolar och strax bredvid bordet en samling fätöljer med samma höga kanter som fanns på LUX-biblioteket (se bild 3). Från infodisken börjar även bokhyllorna att slingra sig igenom rummet, de flesta är dock koncentrerade i den absoluta mitten av biblioteket. Passerar man hyllorna, i riktning mot den andra entrén finns det en större samling sammansatta bord. Borden är uppdelade i tre sektioner eller "öar" med ett par stegs mellanrum. Två av sektionerna är helt dedikerade till stationära datorer – totalt åtta tycken. Den tredje sektionen består enbart av "tomma" bord.

---

⁹Rummet betecknas resursrum eftersom datorn i det hade tillgång till speciella läs-och skrivprogram. Programmen ska numera gå att nå via alla datorer, varför rummet mer kan liknas vid ett vanligt grupprum, även om det fortfarande har fått behålla sitt speciella namn.

Den tredje och sista sektionen utgörs av de delar som ligger i motsatt sida till korridoren i sektion 1. Här finns en ”sökverkstad”, vilken kan bokas i undervisningssyfte, men den mesta av tiden används den som en sorts datorsal på grund av sina många stationära datorer. Sökverkstaden är avskärmd av en spaljé och en stor blomkruka, men är egentligen inget separat rum då det inte går att stänga om sig. Bredvid sökverkstaden finns ytterligare ett grupprum som ligger mittemot informationsdisken. Passerar man grupprummet öppnas biblioteket upp i en större yta majoriteten av bibliotekets studieplatser är koncentrerade. Ytan skärs av på mitten av ett par låga bokhyllor. På sidan närmast grupprummet och sökverkstaden återfinns ”bordsöarna”, dock utan några stationära datorer. Borden, som ligger mot grupprummets ena vägg, löper ner till de fönster som ger den här delen av biblioteket sitt dagsljus. På andra sidan de låga bokhyllorna ligger en grupp klassiska ”läsbås” kloss i kloss med varandra med avskärmande träskivor (se Bild 4) Ännu ett grupprum – totalt tre till antalet, alltså – finns också en liten bit från läsbåsen, mittemot ”bordsöar” i sektion 2.

Bild 4. ”Läsbåsen” (Författarens bild)

Biblioteken i deras sammanhang: att synliggöra yttre aktörer

I följande avsnitt kommer jag inledningsvis att analysera biblioteken separat och redogöra för de yttre aktörer jag identifierat som betydelsefulla för formandet av biblioteksrummens nätverk. I den avslutande delen *Två förenade nätverk* kommer jag att analysera biblioteken tillsammans, och diskutera hur bibliotekens nätverk kan sägas vara kopplade till varandra.

LUX-biblioteket – ett omformat nätverk

Kanske finns det inget bättre tillfälle än nu att analysera LUX-bibliotekets nätverk då biblioteket precis genomgått en stor förändring: från att ha bestått av fem mindre bibliotek är biblioteken nu sammanslagna till ett enda. Och inte nog med att biblioteken flyttat sin verksamhet, fem humaniora- och teologiinstitutioner har flyttat samtidigt. Latour (2005, s. 81, 202) menar att plötsliga brott eller förändringar i ett nätverk har förmåga att föra upp osynliga aktörer till ytan som annars skulle undgått forskarens radar. En sådan förändring identifierar jag i LUX-bibliotekets nätverk i och med flytten av verksamheten. Byggnationen av LUX var ett stort – för att inte säga enormt – projekt och mobiliserade en rad olika aktörer, som bibliotekschefen uttrycker det:

Vi har ju haft en biblioteksgrupp, vi har studeranderepresentanter och representanter för forskarna och så vidare. Det har varit en ganska bra dialog kan jag känna [...] och haft personer som då har överlappat mot andra miljöer till exempel foajén och så vidare och det har naturligtvis påverkat. Så det har varit – många har varit inblandade och det har varit positivt.

(Intervju med bibliotekschef)

Bibliotekets relation till institutionerna och fakulteten beskrivs vara väldigt stark och att de har ett nära samarbete – biblioteket ligger jämsides med institutionerna i organisationsstrukturen och tillsammans utgör de fakulteten, förklarar bibliotekschefen. Under byggnadsprocessen verkar dock biblioteket och institutionernas samarbete inte ha spelat en fullt så betydande roll för utformningen av biblioteksmiljön som citatet ovan antyder. LUX-bibliotekarien talar också om biblioteksgruppen och nämner där att: ”det fanns en studentrepresentant som i och för sig inte kom så jätteofta upplevde jag det som [...] de bytte också i något läge där vem som faktiskt kom”. Samtidigt hade institutionerna också sitt fokus på annat håll, förklarar bibliotekschefen:

När man går in i en sådan här sak så har man ju väldigt olika, de [institutionerna] har mycket mer fokus på arbetsrum och sen så ligger undervisningslokalerna ju gemensamt, så det tar en gemensam grupp hand om, medan vi [biblioteket] har ju en helt annan lokalyta som i en flyttsituation ska diskuteras och utformas [...] för oss handlade det mycket mer om den fysiska miljön att diskutera möjligheter och problem med den. För dem [lärarna/forskarna] var det sina arbetsrum på ett annat sätt.

(Intervju med bibliotekschef)

I intervjuerna framkommer att biblioteksverksamheten var en av få involverade som ställde sig riktigt positiva till flytten och att övriga delar inom fakulteterna var mer tveksamma. Där biblioteket såg flytten som en möjlighet att centralisera och effektivisera sin verksamhet var institutionerna betydligt mer skeptiska och upplevde flytten som ett hot mot deras särpräglade identiteter. Istället framträder en annan inflytelserik grupp av aktörer vars koppling till den dagliga verksamheten vid HT-fakulteterna får sägas vara svag – nämligen arkitekterna. Som nämnts i samband med teoriavsnittet ska nätverk inom ANT förstås som en kamp mellan olika aktörers intressen (Latour 1999, s. 15-16) och relationen mellan bibliotekarierna och arkitekterna får här utgöra exempel på hur biblioteksrummet formats genom en kamp dessa aktörer emellan:

Bygger man nytt så kan man på ett annat sätt fundera och planera in det och anpassa det [...] även om man sen är låst av arkitektens ritningar delvis liksom, tyvärr, så man kan nog aldrig få exakt som man verkligen skulle vilja drömma om.

(Intervju med LUX-bibliotekarie)

I citatet ovan tilldelas arkitekterna en klar fördel när det kommer till hur utformningen av biblioteksrummet men enligt bibliotekschefen var relationen inte så pass ensidig:

Det var väldigt mycket som vi totalt stensågade i förslaget som var ursprungligen. Vilket var lite chockartat för arkitekten, för han trodde att vi skulle bli jättegglada och det blev vi inte, och han var inte beredd på den reaktionen [...] vi var väldigt upprörda och var arga, men sen när vi fick tillbaks ett nytt förslag så hade de tagit till sig väldigt mycket av det vi hade sagt, att det här inte är funktionellt, det går inte.

(Intervju med bibliotekschef)

Utformningen av det fysiska biblioteksrummet så som det ser ut idag är således inte en direkt avbild av varken bibliotekariernas eller arkitekternas ursprungliga viljor. Istället har informationen som transporterats i kedjan mellan de två aktörerna förhandlats och omvandlats, varför biblioteksrummet ska förstås som en kompromiss mellan de båda. Respondenterna menar att för bibliotekariernas del var bokhyllorna främsta prioritet. Att få plats med all litteratur och kunna ha den i öppna hyllor och inte i något magasin var väldigt viktigt. Studenterna skulle inte behöva beställa fram allt de behövde. Bibliotekschefen förklarar att det skrivits en kravspecifikation – långt innan hon själv blev bibliotekschef – där biblioteket hade uppskattat hur många hyllmeter som skulle behövas i den nya bibliotekslokalen. När väl flyttprocessen satte igång på allvar visade det sig dock snabbt att uppskattningen inte stämde överens med verkligheten. Bibliotekschefen säger att kravspecifikationen skapade en dragkamp mellan bibliotekarierna och arkitekterna om vad som var viktigt att fokusera på i biblioteksrummet:

Bibliotekschef: Sen är det väl en del social samvaro får man väl ändå påstå, arkitekternas favoritord: mötesplats.

Intervjuare: Det är det som arkitekterna gillar?

Bibliotekschef: De gillar det väldigt, dels spaningsläge och som sagt det är inget fel på varken mötesplats eller så men det kanske är det där andra man behöver jobba mer för, för att det ska fungera. Studenter är sociala, de hittar mötesplatser ändå.

(Intervju med bibliotekschef)

De ”spaningslägen” som bibliotekschefen talar om i citatet ovan relaterar jag främst till den sömlösa övergång som finns på bibliotekets andra våning, där biblioteket flyter ut i foajén. Den hugade kan här sitta och titta ner på myllret vid cafeterian, eller spana in i de föreläsningssalar vars fönster vetter ut mot foajén. Det är estetiskt tilltalande, men på samma gång skapar det mycket ljud och buller eftersom allt ljud från cafeterian och foajén letar sig upp till studieplatserna på balkongen. Här illustreras hur en lärandemiljö på många sätt är en balansgång mellan form och funktion. I fallet LUX-biblioteket kan arkitekterna sägas vara mer inriktade på form samtidigt som bibliotekarierna mer lutar åt det funktionella hållet.

En tredje aktör som skulle kunna länkas till kedjan av bibliotekarier och arkitekter är ritningarna över biblioteket. Även efter att arkitekterna och bibliotekarierna nått en kompromiss kring vad de ansett vara en fungerande lösning så kvarstår alltjämt att överföra resultatet från ritningarna till faktisk verklighet. En process där det fysiska biblioteksrummet genomgår ytterligare förändringar i förhållande till vad åtminstone bibliotekarierna föreställt sig:

Intervjuare: Och blev det som ni tänkt det [...] som det ser ut nu, är det ungefär som ni hade tänkt er?

LUX-bibliotekarie: Ja, det tycker jag faktiskt alltså. Jag vet inte om man kunde föreställa sig [...] alltså det är ju rätt roligt ändå att se att det här att man har sett det på ritningar – platta ritningar – från början, det är ju rätt så svårt att föreställa sig då rymd och ljus och sådana saker och det är nog ljusare än vad jag trodde att det skulle bli (...)

(Intervju med LUX-bibliotekarie)

LUX-biblioteket är som bekant heller inte en fristående byggnad då biblioteket är beläget inne i LUX-byggnaden, som är ytterligare en aktör av betydelse i bibliotekets nätverk. Bibliotekschefen förtydligar att: ”när man bygger ett nytt bibliotek så är det biblioteket det är fokus på men här har det varit ett helt koncept”. Exempelvis har viss inredning och vissa färgval styrts av ett övergripande koncept – bestämt av inredningsarkitekterna – som sträckt sig genom hela LUX. Biblioteket har fått rätta sig efter helheten, vilket på många sätt upplevs som positivt av båda respondenterna då de menar att biblioteket känns som en integrerad del i LUX-byggnaden. Samtidigt uttrycker båda visst missnöje kring färgvalen i biblioteket och att de skulle ha drivit frågan hårdare om det bara var ett bibliotek som skulle byggas. Kanske än viktigare att poängtera är att det aldrig har varit någon självklarhet att läs- och studieplatser nödvändigtvis skulle finnas i just biblioteket: ”gränserna har varit flytande, så antalet studieplatser i biblioteket är egentligen ointressant, utan det är någonstans studieplatserna i hela huset”, säger bibliotekschefen. Nu blev det dock så att biblioteket fick det största antalet platser, men de skulle lika gärna ha kunnat placeras någon annanstans i LUX.

LUX-bibliotekets ”systerbibliotek” SOL¹⁰ är också en aktör som beskrivs som betydelsefull för utformningen av biblioteket. Tillsammans utgör de HT-fakulteternas biblioteksverksamhet, men är verksamma i två separata byggnader:

Vi har också jobbat lite mot SOL. Det är ju inget som man känner till om man inte har varit med i de här planeringssamtalen, men tittat på vilka miljöer som finns på SOL-biblioteket och SOL-huset och vad är det då vi saknar som vi kan komplettera med här och vad kanske finns i lite överskott där som vi då kan prioritera ner lite här.

(Intervju med bibliotekschef)

Bland annat valdes att begränsa antalet tysta läsplatser på LUX eftersom det redan fanns ett stort antal på SOL. LUX-biblioteket har också ”medvetet” designats trångt. Det är många olika typer av miljöer och funktioner som samsas på liten yta, en utformning som ska stå i kontrast till SOL-bibliotekets öppna och luftiga ytor:

Det är naturligtvis en nackdel att det är trångt, det är ett negativt ord i sig, men det finns också någonting som gör att det blir lite ombonat [...] det är en helt annan miljö än exempelvis SOL.

(Intervju med bibliotekschef)

Bibliotekschefen förklarar vidare att de har fått överväga varje kvadratmeter i LUX-biblioteket. Att lägga till något innebar att dra ner på något annat. Även om bibliotekschefen lyfter fram det positiva med ett trångt biblioteksrum går det i mina observationsanteckningar också att finna exempel där trängseln potentiellt kan ställa till problem. Jag observerar exempelvis hur två stycken personer letar efter en bok i en av mezzaninens bokhyllor, som är placerad bakom ett runt litet bord. Bara någon minut efter att de lämnat hyllan kommer en större grupp och sätter sig där, vilket effektivt hindrar någon från att nå bokhyllorna bakom bordet. Utdraget från observationsanteckningarna illustrerar också hur kampen mellan bibliotekarierna och

---

¹⁰ Som ansvarar för språk- och litteraturvetenskaperna (SOL) inom HT-fakulteten. Invigdes 2004.

arkitekterna praktiskt tar sig uttryck i biblioteksrummet, där en del studieplatser alltså kan hindra åtkomst till bokhyllorna om det vill sig illa.

Callon (1986, s. 8-10) menar att aktörer i ett nätverk kan alliera sig med varandra för att uppnå mål de ensamma inte skulle klara av. Relationen mellan LUX-biblioteket, SOL-biblioteket och bibliotekarierna tolkar jag därför som en allians mellan de tre aktörerna. Genom bibliotekens olika utformning är bibliotekariernas ambition att de ska tilltala olika slags personer. Biblioteken – sedda som komplement till varandra – kan därför täcka in ett större spektrum av behov och preferenser från användarnas sida än vad de separat skulle ha möjlighet att göra, på grund av den begränsade ytan.

HSC-biblioteket – ett nätverk i vardande

På ett liknande vis kan man se att det finns yttre aktörer som har betydelse för HSC-biblioteket. Här är det framförallt *Forum Medicum* som framträder som inflytelserik aktör för biblioteksrummets nuvarande utformning. Forum Medicum är ett projekt som syftar till att skapa ett ”medicinskt och hälsovetenskapligt kunskapscentrum där Medicinska fakultetens verksamhet på Health Science Center flyttar in i en tillbyggnad till befintliga BMC [Biomedicinskt centrum]” (Forum Medicum 2013) För biblioteksverksamheten skulle detta innebära att HSC-biblioteket slås ihop med BMC-biblioteket¹¹ och bildar ett gemensamt bibliotek. Det intressanta är dock att Forum Medicum inte existerar – än. Projektet är initierat men långt ifrån avslutat då något byggnadsarbete inte ens har påbörjats. Utifrån Latour (1992, s. 231) ser jag dock aktörer vara obundna tid och rum. Forum Medicum som en framtida aktör har fortfarande möjlighet att påverka HSC-biblioteket i nuet.

Relationen till Forum Medicum beskrivs av respondenterna vid HSC som problematisk. Sammanslagningen ses inte som negativ, men för utvecklingen av HSC-bibliotekets befintliga miljö agerar projektet som en bromskloss. Lokalerna är gamla – biblioteket har funnits på HSC sedan 70-talet – men att det skulle skjutas till pengar för att rusta upp dem är osannolikt på grund av den stundande flytten. Sammanslagningen har dock dragit ut på tiden, vilket har lämnat HSC-biblioteket hängande i en slags limbo, där miljön mer eller mindre har fått sköta sig själv under lång tid. Den platsansvariga bibliotekarien har jobbat vid biblioteket i snart fem år men kan inte minnas att några större förändringar har gjorts och att det i stort har sett likadant ut sedan hon kom dit.

Rummet i HSC-biblioteket kan delvis liknas vid vad som inom ANT benämns som en *svart låda*. En svart låda kan förstås som ett nätverk, eller i det här fallet en del av ett nätverk, i vilket aktörernas ursprungliga funktioner och intentioner inte längre är synliga – oavsett hur mycket arbete som lagts ner på att få dem på plats från början. Det går inte längre att urskilja enskilda aktörers påverkan utan nätverket ses som en sluten, självgående, helhet (Callon & Latour 1981, s. 285-286; Latour 1987, s. 2-3; Latour & Woolgar 1986, s. 150; Latour 2005, s. 39, 50). En svart låda länkas ofta till teknisk apparatur, så som en dator. I detta nu använder jag mig av en dator för att skriva den här texten, men jag har ingen aning om allt arbete som har lagts ner för att mina tangentnedslag ska registreras på skärmen framför mig. Likväl använder jag mig av

---

¹¹ Som tillsammans med HSC-biblioteket och CRC-biblioteket (Clinical Research Centre) utgör den medicinska fakultetens tre bibliotek.

min dator dagligen utan att begrunda detta ”mysterium”. I HSC-bibliotekets fall kan vi anta att möbler så som bord och stolar inte bara dykt upp ur tomma intet. Vid något tillfälle har någon medvetet burit dit och placerat dem just där de står. Kanske flyttade denna någon till och med runt möblerna och testade olika platser och positioner. Men exakt hur detta arbete har gått till är det ingen som riktigt vet längre – *varför* står allt som det gör? En mängd aktörer har säkerligen varit aktiva för biblioteksrummets utformning, men spåren efter dem har försvunnit. Likväl finns möblerna där att använda.

Genom noggrann analys av det empiriska materialet kan dock en svart låda ”öppnas upp” (jfr Latour 1987; Block & Elgaard Jensen 2011, s. 121) vilket innebär att enskilda aktörer återigen blir synliga. Efter vår intervju påpekar exempelvis den platsansvariga bibliotekarien att hon efter att jag tagit kontakt med biblioteket börjat fundera över hur biblioteksmiljön på HSC egentligen ser ut och att det borde ske förändringar i den (även jag är alltså på sätt och vis en yttre aktör). Förändringsarbete är också på gång – helt utan någon ”inblandning” från min sida – då det uttrycks ett missnöje över hur biblioteksmiljön presenteras:

Nu senast i morse så pratade jag med min chef om att vi vill göra konkreta förändringar i bibliotekslokalen för att vi kan inte bara sitta och vänta, ha det så här tills vi flyttar, och då kommer något revolutionerande ske, utan vi får börja jobba härifrån, och det har vi pratat om länge men nu ska vi komma loss – vi har konkreta förslag.

(Intervju med platsansvarig bibliotekarie)

Tiden har i viss bemärkelse stått stilla i HSC-biblioteket: ”vi tycker att vi jobbar på ett annat sätt än vad man gjorde, säg 20, 30 år sedan, men det syns inte riktigt i miljön”, påpekar den platsansvariga bibliotekarien. Men det finns en medvetenhet hos respondenterna att det gäller att fokusera på nuet. De studenter som redan läser eller ska börja läsa inom den närmsta tiden kommer troligtvis aldrig att få uppleva flytten, som i nuläget är planerad till 2020. För dessa studenter är det här och nu som gäller och därför kan inte biblioteksmiljön stå orörd tills flytten, förklarar respondenterna. Bland annat planeras det att göra om ett av bibliotekens tysta rum till ett handledningsrum där en student kan sitta ner med en bibliotekarie:

Vi jobbar ganska mycket med handledning, men i dagsläget bokar vi tid med studenter eller forskare och så gömmer vi oss någonstans bakom kulisserna. Sitter i någon liten skrubbe och egentligen är det kanske vårt flaggskepp de här tillfällena – eller ett av, så de måste nog vara synliga fysiskt i biblioteksmiljön tror jag.

(Intervju med platsansvarig bibliotekarie)

Dödläget som Forum Medicum skapat håller på att lösas upp. De verksamma bibliotekarierna har börjat ifrågasätta biblioteksmiljön vilket HSC-bibliotekarien illustrerar i följande citat: ”ja, kanske möblerna om helt och hållet på biblioteket och att det ena rummet då ha mer grupparbetsplatser och det andra kanske mer för tystare [arbete]”. Bibliotekarierna har börjat bli mer aktiva aktörer för biblioteksrummets utformning då de inte längre är nöjda med biblioteksmiljön – *varför* står möblerna *egentligen* där de står? Kanske går de att använda på ett annat sätt? Men bibliotekarierna kan inte ses som ensamma aktörer då deras mobilisering grundar sig i

ett missnöjde kring hur den fysiska miljön är utformad. Det tysta rummet som ska bli handledningsrum för att tillgodose studenternas behov och de ”felplacerade” möblerna är också viktiga aktörer i kedjan då dessa skapar incitament för bibliotekarierna att handla. Vad vi ser är också att det nu är möjligt att urskilja enskilda aktörer i biblioteksrummets nätverk. Med andra ord är den svarta lådan på väg att öppnas och omförhandlas.

Det finns även fler yttre aktörer att länka till HSC-bibliotekets nätverk, som tidigare varit passiva. Som nämnts är biblioteket inte en fristående lokal då biblioteket ligger inne i byggnaden Health science center, men biblioteket har i hög utsträckning fått sköta sina lokaler självständigt:

Intervjuare: Är det bara bibliotekarierna som pratar om biblioteket eller finns det fler som också har synpunkter på hur det bör se ut?

HSC-bibliotekarie: Det har det nog inte varit direkt (...) vi har haft den här ytan och vi har betalat för den ytan.

(Intervju med HSC-bibliotekarie)

För en kort tid sedan har emellertid två aktörer trätt in i HSC-bibliotekets nätverk som kan komma att påverka denna ”självständighet”:

Vi har gått från att vi [biblioteket själv] bekostar bibliotekslokalen till att hyran går på grundutbildningen och vi finns i lokalen som en funktion. Alltså i princip ska det inte göra någon skillnad, men bara för att tydliggöra att det inte är vår lokal, eller vi finns där inte för vår skull utan det är grundutbildningen som står för kostanden.

(Intervju med bibliotekschef)

HSC-bibliotekarien spekulerar kring om förändringen kring vem som ansvar för lokalkostnaderna kanske kommer innebära att grundutbildningarna börjar ha fler synpunkter på biblioteksmiljön. Exempelvis var det tal om från utbildningarnas sida att bygga ett anatomirum för undervisning som skulle ligga i biblioteket, men som inte gick igenom. Den platsansvariga bibliotekarien är som sagt osäker på vad förändringen verkligen kommer att innebära. Hon hoppas i alla fall inte att det beslutas att flytta studentarbetsplatserna från biblioteket och förlägga dem någon annanstans i HSC-byggnaden. Behovet för studie- eller arbetsplatser har växt vilket inneburit att det har börjat dyka upp studieplatser – likt dem som redan finns i biblioteket – lite varstans i byggnaden vilka biblioteket varken har kontroll eller ansvar över. Det är inte längre självskrivet att studieplatserna passar bäst i biblioteket, vilket den platsansvariga bibliotekarien uttrycker viss oro över. Grundutbildningarnas övertagande av bibliotekslokalen har därför även påverkat relationen mellan biblioteket och HSC-byggnaden, där biblioteket är beläget. HSC-byggnaden och utbildningarna är två aktörer som således får allt mer inflytande i HSC-bibliotekets nätverk.

Två förenade nätverk

Biblioteksrummens nätverk är inte helt separerade från varandra. Respondenterna på båda biblioteken lyfter nämligen fram betydelsen av de övriga biblioteken inom Lunds universitet – att alla bibliotek ingår i samma *nätverk* och ska ses som en helhet.

Märk väl att detta inte är ett nätverk så som ANT skulle beskriva det. Jag har redan tagit upp att nätverk inom ANT skiljer sig från hur termen används i folkmun. Latour (2005, s. 131-132) förtydligar genom att förklara att ett nätverk inom ANT ska ses som det, ofta mödosamma, arbete som lagts ner för skapa det nätverk som respondenten i det här fallet talar om. Om termen hade varit mer gångbar hade Latour föreslagit att ANT använt sig av *work-net* istället för *network* för att förtydliga att det är aktörernas arbete som ska stå i fokus – det är inte den redan utlagda tågrälsen som ska studeras utan det arbete som utförts för att få den på plats.

En funktion som av respondenterna tas upp som extra betydelsefull för universitetets biblioteksnätverk är de boktransporter som möjliggör för användarna att via katalogen beställa böcker från och till valfritt bibliotek inom universitet. Användarna är således inte bundna till biblioteksrummens fysiska gränser. Men boktransporterna är inte, sett med ANTs analytiska lins, en bok som transporteras från punkt A till B. ”Nätverket” som respondenterna talar om är istället en rad sammanlänkade aktörer: en student vars önskan om en viss bok har kokats ner till några få söktermer i bibliotekskatalogen. Katalogen presenterar sedan ett resultat utifrån söktermerna som möjliggör för studenten att beställa boken – men det behöver inte vara den bok som studenten från början föreställde sig behöva. Kanske fanns den boken inte i katalogen, kanske var den redan utlånad eller var söktermerna illa valda. Väl beställd skickas sedan en elektronisk signal som sätter en bibliotekarie (eller annan form av bibliotekspersonal) – i ett helt annat bibliotek – i arbete. Denne måste leta upp den beställda boken i hyllan för att kunna skicka den till det bibliotek där studenten befinner sig, där slutligen en annan bibliotekarie måste ställa upp den på beställningshyllan. Närhelst kan kedjan bryta samman – boken kanske inte står på den plats i hyllan som katalogen anger eller tappas beställningen bort, vilket bryter illusionen om att biblioteksnätverket får böcker att automatiskt dyka upp på biblioteken. Aktörerna både transporterar och transformerar information mellan sig.

Men bara för att illusionen är bruten betyder det inte att boktransporterna saknar betydelse för biblioteken. HSC-bibliotekarien konstaterar exempelvis att studenterna tack vare boktransporterna inte är lika bundna till en specifik bibliotekslokal bara för att de behöver en bok därifrån. Det går (förhoppningsvis) lika bra att beställa den till ett annat bibliotek. Studenterna behöver därför inte sitta i just de fakultetsbibliotek de tillhör utan kan välja att studera vid ett annat bibliotek om de föredrar det bättre. På LUX biblioteket kan HSC-bibliotekariens påstående länkas till miniräknaren som aktör. Under mina observationer konstaterar jag att väldigt många studenter har med sig miniräknare till biblioteket, vilket jag ansåg vara anmärkningsvärt för ett humanistiskt/teologiskt bibliotek. Bibliotekschefen bekräftar mina aningar när hon nämner att det är många ekonomstudenter som sitter i biblioteket. Hon förklarar att: ”Vi är det heta biblioteket just nu inom Lunds universitet [...] och det är ju en kombination av att vi har en ganska fin miljö och dessutom ligger centralt”. På HSC-biblioteket är situationen däremot den omvända:

Intervjuare: Kommer det många, det kanske är svårt att veta, men studenter som inte studerar just här till det här biblioteket?

HSC-bibliotekarie: Nej, det tror jag inte. Och det tror jag bara för att vi ligger mer i utkanten av stan', att det är jobbigare att ta sig hit. Så placeringen på bibliotek, var det ligger nånstans, det tror jag spelar roll.

(Intervju med HSC-bibliotekarie)

Cunningham och Walton (2016) påstår i sin undersökning att bibliotek som lärandemiljöer inte är lika geografiskt beroende som andra typer av lärandemiljöer: "Students who visit the Library [...] see it as destination of choice, despite a lack of proximity to their department/home" (Cunningham & Walton 2016, s. 58). Min analys pekar dock mot att den geografiska placeringen av biblioteket faktiskt har betydelse även för bibliotek som lärandemiljöer.¹² På LUX-biblioteket har man fått vidta åtgärder för att stävja inflödet av "externa" studenter något. Grupprummen är exempelvis bara bokningsbara för HT-studenter, berättar bibliotekschefen.

De fysiska biblioteksrummen: inre aktörer

I följande avsnitt kommer de aktörer i bibliotekens nätverk som befinner sig i det fysiska biblioteksrummet att identifieras och diskuteras. Biblioteken kommer inte, som i avsnittet gällande de yttre aktörerna, att delas upp inledningsvis utan analyseras tillsammans redan från början för att undvika onödiga upprepningar.

Ansvar och osynliga zoner

Utmärkande för båda biblioteksrummen är att förbudsskyltar eller på annat vis uppmanade hjälpmedel lyser med sin frånvaro, så när som på dörrarna in till de tysta rummen där man vänligt men bestämt blir ombedd att dämpa rösten. I intervjuerna framkommer att avsaknaden av skyltar inte är en slump: "vi vill inte ha en massa såna här lappar: 'sschh' och 'ät inte här', om vi kan undvika, eller överkryssade mobiltelefoner och sånt", säger LUX-bibliotekarien. Studenterna sitter i biblioteket hela dagarna och de måste få lov att äta och dricka, argumenterar hon vidare. Bibliotekschefen menar skämtsamt att LUX-biblioteket är ett slags "socialt experiment" och att de än så länge inte känner något behov av att reglera rummet med skyltar. Även respondenterna på HSC är inne på samma spår: "när jag började fanns det en förbudsskylt mot kaffe, eller mot mat och dryck, men den plockade jag bort ganska snart", säger den platsansvariga bibliotekarien.

Det som istället lyfts fram är att biblioteket är studenternas arbetsplatser och därför är det också studenterna som bör bestämma hur biblioteket ska användas. Bibliotekarierna ska inte fungera som några poliser som bevakar biblioteksrummet. På LUX ingriper inte bibliotekarierna alls, förklarar LUX-bibliotekarien. Är det någon som stör sig på exempelvis ljudnivån får personen antingen själv be folk att dämpa sig eller flytta till en annan plats. Studenterna kan beskrivas ha en slags frihet under ansvar.

---

¹² Att biblioteket är nybyggt och modernt är dock givetvis en faktor som måste tas i beaktning.

Respondenterna på båda biblioteken förklarar att så länge bibliotekarierna inte behöver gå och plocka disk eller liknande så fungerar det att tillåta mat och dryck inne på biblioteket.

Latour (2005, s. 77) påpekar att de aktörer som för ögat är mest uppenbart synliga inte per automatik äger mer relevans i ett nätverk. Att en fåraherde och dennes hund vaktar en flock får är självklart, men ta bort herden och hunden och ersätt dem med en taggtråd och plötsligt är det inte lika tydligt vem som vaktar fåren – trots att taggtråden gör ett mer effektivt jobb än en skällande hund (Latour 2005, s. 77). En icke-existerande skylt är alltså en lika fullvärdig aktör som en existerande sådan, eftersom avsaknaden av förbud representerar tanken om en fritt och studentkontrollerat biblioteksrum.

Observationerna visar emellertid att trots att biblioteksmiljöerna inte är kontrollerade av bibliotekarierna så finns det en form av självreglering, likt den som Foster och Gibbons (2007b, s. 20-21) observerar. De anmärker att trots avsaknaden av explicita regler och förbud är deras undersökta bibliotek indelat i olika zoner där visst sorts beteende accepteras. Samma fenomen går att urskilja i min undersökning då biblioteksrummen tycks ha "osynliga" zoner som används på olika sätt – vissa platser är tystare och andra är mer högljudda. LUX-biblioteket skulle kunna liknas vid en trestegsraket: i källaren är det väldigt dämpat och lugnt, på entréplan är det mer liv och rörelse, även om det finns lugnare zoner längre in i rummet, för att sedan "explodera" på andra våningen på balkongen och i mezzaninen där ljudnivån är markant högre.

Samma företeelse observerar jag även på HSC-biblioteket, trots att biblioteket bara ligger på ett våningsplan. Tydligast är zonindelningen mellan "läsbåsen" och de intilliggande studieplatserna. Vid läsbåsen pågår i regel tyst arbete – inte nödvändigtvis enskilt, men sitter det två bredvid varandra så sker samtalen i dämpad ton. Vid studieplatserna som bara ligger ett fåtal steg från läsbåsen är tonen däremot en annan. Här sitter man istället gärna i grupp och samtal sker på en högre ljudnivå. Zonerna illustreras bäst av en händelse som noterades under ett observationstillfälle:

En kille står borta vid läsbåsen och pratar med en någon han känner [...] De talar dämpat, nästan i viskningar, för att inte störa dem bredvid antar jag. Efter ett litet tag har de pratat klart. Killen går från läsbåsen och mot platsen där jag sitter [de intilliggande studieplatserna] – han känner tydligen också personen som sitter vid mitt bord. De börjar också prata, men nu i en mycket högre ton, trots att läsbåsen bara ligger en liten bit bort [väl inom höravstånd för dem som sitter i båsen, alltså] [...] efter att ha pratat ett tag går killen tillbaka till läsbåsen och växlar några till ord med sin kompis där borta, återigen i dämpad ton.

(Observationsanteckning från HSC-biblioteket)

Foster och Gibbons (2007b) menar att zonerna skapas av studenterna själva, som genom tillsägelser eller uppmanade blickar kontrollerar vilket beteende som är accepterat. Under mina observationer ser jag dock aldrig något som tyder på sådana kontrollerande metoder. Snarare verkar det som att platserna själva har förmåga att uppmuntra till visst beteende. Det enda som separerar läsbåsen från studieplatserna på HSC-biblioteket är några medelhöga bokhyllor på rad som fungerar som en provisorisk – och ihålig – vägg. Men de avskiljande bokhyllorna i kombination med läsbåsen, med sina avskärmade skivor, tycks räcka för att folk ska uppfatta platsen som en dämpad zon och vice versa för de närliggande studieplatserna, som kanske mer inbjuder till

samtal då sittplatserna inte är avskärmade från varandra. Sett ur Latours (2005, s. 194-204) exempel med föreläsningssalen – där icke-mänskliga aktörer krattade manegen för hur rummet skulle användas – skulle zonerna kunna förstås som exempel på hur icke-mänskliga aktörer har förmåga att påverka mänskliga aktörer i nätverket.

Kanske än tydligare blir de icke-mänskliga aktörernas påverkan på LUX-biblioteket. Under intervjuerna förklarar respondenterna att de inte var speciellt nöjda med att biblioteket skulle få en källarvåning:

Det var inget som stod på vår önskelista att 'vi vill ha källare'. Men saker blev så och då tänkte vi hur gör vi det bästa möjliga av den, så då tänkte vi att om vi då försöker få det till att bli en lite dämpad zon. Där det kan vara lite lugnare, lite mindre spring så därför har vi en heltäckningsmatta där nere, det är lite en annan miljö.

(Intervju med bibliotekschef)

Bibliotekschefen förklarar vidare att de dividerade kring om de borde sätta upp skyltar eller inte i källaren, men att de kom fram till att folk skulle klara av att läsa av atmosfären utan skyltar. Heltäckningsmattan framträder därför som en viktig aktör för källarmiljön. Mattans betydelse klarnar dock först när den sätts i kontrast mot det ljusa trägolv som finns på de två andra våningarna i biblioteket. Återvänder vi till Latours (1990) exempel med hotellägaren och hotellnycklarna skulle bibliotekariernas och heltäckningsmattan relation kunna tolkas som en översättning. Bibliotekariernas intention (att få folk att dämpa sig i källaren) har översatts till att en heltäckningsmatta har lagts in istället för ett hårt trägolv. Heltäckningsmattan representerar bibliotekariernas önskan om en lugn källarmiljö, men det är inte bibliotekarierna *själva* som ber folk att dämpa sig. Kommunikationen mellan bibliotekarierna och användarna sker genom heltäckningsmattan – likt hur hotellägarens önskan att gästerna ska lämna tillbaks rumsnycklarna översätts till att nyckeln får en otymplig tyngd hängd vid sig och inte att hotellägaren uttryckligen ber gästerna att lämna nyckeln.

Icke-mänskliga aktörer verkar onekligen vara en viktig del av biblioteksrummens nätverk. Under mina observationer anmärker jag just på lugnet som råder i källaren på LUX-biblioteket, till synes tack vare en vid första anblick ganska anonym heltäckningsmatta. Nu är det dock tid att påminna om att nätverk ska ses som dynamiska och inte statiska. De formas och omformas beroende på vilka aktörer som är aktiva. Att tala om tysta respektive högljudda zoner i biblioteken blir därför i viss mån en illusion. Ett kort exempel från observationerna kan illustrera detta: jag sitter i källaren på LUX. Det är tyst och dämpat – precis som det ”ska” vara. Men när för trappan kommer det två personer, helt ovetandes om lugnet som råder här nere. De pratar högt med varandra och gör inga försök att dämpa sig när de väl kommit ner. Heltäckningsmattan har således ingen som helst effekt den här gången. Genast förändras dynamiken i rummet. Från lugnt och tyst blir det högljutt, för att sedan återvända till tystnaden när de två aktörerna går upp igen. HSC-bibliotekarien poängterar också att:

Läsbasen är ju så att säga, det är ju läsplatser, men samtidigt så har vi ju haft datorer där inne och där har man ju suttit och grupparbetat samtidigt så liksom det blir ju inga tysta läsplatser ändå.

(Intervju med HSC-bibliotekarie)

Ett rum är alltså bara tyst så länge aktörerna i det beslutar sig för att vara tysta. På samma sätt är ett rum bara högljutt så länge aktörerna bestämmer sig för att göra ljud. Inte ens de *tysta* rummen är alltid tysta då jag flera gånger hör samtal från dessa på båda biblioteken – trots uppmanande skyltar om att sänka rösten. Huruvida ett rum är tyst eller högljutt måste därför förstås som en pågående förhandling mellan aktörerna som befinner sig i det. Icke-mänskliga aktörer har förmåga att uppmuntra till visst beteende, men de mänskliga aktörerna har möjlighet att ignorera dem (minns *O Captain! My captain!*). Detta kan kopplas till bland annat Harrop och Turpin (2013, s. 66-67) som skriver att en och samma studieplats/lärandemiljö kan ha olika funktion beroende på vem det är som använder den, vilket också mina resultat styrker.

En mångfacetterad arbetsplats

Som framkom under föregående rubrik är alla respondenter överens om att biblioteket ska ses som studenternas arbetsplats, men än har jag inte behandlat hur en students arbetsdag på biblioteket kan se ut. Observationerna och respondenterna ger här samstämmiga svar: studenter ägnar sig åt flertalet olika aktiviteter när de besöker biblioteken, vilket den platsansvariga bibliotekarien sammanfattar på ett passande sätt:

Det är väl svårt att ge något helt enhetligt svar, men det är klart att folk kommer ju dit och lånar och lämnar böcker självklart, väldigt många sitter där från morgon till kväll och pluggar, väldigt många sitter med grupparbeten, folk bor väl på olika orter och träffas då här [...] Ja, vad gör folk mer, de hänger här ibland mellan föreläsningar, vi har en liten sittgrupp med bord nära info.-disken och där kan det bli ganska högljudd volym, folk sitter och jobbar där, men ibland sitter de bara och stöjar och skojar.

(Intervju med platsansvarig bibliotekarie)

Kopplat till biblioteken som lärandemiljöer går det från citatet att urskilja en implicit förväntan på att ett biblioteksrum måste ha förmåga till flexibilitet och anpassningsbarhet – det finns till synes inte bara *ett* sätt att använda ett bibliotek. HSC-bibliotekarien är dock tveksam till att studenter skulle gå till biblioteket enbart för att ”hänga”. Även bibliotekschefen upplever när hon går sina rundor i LUX-biblioteket att majoriteten ägnar sig åt att läsa och studera. Från mina observationer kan jag också konstatera att trots att studenter gärna ”stöjar och skojar” så har de i regel med sig material, så som kurslitteratur och laptops, som avslöjar att deras intention – i alla fall när de klev in i biblioteket – var att studera. Här går det att återkoppla till Suarez (2007) som i sin studie listar ett stort antal aktiviteter och beteenden som pågår i sitt undersökta bibliotek, men att studenterna – i likhet med vad min undersökning pekar mot – trots allt ägnar största delen av sin biblioteksvistelse åt studier.

George (2007) argumenterar dock för att även om en student ägnar sig åt studier i biblioteket är läsande och skrivande långt ifrån det enda som aktiviteten ”studerande” innefattar. Den nya generationens studenter är vana vid att göra flera saker samtidigt och läser och skriver i kombination med att de använder sina mobiler, skickar mail eller surfar på nätet. Mina observationer kan inte ge svar på exakt vad studenterna gör på exempelvis sina laptops och mobiler, men Georges resonemang är ändå intressant att koppla till mitt observationsmaterial och en beskrivning av vad jag upplevde som en typisk studentarbetsplats:

På bordet ligger tre uppslagna böcker, två med bokryggen uppåt, lite huller om buller. Under bokhögen skymtar en begravd laptop fram, som i nuläget är stängd. Ett anteckningsblock hänger halvt utanför bordskanten. Mobilen ligger också framme med hörlurar inkopplade som trasslat in sig i varandra, men just nu sitter de inte i öronen. En termos med något drickbart finns också framme på bordet.

(Observationsanteckningar från LUX-biblioteket)

En studentarbetsplats utgörs alltså av en rad olika aktörer så som böcker, laptops, mobiltelefoner, termosar och givetvis också studenterna själva, som samspelar med varandra. Till och med jag i min roll som passiv observatör blev delaktig i aktörkedjan flera gånger när jag befann mig i biblioteksrummet. För att ge ett exempel märkte jag under ett observationstillfälle på LUX-biblioteket att många som kom upp för trappan till den andra våningen sneglade åt mitt håll:

Är det verkligen så uppenbart att jag inte är en ”vanlig” student? Är min täckmantel redan avslöjad? [...] Nu fattar jag! Jag måste sitta på en väldigt eftertraktad plats. Jag valde den tidigt i morse eftersom den hade så bra överblick över rummet – perfekt för observationer, tänkte jag – men uppenbarligen också perfekt för pluggande!

(Observationsanteckningar från LUX-biblioteket)

Bara genom min närvaro påverkade jag hur andra människor placerar sig i rummet. Många blev säkert besvikna när de kom upp för trappan och såg att det redan satt en sådan där jobbigt morgonpigga människa på deras favoritplats!

Till arbetsplatsens aktörkedjan kan också fogas eluttag för diverse elektronik. Eluttagen har stor påverkan över hur studenter placerar sig i rummet: har du med dig en laptop och planerar att sitta en längre tid måste du ha ström. En bärbar dator är alltid en *bärbar* dator men eluttagen visar att det finns begränsningar kring hur flexibel en laptop kan vara. Det går alldeles utmärkt att bära runt på en strömlös laptop, men frågan är om det är till så mycket nytta. ”Kontakter, kontakter överallt!”, var därför ett av ledorden när LUX-biblioteket designades berättar LUX-bibliotekarien. Jag måste hålla med om att de har lyckats, om man inte insisterar att sitta på golvet finns det knappt en sittplats utan ett eluttag i närheten.

På HSC-biblioteket är dock eluttagen något mer svåråtkomliga. Istället för att som på LUX-biblioteket finnas centralt placerade på borden sitter de på HSC vid väggarna. Får man inte tag på en plats vid väggen måste man därför sträcka sig över sin bordsgranne för att ladda. Jag observerar exempelvis hur två personer, som slagit sig ner vid ett av borden för att arbeta tillsammans, löser detta eluttags-dilemma:

De sätter sig ner och packar upp sina grejer. Plötsligt utbrister den som satt sig närmast väggen att: ’Nej, du borde ju sitta här, du har ju datorn!’. Den andra nickar instämmande och påpekar att det var en bra idé. De reser sig därefter upp och skiftar plats, så att datorn hamnar vid väggen och eluttagen.

(Observationsanteckningar från HSC-biblioteket)

Den platsansvariga bibliotekarien menar att det bara är det senaste året som deras studenter har börjat använda laptops mer frekvent och att de tidigare nästan enbart

använt sig av bibliotekets stationära datorer, vilket kan förklara eluttagens mer svåråtkomliga placering.

Den platsansvariga bibliotekarien synliggör också den stationära datorn som aktör, som trots den portabla tekniken inte går att förbise. På LUX-biblioteket dividerade bibliotekarierna om de skulle ha stationära datorer eller inte, men till sist beslutade de att ta med datorerna från de gamla biblioteken. Ett klokt beslut skulle det visa sig då bibliotekschefen berättar att de nu har väldigt hög användarstatistik. Från mina observationer kan jag också konstatera att laptops och stationära datorer samtidigt kan ingå i en arbetsplats aktörskedja. Flertalet gånger observerar jag i båda biblioteken studenter som alternerar mellan att sitta vid sin laptop och en stationär dator. Det tycks som så att vissa typer av aktiviteter föredras att göras på en laptop, och andra på en stationär dator. Att skriva ut är exempelvis ett jobb för en stationär dator, men många verkar även välja att söka i bibliotekskatalogen vid de dedikerade ”sök datorerna” som står uppställda lite varstans i de båda biblioteken, trots att katalogen är fullt tillgänglig via laptop.

Aktörsrollen har dock en viktig begränsning: är en aktör isolerad utan förmåga att påverka andra aktörer omkring sig är det *inte* en aktör (Latour 2005, s. 71). En stängd laptop eller åsidosatt mobiltelefon bör kanske därför inte ges aktörstatus då de till synes saknar förmåga att påverka andra aktörer. Men Latour (2005, s. 39) vidhåller också att passiva och ovidkommande ting plötsligt kan transformeras till aktiva och inflytelserika aktörer i ett nätverk. Den laptop som i citatet ovan var stängd, öppnades igen vid ett senare tillfälle under observationen vilket tillfälligt gjorde böckerna överflödiga. På samma sätt kan även arbetsplatsens andra aktörer röra sig mellan olika stadier av passivitet och aktivitet: om någon får ett samtal går mobilen från en tystlåten tillvaro på bordet till att under en period få studentens fullständiga uppmärksamhet.¹³ Likaså när termosens är tom behövs det plötsligt gå och hämtas nytt kaffe eller vatten¹⁴ för att orka sig igenom dagen.

Jag vill dessutom argumentera för att även om aktörerna till synes inte fyller någon funktion i stunden så är deras blotta närvaro ett bevis på betydelsen de spelar i studentarbetsplatsens aktörskedja. Mina observationer visar att studenter ofta är väldigt omsorgsfulla när de ”slår läger” i biblioteket. *Allt* ska på plats på bordet innan de sätter igång med det de faktiskt ska göra. Datorn ska vara startad, böckerna ska ligga bredvid och anteckningsblocket likaså, mobilen ska upp på bordet och kanske laddas och kaffet ska hållas upp, trots att studenten i fråga inte behöver allt framme på en och samma gång. Med tanke på mängden aktörer knutna till arbetsplatsen är det kanske inte så märkligt att studenter behöver mycket plats och gärna breder ut sig över stora ytor, som Foster och Gibbons (2007b) konstaterade.

Att arbeta – kollaborativt, socialt eller enskilt?

Den komplicerade relationen mellan det kollaborativa och enskilda arbetet är som bekant något som diskuterats flitigt i den tidigare forskningen. Bedwell och Banks (2013, s 10) går så långt som att påstå att aggressivt beteende kan uppstå när de två

---

¹³ En ringande mobil ställer student inför för flera möjliga val: klicka samtalet, svara på plats, eller – vilket är ännu vanligare – resa sig upp och gå iväg en bit i ett försök att prata lite mer avskilt.

¹⁴ En process som är mer komplicerad än den först verkar. På grund av den överhängande stöldrisken på biblioteken lämnar en klok student inte kvar sina värdesaker när den går får sin plats, om än bara för en kort stund.

formerna av arbete krockar. Relationen komplicerar ytterligare om vi adderar social aktivitet, vars fokus kan sägas ligga mer på samtal i grupp än faktiskt arbete.

En för LUX-bibliotekets studenter vanligt förekommande arbetsform beskrivs bäst av en händelse jag observerar sittandes i bibliotekets mezzanin:

Två killar kommer in i rummet och samtalar med varandra. De går över till min sida och hälsar på mina bordsgrannar. De känner uppenbarligen varandra och ställer sig och snackar. Efter någon minut går de vidare förbi mig och sätter sig på två platser på min högra sida. De fortsätter att prata med varandra medan de packar upp. [...] Killarna som kom in tidigare har nu tystnat. De sitter bredvid varandra med varsin dator och har hörlurar i öronen. Efter ett tag åker hörlurarna däremot av igen och de börjar på nytt prata med varandra – de diskuterar tv-serier, tror jag bestämt.

(Observationsanteckningar från LUX-biblioteket)

Hur ska dessa två personers arbete beskrivas? Det är inte kollaborativt – då de inte arbetar med ihop – men samtidigt kom de till biblioteket tillsammans och det kan därför inte beskrivas som enskilt. De ”stojar och skojar” också en hel del – vilket visar på social aktivitet – men varvar detta med mer fokuserade perioder av studier. Jag tolkar denna ”korsning” utifrån ett nätverks dynamiska karaktär där samma aktörer kan relatera till varandra på olika sätt beroende på hur aktörkedjan formas för stunden. Samma par hörlurar har exempelvis en helt annan betydelse beroende på om de sitter i öronen eller om de ligger slängda på bordet och kan vara skillnaden mellan enskilt arbete och social aktivitet. Det är alltså inte möjligt att påstå att en student enbart studerar eller socialiserar när den besöker biblioteket, då det kontinuerligt sker en växelverkan mellan olika former av aktiviteter. Bryant et al. (2009, s. 15-16) konstaterar att studenter inte gör en distinkt åtskillnad mellan social aktivitet och studier och jag ser många likheter mellan mitt resultat och deras undersökning.

De två killarna ovas sätt att arbeta är inte fullt så vanligt i HSC-biblioteket. Här utgörs istället den mest frekventa arbetsformen av ett mer renodlat grupparbete, där flera personer sitter och arbetar tillsammans med en och samma uppgift. Vid ett observationstillfälle hade en grupp på tio personer lagt beslag på en av ”bordsöarna” vid studieplatserna närmast läsbåsen och även samlat på sig ytterligare ett par stolar från de kringliggande öarna så att alla skulle få plats. Där satt de alla med varsitt papper i handen – på vilket jag gissar en case-studie stod beskriven – och diskuterade ljudligt med varandra. Grupprummen på HSC-biblioteket, om än bara tre till antalet, är också dimensionerade för betydligt större grupper än de på LUX-biblioteket. Jag räknar till ett tiotal stolar i varje rum, med utrymme att ta in säkerligen det dubbla om det skulle behövas.

Kollaborativt arbete verkar alltså kunna delas in två kategorier: en som utgörs av arbete i grupp (som på HSC-biblioteket) och en som kan förstås som en hybrid mellan grupp, social och enskild aktivitet (som på LUX-biblioteket). Varför det finns en skillnad i sättet att arbeta i biblioteksrummen skulle kunna länkas till de yttre aktörer i form av de fakulteter och utbildningar som biblioteken är kopplade till. Respondenterna på HSC-biblioteket förklarar att det är viktigt att studenterna kan sitta och samtala i biblioteket eftersom de har mycket PBL och case-studier på utbildningen – det finns ett utpräglat pedagogiskt perspektiv på HSC som involverar

mycket grupparbeten. LUX-bibliotekarien förklarar i sin tur att studenter tillhörande fakulteterna för humaniora och teologi i regel har ganska rejäla kurslitteraturlistor att ta sig igenom. Fokus hamnar kanske därför naturligt på mer enskilt arbete då studenterna förväntas läsa mycket litteratur i samband med sina kurser.

Det arbetssätt som betingas av de utbildningar som studenterna läser verkar alltså följa med in i biblioteksrummet och prägla dess lärandemiljö. Viktigt att förtydliga är att det *inte* är utbildningarna/fakulteten som uttryckligen bestämmer hur biblioteksrummet ska användas. I det grupparbete på HSC-biblioteket som beskrevs ovan sker kommunikationen mellan utbildningarna och biblioteket med hjälp av ett A4-papper som studenterna tagit med sig in i biblioteksrummet. På samma sätt skulle kurslitteraturlistan kunna fungera som en länk mellan fakulteterna och biblioteket i LUX-bibliotekets fall.

Men med detta sagt är likheterna trots allt större än skillnaderna gällande hur studenterna arbetar i de två biblioteken. Trots att fakulteterna för humaniora och teologis studenter läser mycket text så innebär det uppenbarligen inte att de enbart sitter tyst för sig själva (här kan tilläggas att det heller inte bara är humanister och teologer som besöker LUX-biblioteket). Grupparbeten likt på HSC-biblioteket pågår också i högre uträkning i läsesalen, där borden är större och bättre anpassade för sådan aktivitet. Utrymmena innanför bibliotekets larmbågar fungerar helt enkelt inte för större grupparbeten. Borden är antingen för små, eller – som på balkongen och mezzaninen – placerade i långa rader. Ett grupparbete involverande 10 personer skulle där i stort sett vara omöjligt, om man inte lockas av den logistiska utmaning som medföljer att kommunicera med någon som sitter ett tiotal stolar bort. Arbetsplatsernas utformning har därför betydelse för vilken typ av arbete – eller lärande – som sker på biblioteket. Att platsernas utformning på LUX-biblioteket hindrar vissa former av arbete är möjligtvis att dra det för långt. Exempelvis såg jag grupper av studenter som valde att trycka ihop sig på mindre bord för att alla skulle få på plats. Men arbetsplatserna inne i biblioteket underlättar definitivt för vissa former av arbete och försvårar för andra. En ensam student kan bara slå sig ner på valfri plats, medan en större grupp måste pussla runt med sina stolar för att solidariskt försöka dela upp den begränsade bordsytan.

Den platsansvariga bibliotekarien tar upp en faktor som länkar samman utbildningarna vid HSC och HT-fakulteterna, som skulle kunna ge en antydning till varför bibliotekens lärandemiljöer är likartade:

Det är ju medicinska fakultetens bibliotek [HSC-biblioteket], men sen är det ju, de stora bildningarna här [HSC] är ju omvårdnad, alltså sjuksköterskeutbildningarna och där jobbar man ju också mer med kvalitativa metoder och inte kvantitativa som man har mer fokus på inom läkarprogrammet.

(Intervju med platsansvarig bibliotekarie)

Utbildningarna vid HSC skiljer sig alltså från den övriga medicinska fakulteten i och med inriktningen mot kvalitativa metoder, vilket även de humanistiska och teologiska fakulteterna får sägas arbeta med i högre utsträckning än kvantitativa. Den kvalitativa metoden är således en aktör som återfinns i båda bibliotekens nätverk. HSC-bibliotekarien utvecklar de skillnader hon upplever finns mellan biblioteken tillhörande

den medicinska fakulteten. Hon menar att studenterna vid HSC arbetar på biblioteket på ett annat sätt än vad de gör på CRC och BMC. Arbetet är mer strikt hålllet på de två andra biblioteken, där studenterna inte alls tolererar samma nivå av ”stoj och skoj” hos sina studiekamrater. På CRC- och BMC-biblioteket ska det arbetas och ingenting annat: ”där är det ett himla hyssjande så att säga, och det är liksom studenterna emellan”, säger HSC-bibliotekarien.

Det är inte omöjligt att aggressivt beteende, som Bedwell och Banks (2013) talade om, skulle kunna uppstå i de två övriga medicinska biblioteken till följd av krockar mellan enskilt och kollaborativt arbete, men i mina två undersökta bibliotek ser jag aldrig någon tillstymmelse till detta. Snarare verkar de två formerna av arbete kunna samsas utan problem i de båda biblioteken. Att se grupparbeten sida vid sida med enskilt arbetande studenter är snarare norm än undantag. LUX-bibliotekarien nämner att något som förvånat henne är just att så många enskilt arbetande studenter väljer att sätta sig på balkongen där det är så mycket ljud och rörelse.

Böcker och bokhyllor

Två starkt sammanlänkade inre aktörer gör sig ofta påmind i mitt empiriska material, varför jag beslutat att ge dem med en egen rubrik. Aktörerna i fråga är (fysiska) böcker och bokhyllor, två aktörer som är väldigt svåra att skilja åt – vill man ha den ena måste man nästintill per automatik ha den andra. Redan i den ”guidade turen” i början av analysen går det att urskilja deras framträdande roll i de båda biblioteksmiljöerna, exempelvis genom beskrivningen av den ”skog” av bokhyllor som breder ut sig i LUX-biblioteket. I redogörelsen för de yttre aktörerna framkom också att bibliotekarierna på LUX-biblioteket har kämpat mot arkitekterna för att få in så många hyllmeter som det bara var möjligt för att kunna täcka studenternas behov av litteratur. Även på HSC-biblioteket är bokhyllorna tydliga landmärken i miljön, om än kanske inte fullt lika önskvärda:

HSC-bibliotekarie: Det har köpts in mycket, mycket mer böcker under många, många år. Jag tror att om det är på HSC-biblioteket här så kanske det är en 20000 böcker, jämfört med BMC som kanske har 3000. Och det gör ju också att böckerna tar stort utrymme i lokalen.

Intervjuare: Tar de för stort tycker du?

HSC-bibliotekarie: Jag tycker att det är för stort, så nu har vi börjat gallra lite och varit ganska hårda i den gallringen att: har en bok inte varit utlånad på tre år så ryker den, just för att få ner antalet bokhyllor för det bli ju väldigt kompakt i den här lokalen.

(Intervju med HSC-bibliotekarie)

Den platsansvariga bibliotekarien har dock mer förståelse för aktörernas existensberättigande i bibliotekets lokaler. Hon förklarar att på den medicinska fakultetens två andra bibliotek har de kunnat rensa bort stora delar av det fysiska beståndet eftersom det mesta ges ut och läses i digital form, men att den litteratur som studenterna använder vid HSC sällan går att köpas in digitalt. Även på HSC-biblioteket kan alltså de två aktörernas närvaro kopplas till att de behövs för att täcka studenternas behov av litteratur.

Böcker och bokhyllor som icke-mänskliga aktörer spelar emellertid en mer diversifierad roll i bibliotekens nätverk än att enbart passivt invänta att en student ska interagera med dem. Bokhyllorna fungerar bland annat som avgränsare i båda biblioteksmiljöerna, som i övrigt saknar väggar. HSC- eller LUX-biblioteket utan bokhyllor skulle troligtvis ge en helt annan rumsupplevelse. Studieplatserna skulle exempelvis inte längre vara avgränsade och ”skyddade” utan fullt exponerade i rummen. Den plats på LUX-biblioteket som jag i mina observationsanteckningar benämnde som ”gläntan” skulle inte längre vara en glänta utan vara fullt synlig från andra sidan rummet. Om det skulle vara till det bättre eller sämre låter jag vara osagt, men det skulle definitivt vara annorlunda.

Respondenterna på båda biblioteken vidhåller också att böcker och bokhyllor representerar mer än bara snabb tillgång till information, vilket kan urskiljas i bibliotekschefens resonemang:

Jag tror nog att faktiskt vara omgiven av böcker och tidskrifter det betyder någonting, och det något ganska märkligt hur man kan ha relation – jamen en tryckt bok kontra digital bok – det väcker olika saker hos personer och det är inte helt rationellt alltid.

(Intervju med bibliotekschef)

Också den platsansvariga bibliotekarien – även om hon personligen har en mer pragmatisk inställning till böcker och bokhyllor – uttrycker att:

Det är viktigt att vi inte slänger [bokhyllorna] över bord för det är väldigt många har jag upplevt som har något, någon romantisk föreställning kring böcker och bokryggar och kanske gamla böcker och så där, så att vi måste nog, jag vill nog, att vi tar med oss det även till nästa ställe, hur modernt den än ska vara så tror jag att vi inte ska göra oss av med dem.

(Intervju med platsansvarig bibliotekarie)

Den parallell som Hahn & Jackson (2008) drar mellan bibliotek och kyrka verkar inte vara så långt borta. Av citaten ovan att döma finns det onekligen ett nästan religiöst och mystiskt skimmer över de två aktörernas roll i biblioteksrummet. De verkar äga en sorts inneboende kraft som inte riktigt går att ta på, men utan dem skulle biblioteksrummet inte vara det samma. Här ligger säkerligen också en estetisk betydelse. I rapporten från Stockholms universitet (2015) anmärktes genomgående att en god lärandemiljö måste vara funktionell så väl som estetiskt tilltalande. Om bokhyllorna plockades bort skulle biblioteksrummen kunna fyllas till bredden med studieplatser. Men frågan är om inte biblioteksrummet som lärandemiljön skulle förlora något av sin speciella ”charm” som skapas i att användare, böcker och bokhyllor förenas i samma rum. Som Freeman (2005, s. 6) konstaterade är många studenters favoritplats i biblioteket den traditionella läsesalen där de omgärdas av gamla böcker. Böcker som studenterna antagligen aldrig kommer att läsa, men böckerna och bokhyllornas blotta närvaro är tillräcklig för att skapa en unik atmosfär i ett biblioteksrum.

Biblioteksrummet utanför biblioteket

Vid båda biblioteken återfinns rum som ligger utanför de larmbågsbeklädda biblioteksentréerna. LUX-biblioteket har sin läsesal och på HSC-biblioteket finns ett rum precis utanför huvudentrén. Biblioteken har – som respondenterna uttrycker det –

ansvar över dessa utrymmen, men samtidigt är det otydligt vad som skiljer platserna från de övriga studieplatserna som finns på HSC och LUX. I rummen finns varken böcker eller bokhyllor, som tidigare konstaterades vara just utmärkande för de övriga delarna av biblioteksmiljöerna.

I LUX-bibliotekets läsesal finns inga andra markörer som skulle kunna avslöja att salen tillhör biblioteket. Det finns bord och stolar, men liknande går att finna i foajén och kring caféet. Planmässigt sett är dess enda koppling till biblioteket att mezzaninen befinner sig precis ovanför, men så länge man inte känner för att klättra går det inte att ta sig från läsesalen till biblioteket utan att passera foajén. LUX-bibliotekarien förklarar att de medvetet har hållit salen anonym då det inte finns något mervärde i att informera studenterna om att de befinner sig i biblioteket. De allra flesta tror nog att den tillhör cafeteria, påpekar LUX-bibliotekarien vidare. Bibliotekschefen säger med glimten i ögat att det enda som kopplar läsesalen till biblioteket är att det är hon som betalar fakturan. Salens funktion skulle kunna tolkas som ett resultat av LUX-husets aktörskap i bibliotekets nätverk, där allt i LUX-byggnaden som bekant ska ses som en helhet och införlivas i ett gemensamt koncept. Vad som tillhör biblioteket eller inte blir därför oväsentligt.

Från intervjuerna framkommer det dock att bibliotekarierna i början av flyttprocessen hade en önskan om att kunna bedriva så kallad 24/7-verksamhet, det vill säga att biblioteket skulle vara tillgängligt dygnet runt alla dagar i veckan:

Vi pratade mycket i början om så här 24/7, att man skulle ha möjlighet att ha öppet dygnet runt, alltså komma in med kort och sådana saker med det är svårt att få till säkerhetslösningar eller system så att det funkar, så nä det blev inte.

(Intervju med LUX-bibliotekarie)

Bibliotekschefen utvecklar vidare att de hade behövt ett nytt larmsystem på böckerna (RFID) eftersom de hade haft ett så stort svinn av böcker på de tidigare biblioteken. Läsesalen skulle därför också kunna tolkas som en översättning – och därmed transformering – av bibliotekariernas ursprungliga önskan om att ha en 24/7-verksamhet. Läsesalen är tillgänglig även efter att biblioteket har stängt, men på grund av problem gällande larm och säkerhet kan studenterna inte komma åt någon litteratur som det från början var tänkt, vilket också förklarar avsaknaden av böcker och bokhyllor i salen. Önskan om en 24/7-verksamhet har alltså, genom kedjan av böcker, larm och boksvinn, översatts till en läsesal – som definitivt har inslag av det ursprungliga önskemålet, men som ändå inte är den samma.

Rummet tillhörande HSC-biblioteket är inte fullt så avskilt som läsesalen på LUX, då det ligger precis utanför huvudentrén. Varför det har kommit att tillhöra HSC-biblioteket är heller inte en lika komplicerad historia som den gällande läsesalen. Anledning går att härleda till organisationsformen som den medicinska fakulteten har. Den platsansvariga bibliotekarien förklarar att bibliotek och IT-service tillhör samma organisation och utgör tillsammans Bibliotek och IKT. Tidigare var det IT-service som ansvarade för rummet och studieplatserna, men de beslutade att ha gemensamt ansvar för att tydliggöra att de tillhör samma enhet.

Intressant med de båda rummen är att de lyfter frågan om vad som verkligen gör ett bibliotek till ett bibliotek. Latour (2005, ss. 194) menar att en plats ramas in av sina aktörer – vi känner igen en föreläsningssal på grund av att den innehåller vissa specifika detaljer. På samma sätt föreställer jag mig att ett biblioteksrum ramas in, men vad händer när vissa aktörer inte längre är närvarande, så som böcker, bokhyllor, informationsdiskar och bibliotekarier? LUX-bibliotekarien uppfattar att läsesalen är lite stimmigare än det övriga biblioteket, vilket kan kopplas till mina observationer:

Nu kring lunch är det väldigt tomt på folk. På min sida sitter vi ett par stycken på rad. På andra sidan sitter ett fåtal utspridda över långbordets sektioner. Ju lugnare det blir här uppe desto högljuddare där nere [läsesalen]. Någon spelar musik från en telefon där nere och det slamras med bestick, glas och brickor.

(Observationsanteckningar från LUX-biblioteket)

Det är tillåtet att äta överallt i biblioteket men ändå upplever jag att det vid lunchtid blir glesare mellan studieplatserna, förutom i läsesalen som blir allt mer fullsatt. Men inte i första hand av arbetande studenter, utan av folk med matbrickor från cafeteria. Vissa typer av aktiviteter verkar inte passa in i det ”riktiga” biblioteket, men går bra att göra i läsesalen, exempelvis att äta eller spela musik.

På HSC-biblioteket är kontrasten mellan rummet utanför biblioteket och det ”riktiga” biblioteket inte fullt så framträdande som på LUX. Till skillnad från läsesalen finns här nämligen aktörer som gör att det exempelvis inte går att missta för en matsal. En stor mängd stationära datorer finns tillgängliga att använda och i mitten av rummet finns en skrivare av modell större placerad. På väggarna finns också uppsatser som bedömts vara av extra god kvalitet uppspikade. Likväl lyser dock fortfarande bokhyllorna och informationsdisken med sin frånvaro. Och även om jag aldrig ser rummet förvandlas till en vikarierande matsal som på LUX så används rummet i alla fall periodvis mer ”fritt” än det övriga biblioteket. Under en sen eftermiddag när det ”riktiga” biblioteket var som allra lugnast hör jag exempelvis både sång och höga skratt från platserna där ute. Vid flera observationstillfällen ser jag också hur vissa väljer att stanna precis utanför huvudentréns larmbågar för att ”prata av sig” innan de går in i vad de upplever som det riktiga biblioteket.

Bedwell och Banks (2013, s. 8) observerar vad de benämner som en panoptikon-effekt, där studenter som satt inom synhåll för bibliotekspersonalen var mer benägna att följa bibliotekets ordningsregler. Även Cunningham och Walton (2016, s. 58) vidhåller att bibliotekspersonalen upprätthåller ordning i biblioteksrummet. Det är därför inte omöjligt att även biblioteksanvändare vid mina två undersökta bibliotek, trots att biblioteken inte har några explicita ordningsregler, ändå tolkar bibliotekariernas närvaro som att det inte går att bete sig hur som helst. LUX-bibliotekarien berättar hur hon ofta får frågor från nervösa användare som undrar om det verkligen är okej att äta och dricka i biblioteket, trots att det inte finns några förbudsskyltar. Det verkar finnas vissa föreställningar om vad som är tillåtet och inte i ett bibliotek, som användarna bär med sig innan de ens besökt biblioteket. Det som behövs för att motverka dessa föreställningar är kanske inte enbart att plocka bort förbudsskyltar. Måhända behöver bibliotekarierna hjälpa användarna genom att sätta upp skyltar som förklarar vad de är *tillåtna* – och inte enbart förbjudna – att göra?

Bibliotekarien i nätverket

I följande avsnitt kommer jag att analysera bibliotekarien som aktör och dennes betydelse i biblioteksrummens nätverk. Likt det föregående avsnittet, gällande de inre aktörerna, kommer biblioteken att diskuteras gemensamt.

Bibliotekarien som länk till användarna

Tidigare i analysen har det framkommit att bibliotekarierna inte ser sig själva som några "bibliotekspoliser" vars uppgift är att upprätthålla ordning och reda i biblioteket. Bibliotekarierna står inte över användarna: "man är ju här för studenternas skull, så att säga. Så det är ju vi som ska anpassa oss mer än vad studenterna ska anpassa sig efter oss", menar HSC-bibliotekarien. Bibliotekarien som aktör i biblioteksrummet står i stark relation till användarna:

HSC-bibliotekarie: På CRC [Clinical research center] får man ju vara mer tyst också om man sitter i informationsdisken och prata med tystare röst.

Intervjuare: Men här pratar ni lite mer fritt?

HSC-bibliotekarie: Ja.

Intervjuare: Så ni är en del av själva ...

HSC-bibliotekarie: ... en del av själva kulturen. Det kan kanske vara så, att vi blir en del av studenternas förväntningar och studenternas kultur.

(Intervju med HSC-bibliotekarie)

Av citaten går att utläsa att bibliotekarierollen verkar skifta beroende på vilket nätverk bibliotekarien är "uppkopplad" till. Law (1999, s. 7) menar att ett nätverk: "imposes strong restrictions on the condition on the topological possibility". Med andra ord har ett nätverk förmåga att styra aktörer mot att agera efter vissa utstakade mönster. Samma aktör kan alltså agera annorlunda beroende på vilket nätverk den relaterar till för stunden. Den medicinska bibliotekarien är samma person oavsett om hon befinner sig på HSC- eller CRC-biblioteket, men ändå beter hon sig annorlunda eftersom det ställs olika förväntningar på bibliotekariens roll i de båda bibliotekens nätverk.

Bibliotekarierollen kan dock inte enbart ses som en produkt av den befintliga biblioteksmiljön. Bibliotekarien har också förmåga att påverka andra aktörer i ett biblioteksrumms nätverk. LUX-bibliotekarien påpekar att bibliotekarierna delvis sätter tonen på LUX-biblioteket genom att vara väldigt pratglada och "snackiga" vilket hon tror smittar av sig på användarna. Hon jämför med SOL-biblioteket där biblioteksmiljön är lite mer strikt. Det tillåts exempelvis inte mat och dryck i samma utsträckning som på LUX och att relationen mellan bibliotekarierna och användarna därför blir mer formell – detta trots att många av bibliotekarierna alternerar mellan att stå i informationsdisken på SOL och LUX.

Det finns dessutom ett slags symbiotiskt förhållande mellan bibliotekarierna, användarna, studieplatserna och den fysiska litteraturen:

Jag tycker ju att det hör ganska bra ihop, biblioteket och studentarbetsplatserna och man är på plats och där sitter studenterna och det uppstår frågor och man kan leta rätt på ett svar i en bok eller man kan ställa en fråga till en bibliotekarie.

(Intervju med platsansvarig bibliotekarie)

Den platsansvariga bibliotekarien upplever att det finns en synergieffekt mellan de fyra aktörerna som inte går att finna vid arbetsplatserna i resten av HSC-byggnaden, vilket även bibliotekschefen vittnar om på LUX:

Intervjuare: Skulle man kunna tänka sig ett bibliotek utan läsplatser?

Bibliotekschef: Ja och nej, så länge vi har referensmaterial så kan man ju inte det riktigt för då är det ju bundet till att man faktiskt sitter och jobbar med det här. Jag tror också att om man vill ta tillvara på att det finns personal som har kompetens och förhoppningsvis får relation, även om man inte har det med den som står i disken där och då, så har man en bibliotekarie som man kanske känner till och känner att de där bibliotekarierna är ändå nånting att ha eller att jag kan ha nytta av dem. Och att det finns läsplatser så skapar det ju också en närhet med bibliotekarierna som jag tror, jag tror att man hade tappat mycket om man hade liksom bara hade sagt att du får komma in och låna en bok och sen gå, eller om du inte har en konkret fråga så får du också gå. Så att jag tror det är en förutsättning för att vi ska få en bra relation, eller kunna utnyttjas.

(Intervju med bibliotekschef)

Skulle en aktör plockas bort från kedjan skulle biblioteket som lärandemiljö förlora en dimension då synergien förutsätter att alla aktörer är närvarande. Genom att få möjlighet att sitta och arbeta i biblioteket får studenterna tillgång till litteratur och kan be bibliotekarierna om hjälp, men för att litteraturen ska användas och bibliotekarierna ses som en resurs förutsätter det att studenterna sitter och arbetar i biblioteket. Aktörerna behöver varandra för att fungera optimalt.

Bibliotekarien i biblioteksrummet

I biblioteksrummet fungerar bibliotekarien som en slags spindel i nätet. Det är användarnas rum men det är bibliotekariernas uppgift att se till så att allt fungerar som det ska, vilket för bibliotekariernas del innebär att rycka ut för både stort och smått. Detta går att koppla till Foster (2007, s. 76) som menar att användarna förväntar sig att få svar på allt när de vänder sig till informationsdisken – även frågor som inte relaterar till bibliotekariens professionella yrkesroll. Under ett pass i informationsdisken är en krånglande skrivare ett lika stort problem som att en användare inte kan hitta en bok eller artikel. Det går inte att bara att sucka när någon kommer förbi och inte lyckas skriva ut, som LUX-bibliotekarien uttrycker det.

Latour (2005, s. 175-182) förespråkar en syn där ett nätverks topografi ska ses som "platt" vilket innebär att alla aktörer är viktiga för hur nätverket bildas: minns mitt exempel med hundpromenaden där varken jag, kopplet eller hunden kunde sägas ha mer eller mindre betydelse för hur promenaden skulle arta sig. Vid en första anblick kan en aktör i form av en försvunnen bok eller artikel tyckas ha större betydelse för ett biblioteksrumms nätverk, men faktum är att en aktör i form av en strejkande skrivare har lika mycket relevans. Exempelvis kan en skrivares dagsform vara det enda som skiljer en lugn måndagsmorgon med rutinarbete från att transformeras till kaos och

uppståndelse när någon inte lyckas skriva ut sina redovisningsanteckningar till det där seminariet som började för fem minuter sedan. Bibliotek som lärandemiljöer kan därför inte enbart definieras av möjligheten att få snabb tillgång till information/litteratur, utan det finns andra parametrar, så som utskriftssystem, som är av lika stor betydelse för upplevelsen.

Kedjan av aktörer som relaterar till bibliotekarien och vad denna förväntas vara behjälplig med sträcker sig även utanför det fysiska biblioteksrummet. LUX-bibliotekarien nämner att det är bra att känna till samlingarna på andra bibliotek och vad användare kan förväntas få hjälp med där, och det skadar heller inte att ha kännedom om exempelvis andrahandsbokhandlar om någon skulle komma och fråga. Som bibliotekarie ska man ge god service, med allt vad det innebär, konstaterar hon.

I intervjumaterialet framkommer också att bibliotekariernas relation till den biblioteksmiljö de verkar i på många sätt är komplicerad. Bland respondenterna går det att utläsa viss frustration kring att biblioteksmiljön ofta överskuggar det arbete som bibliotekarierna i sin professionella yrkesroll faktiskt utför. Tidigare i analysen har den platsansvariga bibliotekarien uttryckt att biblioteksmiljön inte speglar deras dagliga arbetssätt. Samma resonemang går att finna bland respondenterna vid LUX-biblioteket:

Det är ju också något som är lite intressant med bibliotek därför det är nog få verksamheter som definieras utifrån en fysisk lokal. Och det är klart att den är jätteviktig, men när jag sitter och tänker på vår verksamhet eller så, så är det ju en sån liten del av... det är inte det vi diskuterar mest utan det är andra saker, men för en användares perspektiv så är det där man associerar.

(Intervju med bibliotekschef)

Mest problematisk är relationen till den aktör som antagligen bibliotekarien är starkast förknippad med – nämligen informationsdisken. Relationen aktörerna emellan skulle kunna beskrivas som en slags hat-kärlek. Informationsdisken är central för bibliotekariernas arbete, men samtidigt talar alla respondenter om hur gärna de skulle vilja komma iväg från den och ut i rummet. På HSC-biblioteket vill de gärna införa en plats för handledning i biblioteksrummet som är skild från disken, där studenter ska kunna få hjälp med längre och komplicerade frågor. På LUX försökte de förra året med ett liknande projekt i läsesalen:

LUX-bibliotekarie: Ja, och där har vi ju haft något konstigt liten projekt som inte föll ut så väl, som vi kallade [...] ”Fråga HT-biblioteket” kallade vi det.

Intervjuare: Ja, det minns jag faktiskt.

LUX-bibliotekarie: Ja, att vi hade då på vissa tider, vi hade så att vi hade försökt rulla ut nån liten matta och försökte markera att nu sitter vi här, ni kan komma och fråga oss, men det var ju väldigt lite frågor och det var väldigt, ja som att de undrar vad gör vi här, och det också, det var ett sätt för oss att bli synliga i en miljö som ingen mer än vi uppfattar som att det tillhör biblioteket.

(Intervju med LUX-bibliotekarie)

Tanken var att eftersom det satt så många studenter och läste i salen så skulle de kunna fråga direkt på plats för att slippa gå in i biblioteket, med det var det alltså få som

gjorde. Ville de ha hjälp med något gick de hellre och frågade i informationsdisken. Att ”slå sig fri” från informationsdisken är därför lättare sagt än gjort för bibliotekarierna. När de två aktörerna allierar sig med varandra får de förmåga att påverka rummet och dess nätverk. Användare väljer exempelvis att gå hela vägen till disken istället för att fråga inne i läsesalen där samma hjälp finns att tillgå precis framför näsan. Informationsdiskens förmåga att röra sig runt i biblioteket är emellertid begränsad, varför bibliotekarien blir låst vid en specifik plats i biblioteksrummet.

Läsesalen på LUX skiljer sig dock som bekant från övriga rum i biblioteket i det att den inte har några bokhyllor. LUX-bibliotekarien nämner exempelvis att hon ofta blir ”haffad” när hon rör sig bland hyllorna. Det är därför viktigt att komma ihåg att ha sin namnskylt på sig så att folk förstår att man är bibliotekarie, tillägger hon. Med hjälp av en till synes obetydlig aktör – namnskylden – får alltså bibliotekarien möjlighet att synas även ute i biblioteksrummet, åtminstone så länge bokhyllorna också är närvarande. Fäst vid en bibliotekariers kläder har dock namnskylden upphört att vara just en *namnskylt*. Kanske att någon enstaka biblioteksanvändare är intresserad av att veta namnet på bibliotekarien, men skyldens huvudsakliga funktion är att signalera att personen som bär den *är* just bibliotekarie eller del av bibliotekspersonalen och inte att informera om vad personen heter. Kopplingen mellan bibliotekarien och namnskylden utgör ett kort och enkelt exempel på hur en relation mellan aktörer aldrig kan sägas vara enkelriktad. Både bibliotekarien *och* namnskylden transformeras i varandras närvaro.

I HSC-bibliotekets nätverk verkar emellertid aktörkedjan bestående av bibliotekarier, ”namn”-skyltar och bokhyllor inte vara lika viktig. Den platsansvariga bibliotekarien berättar att hon undervisar drygt hälften av alla studenter vid HSC och att hon därför ofta blir igenkänd: ”jag brukar låta användarna ta initiativet, det finns alltid någon som kommer och pratar med mig och då pratar jag med dem”. Bibliotekschefen konstaterar att hon är väldigt nöjd med flytten, men något de förlorade genom att byta från fem mindre bibliotek till ett stort var just den personliga och återkommande kontakten mellan bibliotekarie och användare: ”Man hade en annan personlig relation [på de mindre biblioteken], det var alltid samma personer i disken”. På LUX-biblioteket är det annorlunda eftersom det är många fler som bemannar disken. En student kan alltså inte längre vara säker på att träffa just ”sin” bibliotekarie som på de mindre biblioteken.

Den pedagogiska rollen – både i och utanför rummet

Den platsansvariga bibliotekarien synliggör i stycket ovan undervisningstillfället som en viktig aktör. I HSC-bibliotekets fall är det en aktör som både ger och tar. Bibliotekarierna blir bekanta ansikten för studenterna men på samma gång spenderar de allt mindre tid i själva biblioteksrummet och mer tid i undervisningssalar. HSC-bibliotekarien berättar att förr bemannade bibliotekarier disken från morgon till eftermiddag, men nu bemannas disken bara av bibliotekarier mellan 10:00 och 12:00 och resten av dagen är det biblioteksvårdare som står där. Det finns helt enkelt inte tid, då de utöver undervisningstillfällena också måste bemanna informationsdiskarna på de två andra medicinska biblioteken.

Även bibliotekschefen betonar betydelsen av undervisning. Det gäller att synas i sammanhang utanför biblioteksrummet för att kunna skapa kontakt inne i det, menar hon. Detta överensstämmer väl med Miller och Murillos (2012) resonemang kring att

relationen mellan student och bibliotekarie måste knytas utanför biblioteket. Grunden för att studenterna ska se bibliotekarien som en resurs läggs inte vid informationsdisken utan skapas genom att bibliotekarien är en integrerad del av undervisningen. Hur undervisningen följer med in i biblioteket illustreras på ett utmärkt sätt av den platsansvariga bibliotekarien:

De [studenterna] tänker att jag vet vilka de är och alltså vilken uppgift de håller på med, och det är lite fint [...] så att det mötet, där börjar vi ju någonstans mitt i, vi börjar absolut inte på noll, utan till och med någonstans där jag inte är med, utan jag får ställa frågor så att jag vet vem det är jag har och göra med och vad den personen sysslar med.

(Intervju med platsansvarig bibliotekarie)

Studenterna som beskrivs i citatet återupptar kontakten med bibliotekarien i biblioteksrummet från den punkt där de avslutade den i föreläsningssalen. Ett undervisningstillfälle avslutas alltså inte så fort att föreläsningen tar slut, utan är en process som fortsätter även in till biblioteksrummet. Detta rimmar väl med den breddade definitionen av lärandemiljöer, där lärande kan ske i stort sett var som helst och inte bara i samband med schemalagd undervisning. Den platsansvariga bibliotekarien poängterar att det är skillnad i mötet mellan en student som hon har undervisat och någon som inte känner henne. Ett referenssamtal kan inte börja på samma sätt med en ”okänd” student. Den schemalagda undervisningen som aktör bidrar alltså i allra högsta grad till att forma bibliotek som lärandemiljöer, trots att den i regel sker utanför det rent fysiska biblioteksrummet.

Respondenterna ser också mötet med studenterna i biblioteksrummet som en möjlighet att få lära ut. LUX-bibliotekarien säger att hon är där för att hjälpa studenterna att få den litteratur de behöver när de behöver den, men att:

Förhoppningsvis inte bara leverera det utan också förhoppningsvis ha någon sorts instruktion eller lärandebit i det hela också liksom. Att nästa gång så vet dom att ’aha, nästa gång ska jag göra si’ för att hitta det eller komma åt det.

(Intervju med LUX-bibliotekarie)

Den platsansvariga bibliotekarien har samma inställning:

Om de undrar liksom ’ja men den här websidan måste jag referera till och hur skriver jag den referensen?’ Då är det inte så att jag säger att ’Aah, så här!’ och så skriver jag och så ger jag dem svaret utan jag visar dem eller liksom att vi har en dialog kring hur kan man tänka – ’okej, vad är det för typ av referens och vad kan vi då hitta’ och så hittar vi ett exempel och så får dom själva skriva för att de ska ju kunna klara det nästa gång.

(Intervju med platsansvarig bibliotekarie)

Som Limberg och Folkesson (2006, s. 114-117) konstaterar vill bibliotekarier inte gärna ”servera” användarna information, vilket framträder av respondenternas kommentarer. ”Vi ger inga färdiga svar utan hjälper dem [studenterna] att själva hitta svaren”, som den platsansvarige bibliotekarien uttrycker det. LUX-bibliotekarien beskriver sin och sina kollegors roll som en sorts ”vägledare” i användarnas informationssökningsprocess. Även den platsansvariga bibliotekarien upplever att hon ”...visar studenterna vägen...” under referenssamtalen. De båda respondenternas

förhållningssätt går att känna igen i den fjärde (*tutor*) och femte (*counselor*) nivån av Kuhlthaus (2004, s. 124-125) fem bibliotekarieroller. I definitionen av den fjärde nivån skriver Kuhlthau (2004, s. 124) att: ”Tutors direct users on a path through the sources”, vilket ligger väldigt nära respondenternas beskrivning av sig själva som vägledare. Den femte nivån definieras bland annat av att bibliotekarien vill förbereda användaren för att i framtiden själv kunna klara av att söka och ta till sig information (Kuhlthau 2004, s. 124-25), vilket går att känna igen i respondenternas mål att användaren inte ska behöva fråga samma fråga två gånger.

Jag tolkar respondenternas definition av ”vägledaren” som högst allegorisk. Termen ska snarare föra tankarna till att bibliotekarien djärvt svingar sig genom den snåriga informationsdjungeln med användaren vid sin sida, än att bibliotekarien faktiskt pekar ut en väg eller riktning. För LUX-bibliotekarierna är dock det senare – och kanske något mindre dramatiska – tolkningen i vissa fall helt korrekt:

Vi får inte på grund av arkitekterna sätta upp skyltar och markera så som vi skulle vilja, vi skulle vilja skylta mer [...] och det skulle vara upp på den här betongväggen men vi får inte rita där, eller vi måste ha tillstånd för att få göra det, så vi är låsta av det, vad vi får och inte får göra vad det gäller skyltar.

(Intervju med LUX-bibliotekarie)

LUX-bibliotekarien förklarar vidare att eftersom de inte har tillåtelse att sätta upp skyltar som skulle kunna hänvisa till var man kan hitta en specifik hylla måste bibliotekarierna i disken peka användarna i rätt riktning. Arkitekternas ovilja att sätta upp skyltar på väggarna har alltså transformerat LUX-bibliotekarierna till att bli *faktiska* vägvisare som måste dirigera användarna runt i biblioteksrummet.

Avslutande diskussion

Mitt syfte med denna uppsats var att undersöka hur bibliotek manifesteras som lärandemiljöer samt betydelsen av bibliotekens sammanhang för hur detta kommer till uttryck.

I inledningen av uppsatsen ställde jag mig den retoriska frågan om det verkligen kunde finnas skillnader mellan bibliotek som tillhör samma universitet: bibliotek som bibliotek, eller? Efter att ha studerat två olika biblioteksmiljöer kan jag svara ett otvivelaktigt ja, det finns skillnader, *men* det finns också likheter. Min undersökning visar att de två bibliotekens lärandemiljöer präglas av det sammanhang de är en del av. Genom analysen av yttre aktörer har jag fått större förståelse för hur biblioteksrummen ser ut och varför, samt hur de används. De yttre aktörerna är inte de samma i de båda nätverken vilket skapar olika förutsättningar för hur biblioteksrummen formas som lärandemiljöer. Den geografiska placeringen i förhållande till annan verksamhet inom universitetet är exempelvis en faktor för hur biblioteken formas som lärandemiljöer. LUX-biblioteket besöks flitigt av studenter som inte är kopplade till de humanistiska och teologiska fakulteterna, samtidigt som HSC-biblioteket nästan uteslutande används av studenter från HSC.

LUX-biblioteket är nästintill nybyggt och har genomgått en omfattande flyttprocess. HSC-biblioteket å andra sidan befinner sig i en övergångsperiod och inväntar en stundande flytt. Forum Medicum framträder här som en inflytelserik yttre aktör som har bromsat utvecklingen av den befintliga lärandemiljön. Intressant är dock att trots att LUX-biblioteket är nybyggt har bibliotekarierna inte haft fria tyglar att forma lärandemiljön precis som de hade önskat. Byggprocessen har varit en kamp mot arkitekterna och bibliotekarierna har även varit tvungna att förhålla sig till det övergripande koncept som finns i LUX-byggnaden. Kampen mot arkitekterna är inte heller avslutad då bibliotekarierna inte får sätta upp skyltar på väggarna utan arkitekternas tillåtelse – det är alltså *inte* bibliotekarierna som förfogar över bibliotekets väggar, de ”lånar” dem bara av arkitekterna. I viss mån har biblioteket och bibliotekarierna vid HSC haft större bestämmanderätt över sina bibliotekslokaler, då färre yttre aktörer har varit inblandade.¹⁵ Det återstår dock att se vilken effekt grundutbildningarnas övertagande av lokalkostnaderna kommer att få på biblioteket.

Av de yttre aktörer jag har identifierat går det också att urskilja en tankeväckande begräsning av bibliotekarien i förhållande till biblioteksrummet som lärandemiljö. Korn (2005), Magnusson (2006) och Levy (2005) lyfter alla fram hur bibliotekariens pedagogiska roll också innefattar utformningen av biblioteksrummet och att denna funktion har blivit allt viktigare. Genom min undersökning kan jag konstatera att hur biblioteksrummet utformas som lärandemiljö inte enbart är en fråga reserverad för bibliotekarierna och biblioteksverksamheten. Ett biblioteksrum är föremål för en rad olika aktörers intressen, som ibland kan gå stick i stäv med bibliotekariernas visioner,

---

¹⁵ Givetvis är HSC-byggnaden, i vilken biblioteket ligger, inte bara sprungen ur marken utan även här måste arkitekter en gång i tiden ha varit inblandade. Men det finns inte längre en ”levande” vision från arkitekternas sida som HSC-bibliotekarierna måste förhålla sig till. Bibliotekarierna kan inte slå ner väggar, men de kan införskaffa och flytta runt möblemang som de önskar.

så som arkitekternas vision om biblioteket som mötesplats gentemot LUX-bibliotekariernas mål att få plats med så många hyllmeter som möjligt. Det är därför viktigt att i utformningen av biblioteken som lärandemiljöer medvetandegöra vad som har betydelse och inflytande över det pedagogiska rummet, tillsammans med bibliotekarien.

Låt oss nu återvända till Bennett (2007a) och Demas (2005) som förespråkade ett biblioteksrum format efter det lärande som bedrevs vid den fakultet som biblioteket var kopplat till. Utifrån deras resonemang kan jag dra två slutsatser från min undersökning: dialogen mellan bibliotekarierna och deras fakulteter gällande att utforma biblioteken som lärandemiljö är relativt fåordig, men – den undervisning som bedrivs vid utbildningarna tycks ändå influera hur biblioteksrummen formas och nyttjas som lärandemiljöer. Hos respondenterna på HSC-biblioteket betonas vikten av att deras studenter måste kunna samtala och arbeta i grupp på biblioteket, medan respondenterna på LUX-biblioteket snarare lyfter fram tillgången till informationsresurser som mest betydelsefull. Under mina observationer såg jag också att studenterna i vissa avseenden hade olika arbetssätt på de båda biblioteken. Denna kommunikation sker alltså inte direkt mellan fakultet och bibliotek, utan via studenterna och de typer av uppgifter som tilldelas dem vid deras respektive utbildning.

Jag baserade mitt urval av bibliotek på min önskan att de skulle tillhöra två skilda fakulteter: medicin kontra humaniora och teologi som jag ansåg vara vitt skilda ämnesområden. Jag såg det som passande att kontrastera dessa fakultetsbibliotek mot varandra. Ett överraskande resultat är därför de likheter jag fann mellan bibliotekens lärandemiljöer. Exempelvis tycks HSC-biblioteket som lärandemiljö ha mer gemensamt med det humanistisk/teologiska LUX-biblioteket än med sina två ”systerbibliotek” inom den medicinska fakulteten, enligt respondenterna i min studie. En förenande faktor mellan de undersökta biblioteken är att utbildningarna vid HSC, liksom de på LUX, i högre utsträckning arbetar med kvalitativa forskningsmetoder. Respondenterna vid HSC-biblioteket förklarar att utbildningarna vid HSC (omvårdnad/sjuksköterskeutbildning) skiljer sig från dem som fakultetens övriga bibliotek servar. De andra biblioteken är knutna till utbildningar (läkare/medicin) där t.ex. kvantitativa metoder är mer framträdande. Det är därför intressant att lyfta fram de likheter som finns mellan de undersökta biblioteken. De har exempelvis båda en tillåtande biblioteksmiljö. Det går bra att äta, dricka och samtala i biblioteken och bibliotekarierna är måna om att det är studenternas bibliotek, inte deras. De vill därför helst undvika att lägga sig i studenternas sätt att använda biblioteksrummen: på LUX-biblioteket ligger det på studenten själv att be någon dämpa sig, bibliotekarierna medlar inte. Sådana tillsägelser mellan studenter verkar dock ytterst sällan behövas i biblioteken. Tvärt om är studenterna väldigt toleranta gentemot varandra och har inga betänkligheter kring att enskilt och kollaborativt inte skulle kunna få samsas om samma ytor.

Min analys pekar mot att utbildningarnas utformning och upplägg bidrar till olika slags behov hos studenterna som har betydelse för formerna för lärandemiljöerna. Resultaten skulle därför kunna ha implikationer för den stundade sammanslagningen av HSC- och BMC-biblioteket som följer med projektet (och aktören) *Forum Medicum*. Det kan finnas nackdelar – eller måhända är *svårigheter* bättre uttryckt – med att slå ihop och

centralisera biblioteksverksamheter då olika typer av studenter vill utnyttja biblioteksrummet som lärandemiljö på olika sätt

Problematiken i stycket ovan kan knytas till *flexibilitet*, som är ett ofta använt ledord i diskussionen kring lärandemiljöer. Det finns en vision om en flexibel biblioteksmiljö som ska passa alla (Forum för bibliotekschefer 2015). Idén om att kunna erbjuda en flexibel lärandemiljö går definitivt att spåra i de två undersökta biblioteken. Trots att de till utformningen är väldigt olika så har de i grunden samma typ av funktioner: det finns delar som karaktäriseras av mer enskilt och tyst arbete, och det finns delar som mer avsedda för arbete i grupp. Båda biblioteken erbjuder exempelvis grupprum och tysta rum. Studieplatsernas utformning varierar också då det finns ett brett utbud med läsbås, fåtöljer, soffor, höga och låga bord, stora och små bord och så vidare.

Men mina resultat visar att biblioteken har svårt att anpassa sig efter visionen om den flexibla lärandemiljön. LUX-bibliotekarierna fick överväga varenda kvadratmeter för att få plats med vad de upplevde som ett fungerande grundutbud – och då är ändå vissa funktioner prioriterade över andra. Man valde exempelvis att begränsa antalet tysta läsplatser på LUX-biblioteket eftersom SOL-biblioteket redan hade många sådana att erbjuda. Problematiken går att känna igen från bland annat Johannessons (2009) diskursanalys där han visar på hur olika funktioner konkurrerar om ett biblioteksrum tillgängliga yta, exempelvis enskilda kontra kollaborativa studieplatser. Bennett (2009) definierar sitt lärandeparadigm utifrån ett biblioteksrum inte längre begränsat av krav på fysisk förvaring av samlingar. Men detta ”boklösa” biblioteksrum verkar inte vara eftersträvarvärt för varken LUX- eller HSC-biblioteket. Tvärt om är bokhyllorna på LUX-biblioteket prioriterade över studieplatserna och även på HSC-biblioteket har man ett stort behov av fysisk litteratur då det inte finns någon digital motsvarighet. De fysiska samlingarna är – både funktionellt och estetiskt – centrala för hur de två undersökta biblioteken manifesteras som lärandemiljöer. Att dessa skulle ”rationaliseras” bort för att ge plats åt andra typer av funktioner är i dagsläget högst osannolikt.

Gaytons (2008) antagonister i det *sociala* kontra *gemensamma* biblioteket – där det förra karaktäriseras av högljutt grupparbete och biblioteket som social mötesplats och det senare av gemensamt, men på samma gång enskilt, kontemplativt arbete – är också intressant att diskutera i förhållande till min undersökning. Jag är beredd att positionerna mig bredvid Bennett (2007b) och Freemans (2005) uppfattning om att det är möjligt att förena de två typerna av bibliotek. Utifrån min analys vill jag argumentera för att ett biblioteksrum som lärandemiljöer inte kan ses ett statiskt begrepp då aktörernas relation till varandra konstant omförhandlas. Benämningar så som tysta rum, eller grupparbetsplatser kontra enskilda studieplatser, tillika social aktivitet eller studerande, vill jag mena snarare måste ses som flytande koncept som kan vara mer eller mindre framträdande vid olika tidpunkter. Ett tyst rum är exempel inte alltid tyst, och ett grupprum skulle lika gärna kunna användas för enskilt arbete. Ibland kan dessa koncept, exempelvis social aktivitet och studerande, helt vävas samman, varför det stundom inte tjänar någon funktion att försöka skilja dem åt. Jag tror därför att bibliotek som lärandemiljöer bör fokusera på att ge användarna redskap att bygga sina egna lösningar, istället för att påtvinga dem ett redan färdigbestämt socialt eller gemensamt biblioteksrum. Detta är min tolkning av det flexibla biblioteksrummet.

Bell och Unsworth (2007) oroades över bibliotekariens allt svagare roll i biblioteksrummet i och med nedgången av antalet referenssamtal i relation till stigande besökarantal. Jag anser att min undersökning åtminstone till viss del har återupprättat bibliotekariens betydelse för ett biblioteksrum. Det är bibliotekarien som har huvudansvaret över att allt fungerar som det ska i bibliotekets lärandemiljö, vilket inte alls behöver vara kopplat till referensfrågor men som ändå är avgörande för att upprätthålla biblioteksrummet som en fungerande lärandemiljö. Ibland är det viktigare för bibliotekarien att kunna fixa en krånglande skrivare än att bistå i sökandet efter informationsresurser. Om inte bibliotekarien tar på sig ansvaret att serva skrivaren kommer med all sannolikhet ingen annan heller att göra det.

Kennedy (2011) deklarerade att informationsdiskens tid var förbi och Stover (2004) förespråkar ett referenssamtal där bibliotekarien och användaren möts på lika villkor. Informationsdisken fungerar som en barriär som sätter bibliotekarien i en maktposition gentemot användaren (Stover 2004, s. 291-292). Min undersökning visar däremot på att bibliotekarien och informationsdisken, på gott och ont, är ett utmärkande aktörspar för ett biblioteksrum och som användarna känner sig trygga med att ha i sin närvaro. På LUX-biblioteket gick studenterna hellre och frågade i informationsdisken än att vända sig till den provisoriskt uppsatta "frågezon" i läsesalen. Frågan är om det är möjligt att skapa ett hierarkilöst möte mellan användare och bibliotekarie. Konstaterat är att många studenter uppfattar mötet med en bibliotekarie som en förlängning av den schemalagda informationsundervisningen. En bibliotekarie kan alltså påstå undervisa i både lärosalen och i biblioteksrummet. Mötet mellan användare och bibliotekarie sker därför inte på helt lika villkor eftersom bibliotekarien iklär sig en undervisande roll. Miller och Murillo (2012) konstaterar att studenter hellre frågar en vän än en bibliotekarie om hjälp angående studierelaterade frågor, eftersom de inte vet vad en bibliotekarie kan hjälpa dem med. Det studenterna vill ha är kanske just en *bibliotekarie* som på ett tydligt sätt markerar att hen är tillgänglig och beredd att hjälpa till. Informationsdisken behöver inte nödvändigtvis ses som en barriär, utan som en aktör som symboliserar bibliotekariens yrkesmässiga kompetens.

Avslutningsvis visar analysen att bibliotek som lärandemiljöer i allra högsta grad utgörs av *hybrida* nätverk, som inbegriper interaktion mellan både mänskliga och icke-mänskliga aktörer, så som människor, laptops, mobiltelefoner, eluttag, böcker, bokhyllor, bord, stolar och (som exemplifieras ovan) informationsdiskar. Ett biblioteksrum måste kunna tillgodose alla dessa aktörers behov för att fungera optimalt som lärandemiljö: en student behöver sin laptop för att arbeta, en laptop behöver i sin tur ström för att fungera, vilket betingar eluttag – vilka styr hur studenterna placerar sig i biblioteksrummet. Ingen aktör skulle kunna plockas bort ur kedjan.

Gayton (2008) vände sig mot att omvandla biblioteksrummet till en social mötesplats, men jag vill argumentera för att biblioteket alltid har varit och fortsatt kommer förbli just detta – en social mötesplats. Men det sociala definieras inte här som av Gayton utan genom Latours (2005, s. 5) ord: "Social is not some glue that could fix everything [...] ; it is *what* is glued together by many *other* types of connectors". Ett biblioteksrum som lärandemiljö är alltså en mötesplats mellan mänskliga och icke-mänskliga aktörer som tillsammans – utifrån och in – "limmar" ihop det vi slutligen kallar för lärandemiljö. Att fokusera enbart på mänskliga eller enbart icke-mänskliga aktörer, istället för förena dem, anser jag är att utesluta en stor del av det som gör

biblioteksrummen till vad de är. Genom ANT går det att överbrygga klyftan mellan det mänskliga och icke-mänskliga, varför jag anser att teorin fortsatt bör appliceras inom forskning kring bibliotek som lärandemiljöer.

Vidare forskning

Min första kontakt med det koncept som är ANT var en mycket förvirrad sådan. Jag kunde inte för mitt liv förstå hur, i det här fallet, pilgrimsmusslor vid den franska kusten (jfr Callon 1986) skulle hjälpa mig att undersöka biblioteksrum som lärandemiljöer. Så här i slutskedet av uppsatsen står jag fortfarande fast vid att ANT är ett svårgreppbart teoretiskt ramverk, som ibland tvingar en att slå bakut mot det sunda förnuftet och allt vad det innebär, men som definitivt har hjälpt mig att uppnå syftet med denna uppsats. Jag är tacksam för att jag fortsatte läsa efter det första – och inte fullt så lyckade – mötet med de franska pilgrimsmusslorna. Med detta sagt gör jag dock inget anspråk på att ha använt teorin till sin fulla förmåga, men jag hoppas att jag i alla fall har kommit en liten bit på vägen i att visa på den potential som kan finnas i att applicera ANT i studiet av biblioteksrum. När jag i december 2015 beslöt mig för att undersöka fysiska biblioteksmiljöer var det baserat på en lös tanke om att det måste finnas något mer bakom rummets rent fysiska ramar, en tanke som jag anser att ANT har hjälpt mig att bättre sätta ord på.

Jag vill avsluta med några förslag på fortsatt forskning, baserade på frågor som väckts av mina resultat eller sådant som det helt enkelt inte har funnits utrymme att behandla inom ramen för denna uppsats. Till att börja med ser jag definitivt en möjlighet att länka aktörkedjorna längre än vad jag har gjort, framförallt genom andra metodologiska ingångar. Jag anser att mitt metodologiska tillvägagångssätt var fruktbart då det gav mig en stabil empirisk grund att stå på, men jag ser också möjligheter att bygga vidare på detta fundament. Något som av tidsmässiga skäl aldrig genomfördes i den här uppsatsen var att analysera styr- och policydokument med anknytning till biblioteken. Mina observationer har också en uppenbar begränsning i att det enbart är min röst, och inte de observerade aktörerna, som kommer till tals. Att berika observationsanteckningarna med intervjuer gjorda i samband med observationstillfällena skulle kunna vara ytterligare en möjlig väg att gå. Att skugga bibliotekarier under ett arbetspass i biblioteksrummet tror jag skulle ge upphov till ett användbart empiriskt material och är en metod som passar väl in i ANTs devis *Follow the actors themselves*. I mina intervjuer har bibliotekarierna berättat för mig vad de gör i biblioteksrummet och hur de gör det, men jag har inte studerat deras arbete med egna ögon.

Mina två undersökta bibliotek utgör också ett alltför litet urval för att kunna dra några definitiva slutsatser. Min undersökning väcker i viss mån fler frågor än svar. En fullständig kartläggning över alla fakulteters biblioteksrum vid Lunds universitet tror jag skulle ge många nya insikter om hur bibliotek kan manifesteras som lärandemiljöer. Hur stark är exempelvis kopplingen mellan ämnestraditioner och sättet att använda och arbeta i biblioteksrummet? Och varför låta sig begränsas av Lunds universitet? Går det att se någon skillnad mellan olika universitet och deras bibliotek?

Biblioteksanvändare har i min undersökning blivit synonymt med studenter. Två potentiella aktörer som lyser med sin frånvaro är forskare/doktorander och lärare. Vad skulle krävas för att få dessa mer delaktiga i bibliotekens lärandemiljöer? Eller är de kanske delaktiga, men på ett annat sätt än studenterna?

Ytterligare en möjlighet är att applicera ANT för att undersöka det digitala "biblioteksrummet" som lärandemiljö. Var börjar och slutar det digitala biblioteket och vilka aktörer går att finna där?

En fördel med ANT är att möjligheterna är oändliga då ett nätverk kan vara precis hur litet eller hur stort som helst. En nackdel är att man aldrig kommer i mål då aktörer går att finna på alla håll och kanter. Även jag stupar innan mållinjen – precis här och nu.

Källförteckning

Bilder

Bild 1. Översikt över de studieplatser som utgör ”Gläntan” på LUX-biblioteket. (Författarens bild)

Bild 2. Översikt över ”Balkongen” på LUX-biblioteket. (Författarens bild)

Bild 3. Bild av HSC-bibliotekets mittsektion. (Författarens bild)

Bild 4. Bild av HSC-bibliotekets läsbås. (Författarens bild)

Intervjuer

Intervju med Bibliotekschef, 9 mars 2016

Intervju med LUX-bibliotekarie, 11 mars 2016

Intervju med Platsansvarig bibliotekarie, 15 mars 2016

Intervju med HSC-bibliotekarie, 18 mars 2016

Litteratur

Ahrne, G. & Svensson, P. (2015). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2. uppl., Stockholm: Liber, ss. 8-16.

Akrich, M. & Latour, B. (1992). A summary of a convenient vocabulary for the semiotics of human and non human assemblies. I Bijker, E. W. & Law, J. (red.) *Shaping technology/Building society: studies in sociotechnical change*. Cambridge/London: MIT press, ss. 259-264.

Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. 2. uppl., Lund: Studentlitteratur.

Aspers, P. (2013) *Etnografiska metoder*. 2. uppl., Malmö: Liber.

Barr, B. R. & Tagg, J. (1995). From Teaching to Learning: A New Paradigm for Undergraduate Education. *Change*, 27 (6), ss. 12-25.

Bedwell, L. & Banks, C. (2013). Seeing Through the Eyes of Students: Participant Observation in an Academic Library. *Partnership: The Canadian Journal Of Library & Information Practice & Research*, 8 (1), ss. 1-17.

Bell, S. & Unsworth, A. (2007). Night Owl Librarians: Shifting the Reference Clock. I Foster, N. F & Gibbons, S. (red.) *Studying students: The undergraduate research project at the University of Rochester*, ss. 16-19.

Bennett, S. (2003). *Libraries designed for learning*. Washington: Council on library and information resources.

Bennett, S. (2005). Righting the balance. I *Library as place: rethinking roles, rethinking space*. Washington: Council on library and information resources, ss. 10-24.

Bennett, S. (2007a). Designing for Uncertainty: Three Approaches. *The Journal Of Academic Librarianship*, 33 (2), ss. 165-179.

Bennett, S. (2007b). First Questions for Designing Higher Education Learning Spaces. *Journal Of Academic Librarianship*, 33 (1), ss. 14-26.

Bennett, S. (2009). Libraries and learning: A history of paradigm change. *Portal: Libraries & The Academy*, 9 (2), ss. 181-197.

Blok, A. & Elgaard Jensen, T. (2011). *Bruno Latour: Hybrid thoughts in a hybrid world*. London: Routledge.

Blommaert, J. & Jie, D. (2010). *Ethnographic field work: a beginner's guide*. Bristol: Multilingual Matters.

Bryant, J., Matthews, G., & Walton, G. (2009). Academic Libraries and Social and Learning Space: A Case Study of Loughborough University Library, UK. *Journal Of Librarianship And Information Science*, 41 (1), ss. 7-18.

Callon, M, & Latour, B. (1981). Unscrewing the big Leviathan: how actors macro-structure reality and how sociologists help them to do so. I Knorr-Cetina, K. & Cicourel, A. V. (red.) *Advances in Social Theory and Methodology: Toward an Integration of Micro- and Macro-Sociologies*. Boston: Routledge, ss. 276-203.

Callon, M. (1986). Some Elements of a Sociology of Translation: Some Elements of a Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and the Fishermen of Saint Brieuc Bay. Tillgänglig via:
<http://www.vub.ac.be/SOCO/tesa/RENCOM/Callon%20%281986%29%20Some%20elements%20of%20a%20sociology%20of%20translation.pdf> [2016-05-01]

Callon, M. & Law, J. (1997). After the Individual in Society: Lessons on Collectivity from Science, Technology and Society. *Canadian Journal Of Sociology* 22 (2), ss. 165-182.

- Carlson, S. (2001). The Deserted Library. *Chronicle Of Higher Education*, 48 (12), ss. 35-38.
- Catalano, A., Paretta, L., McGivney, C., & King, T. (2014). Library Study Behaviors in the Age of Ubiquitous Mobile Devices: An Observational Study in Four Academic Libraries. *Reference Librarian*, 55 (4), ss. 328-342.
- Clark, K. (2007). Mapping diaries, or where do they go all day? I Foster, N. F. & Gibbons, S. (red.) *Studying students: The undergraduate research project at the University of Rochester*. Association of College and Research Libraries: Chicago, ss. 48-54.
- Cunningham, M. & Walton, G. (2016). Informal learning spaces (ILS) in university libraries and their campuses. *New Library World*, 117 (1), ss. 49-62.
- Demas, S. (2005). From the ashes of Alexandria: What's happening in the college library?. I *Library as place: rethinking roles, rethinking space*. Washington: Council on library and information resources, ss. 25-40.
- Eigenbrodt, O. (2013). The multifaceted place: current approaches to university library space. I Matthews, G. & Walton, G. (red.) *University libraries and space in the digital world*. Farnham: Ashgate, ss. 35-50.
- Eriksson-Zetterqvist, E. & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Liber AB: Stockholm, ss. 34-67.
- Estberger, L. & Mervik, A. (2015). *Acts of trust: the working relationship with librarians and Google*. Masteruppsats, institutionen för ABM. Lund: Lunds universitet.
- Forum för bibliotekschefer. (2015). *4punktsprogram – framtiden börjar nu: Högskolebibliotek – för kvalitet i utbildning och forskning*. <http://www.suhf.se/arbetsgrupp/forumforbibliotekschefer> [2016-04-16]
- Forum medicum. (2013). Forum medicum. *Blogg: Forum Medicum* [blogg], 12 februari. <http://forummedicum.blogg.lu.se/> [2016-04-10]
- Foster, N. F. (2007) The Mommy model of service. I Foster, N. F. & Gibbons, S. (red.) *Studying students: The undergraduate research project at the University of Rochester*. Chicago: Association of College and Research Libraries, ss. 72-78.
- Foster, N. F. & Gibbons, S. (red.) (2007a). *Studying students: The undergraduate research project at the University of Rochester*. Chicago: Association of College and Research Libraries.
- Foster, N. F. & Gibbons, S. (2007b). Library design and ethnography. I Foster, N. F. & Gibbons, S. (red.) *Studying students: The undergraduate research project at the University of Rochester*. Chicago: Association of College and Research Libraries, ss. 20-29.

Freeman, G. T. (2005). The library as place: changes in learning patterns, collections, and use. I *Library as place: rethinking roles, rethinking space*. Washington: Council on library and information resources, ss. 1-9.

Frostgård, C. (2012). *There Is No "I" in Torrent: Collective Effort and the Collected Self in Peer-to-Peer File-Sharing Networks*. Masteruppsats, institutionen för ABM. Lund: Lunds universitet.

Gayton, J.T. (2008). Academic libraries: "social" or "communal?": the nature and future of academic libraries. *The Journal Of Academic Librarianship*, 34 (1) , ss. 60-66

Gellerstam, G. (2001). "Den första uppgiften": högskolebibliotek som utbildningsinstitution och lärande miljö. Stockholm: Kungliga biblioteket.

George, S. (2007). Then and now: how today's students differ. I Foster, N. F. & Gibbons, S. (red.) *Studying students: The undergraduate research project at the University of Rochester*. Chicago: Association of College and Research Libraries, ss. 63-71.

Hahn, T & Jackson, H. (2008). Library as Sacred Place: Applying the Psychology of Religion to the Academic Library as Sanctified Space and Implications for Measurement and Evaluation. *IFLA Conference Proceedings*, ss. 1-11.

Harrop, D. & Turpin, B. (2013). A Study Exploring Learners' Informal Learning Space Behaviors, Attitudes, and Preferences. *New Review Of Academic Librarianship*, 19 (1), ss. 58-77.

Hartman, C.W. (2000). Memory palace, place of refuge, Coney Island of the mind: the evolving roles of the library in the late 20th century. *Research Strategies*, 17 (2), ss. 107-112.

Holley, P. R. (2013). Library space and technology. I Matthews, G. & Walton, G. (red.) *University libraries and space in the digital world*. Farnham: Ashgate, ss. 51-59.

Hvenegaar Rasmussen, C. & Jochumsen, H. (2009). The fall and rise of the physical library. I *The 17th BOBCATSSS Symposium*. Porto, Portugal 28-30 januari.

Håkansson, L. (2009). *Rummets betydelse för kunskapsproduktion: en tolkning av Lunds stadsbiblioteks funktioner i ljuset av dess arkitektur*. Magisteruppsats, institutionen biblioteks- och informationsvetenskap. Borås: Högskolan i Borås.

Jamieson, P. (2013). Reimagining space for learning in the University library. I Matthews, G. & Walton, G. (red.) *University libraries and space in the digital world*. Farnham: Ashgate, ss. 141-154.

JISC (2015). *Learning spaces*. <https://www.jisc.ac.uk/guides/learning-spaces> [2016-04-28].

Johannesson, K. (2009). *I främsta rummet: Planerandet av ett högskolebibliotek med studenters arbete i fokus*. Diss. Borås/Göteborg: Högskolan i Borås/Göteborgs universitet.

Järpvall, F. K. (2007). *Kunskapens rum: En studie av Orkanenbiblioteket*. Magisteruppsats, institutionen för ABM. Lund: Lunds universitet.

Jönsson, L.-E. (2009). Hemma på gatan. I Arvastson, G. & Ehn, B. (red.) *Etnografiska observationer*. Lund: Studentlitteratur, ss. 63-81.

Karolinska institutet (2015). *Framtidens lärandemiljöer*. <http://ki.se/om-ki/framtidens-larandemiljoer> [2016-04-28]

Kennedy, S. (2011). Farewell to the Reference Librarian. *Journal Of Library Administration*, 51 (4), ss. 319-325.

Koch, D. (2004). *Spatial systems as producers of meaning: the idea knowledge in three public libraries*. Lic.-avh. Stockholm: Kungliga tekniska högskolan.

Korn, K. (2005). *Högskolebibliotekariens pedagogiska roll*. Magisteruppsats, institutionen Bibliotek- och informationsvetenskap. Borås: Högskolan i Borås.

Kuhlthau, C, C. (2004). *Seeking meaning: a process approach to library and information services*. 2. uppl., Westport, Connecticut: Libraries unlimited.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl., Lund: Studentlitteratur.

Lalander, P. (2015). Observationer och etnografi. I Ahrne, G. & Svensson, P (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2. uppl., Stockholm: Liber, ss. 93-113.

Latour, B. & Woolgar, S. (1986). *Laboratory life: the construction of scientific facts*. Princeton: Princeton university press.

Latour, B. (1987). *Science in action: how to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open university press.

Latour, B. (1990). Technology is society made durable. *Sociological Review*, 38 (1), ss. 103-131.

Latour, B. (1992). Where are the missing masses? The sociology of a few mundane artifacts. I Bijker, E. W. & Law, J. (red.) *Shaping technology/Building society: studies in sociotechnical change*. Cambridge/London: MIT press, ss. 225-258.

Latour, B. (1999). On recalling ANT. I Law, J. & Hassard, J. (red.) *Actor network theory and after*, Blackwell publishers/The sociological review: Oxford, ss. 15-25.

- Latour, B. (2005). *Reassembling the social*. University press: Oxford.
- Laurier, E. (2011). Bruno Latour. I Hubbard, P. & Kitchin, R. (red.) *Key thinkers on space and place*. London: Sage, ss. 272-278.
- Law, J. (1999). After ANT: complexity, naming and topology. I Law, J. & Hassard, J. (red.) *Actor network theory and after*. Oxford: Blackwell publishers/The sociological review, ss. 1-14.
- Leijon, M. (2016). Space as designs for and in learning: investigating the interplay between space, interaction and learning sequences in higher education. *Visual Communication*, 15 (1), ss. 93-124.
- Levy, P. (2005). Pedagogy in a changing environment. I Levy, P. & Roberts, S. (red.) *Developing the new learning environment: the changing role of the academic librarian*. London: Facet Publishing, ss. 24-48.
- Limberg, L. & Folkesson, L. (2006). *Undervisning i informationssökning: Slutrapport från projektet Informationssökning, didaktik och lärande (IDOL)*. Borås: Valfrid.
- Lindberg, E. & Johansson, G. (2014). *Att läsa mellan hyllorna: en rumslig studie av ett internationellt bibliotek*. Masteruppsats, institutionen för ABM. Lund: Lunds universitet.
- Lippman, P. C. (2010). *Evidence-based design of elementary and secondary schools*. New Jersey: Wiley.
- Lofland, J., Snow, A. D., Anderson, L. & Lofland, H. L. (2006). *Analyzing social settings: a guide to qualitative observation and analysis*. 4. uppl., Belmont: Wadsworth.
- Lundgren, A.S. (2009). Störning på Holland Park Avenue. I Arvastson, G. & Ehn, B. (red.) *Etnografiska observationer*. Lund: Studentlitteratur, ss. 83-99.
- Magnusson, I. (2006). *"Det är som ett eget skapande...": medicinska bibliotekariers syn på pedagogik i en föränderlig värld*. Magisteruppsats, Sociologiska institutionen: Biblioteks- och informationsvetenskap. Umeå: Umeå universitet.
- May, F. & Swabey, A. (2015). Using and Experiencing the Academic Library: A Multisite Observational Study of Space and Place. *College & Research Libraries* 76(6), ss. 771-795.
- Miller, S. & Murillo, N. (2012). Why don't students ask librarians for help? Undergraduate help-seeking behavior in three academic libraries. I Duke, L. M. & Asher, A. D. (red.) *College libraries and student culture: what we now know*. Chicago: American library association.

Nelke, M. (2009). *Universitets- och högskolebibliotek i förändring. Omvärldsanalys och framtidsscenarier*. Stockholm: Svensk biblioteksförning.

NMC (2015). *Horizon report > 2015 library edition*. Austin: The new media consortium. <http://www.nmc.org/publication/nmc-horizon-report-2015-library-edition/>.

Ottoson, E. (2009). På drift. I Arvastson, G. & Ehn, B. (red.) *Etnografiska observationer*. Lund: Studentlitteratur, ss. 147-159.

Scottish funding counsel (2006). *Spaces for learning: a review of learning spaces in further and higher education*. Edinburgh: Scottish funding counsel. <http://aleximarmot.com/userfiles/file/Spaces%20for%20learning.pdf>

Stockholms universitet. (2015). *Framtidens lärandemiljöer vid Stockholms universitet*. Stockholm: Stockholms universitet.

Stover, M. (2004). The Reference Librarian as Non-Expert: A Postmodern Approach to Expertise. *Reference Librarian*, 42 (87/88), ss. 273-300.

Suarez, D. (2007). What students do when they study in the library: using ethnographic methods to observe student behavior. *Electronic Journal of academic and special librarianship*, 8 (3).
http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v08n03/suarez_d01.html

Svensk biblioteksförning. (2010). *Universitets- och högskolebibliotek: nu och i framtiden*. Stockholm: Svensk biblioteksförning.

Svensk biblioteksförning. (2015). *Effektiv vetenskaplig kommunikation: för forskning, utbildning och nyttiggörande*. Stockholm: Svensk biblioteksförning.

Sveriges förenade studentkårer. (2013). *Studentens lärande i centrum: Sveriges förenade studentkårer om pedagogik i högskolan*. Stockholm: Sveriges förenade studentkårer.

Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Temple, P. (2008). Learning Spaces in Higher Education: An Under-Researched Topic. *London Review Of Education*, 6 (3), ss. 229-241.

Walton, G. & Matthews, G. (2013). Evaluating University's Informal Learning Spaces: Role of the University Library?. *New Review of Academic Librarianship* 19 (1), ss. 1-4.

Åsberg, C., Hultman, M. & Lee, F. (red.) (2012). *Posthumanistiska nyckeltexter*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1 – Intervjuguide LUX

1. ”Uppvärmning”

Kan du berätta lite om dig själv?

Hur länge har du jobbat vid HT-biblioteken?

Vilken är din roll här på LUX?

2. Biblioteksmiljön

Hur skulle du vilja beskriva biblioteksmiljön? (atmosfär, rummets utseende, inredning...)

Hur upplever du att biblioteket används/Vad gör man på biblioteket?

Vilka använder det?

Är det stor skillnad från när biblioteken var uppdelade?

Finns det något i miljön som ni är extra nöjda med, eller fungerar extra bra?

Finns det något ni är missnöjda med eller något ni skulle vilja ändra på? (det behöver inte vara genomförbart, rent önsketänkande fungerar lika bra)

3. Skapandet av miljö/tanken bakom

Hur gick planeringen av biblioteksmiljön till?

Gjordes det någon behovsanalys: antal grupprum/litteratur/läsplatser för enskilt/grupparbete?

Vilka var delaktiga i planerandet?

Vad var det ni ville uppnå/skapa med det nya biblioteket? Varför?

Hittade ni ”stöd” för utformningen i styrdokument, rörande till exempel bibliotekets uppdrag och syfte? (Eller var det mer ett experiment?)

Var hämtade/hämtar ni inspiration ifrån?

På vilket sätt speglas er vision eller mål i bibliotekets utformning och inredning?

Blev det som ni tänkt er?

4. Biblioteket som lärandemiljö/pedagogiskt rum

Vad associerar du med begreppet lärandemiljöer?

Hur ser du på bibliotekets roll som lärandemiljö?

Är biblioteket en lärandemiljö? På vilket sätt? Vad är viktigt i en lärandemiljö?

Vad skiljer biblioteket som lärandemiljö från exempelvis cafeteria som ligger precis utanför? Vad händer när man går in i biblioteket – finns det en skillnad?

Har biblioteket ett särskilt ansvar i byggnaden?

Hur ser er relation ut till HT-fakulteterna, eller universitetet i sin helhet - finns det en dialog kring lärandemiljöer? Vilka är med där (lärare - pedagogik?)?

Går det att kalla LUX för ett ”typiskt” humanistiskt bibliotek?

Hur ser relationen/uppdelningen ut till de andra HT-biblioteken (SOL, och kanske UB)?

Tror det finns en skillnad mellan Lux och andra biblioteksrum på LU? Hur ser Lux ut i förhållande till dem?

Kan du beskriva HT-studenternas behov i en lärandemiljö och om du tror att det skiljer sig från andra studenter på LU?

5. Bibliotekariens roll i rummet

Hur skulle du beskriva din och dina kollegors roll i biblioteksmiljön/hur upplever du att er närvaro påverkar miljön?

Vad gör du när du har pass i biblioteket?

Hur ser mötet med användarna ut? Beskriv en vanlig situation som uppstår.

Vilken betydelse har bibliotekets (eller bibliotekariens) pedagogiska arbete/ansvar för det fysiska biblioteksrummet?

Vad tror du skulle vara annorlunda om bibliotekarierna inte längre var en del av miljön?

Finns det exempelvis en tanke bakom att biblioteket alltid är bemannat?

Bilaga 2 – Intervjuguide HSC

1. ”Uppvärmning”

Kan du berätta lite om dig själv?

Hur länge har du jobbat vid HSC-biblioteket?

Vilken är din roll här på HSC?

2. Biblioteksmiljön

Hur skulle du vilja beskriva biblioteksmiljön? (atmosfär, rummens utseende, inredning...)

Hur upplever du att biblioteket används/Vad gör man på biblioteket?

Vilka använder det?

Finns det något i miljön som ni är extra nöjda med, eller fungerar extra bra?

Finns det något ni är missnöjda med eller något ni skulle vilja ändra på? (det behöver inte vara genomförbart, rent önsketänkande fungerar lika bra)

3. Skapandet av miljön/tanken bakom

Hur gick planeringen av biblioteksmiljön till?

Vilka var delaktiga i planerandet?

Vad var det ni ville uppnå/skapa med det biblioteket? Varför?

Hittade ni ”stöd” för utformningen i styrdokument, rörande till exempel bibliotekets uppdrag och syfte? (Eller var det mer ett experiment?)

Var hämtade/hämtar ni inspiration ifrån?

På vilket sätt speglas er vision eller mål i bibliotekets utformning och inredning?

4. Biblioteket som lärandemiljö/pedagogiskt rum

Vad associerar du med begreppet lärandemiljöer?

Hur ser du på bibliotekets roll som lärandemiljö?

Är biblioteket en lärandemiljö? På vilket sätt? Vad är viktigt i en lärandemiljö?

Vad skiljer biblioteket som lärandemiljö från platserna precis utanför? Vad händer när man går in i biblioteket – finns det en skillnad?

Har biblioteket ett särskilt ansvar i byggnaden?

Hur ser er relation ut till fakulteten, eller universitetet i sin helhet - finns det en dialog kring lärandemiljöer? Vilka är med där (lärare - pedagogik?)

Går det att kalla HSC för ett ”typiskt” medicinskt bibliotek?

Hur ser relationen/uppdelningen ut till de andra medicinska biblioteken?

Tror det finns en skillnad mellan HSC och andra biblioteksrum på LU? Hur ser HSC ut i förhållande till dem?

Kan du beskriva HSC-studenternas behov i en lärandemiljö och om du tror att det skiljer sig från andra studenter på LU?

5. Bibliotekariens roll i rummet

Hur skulle du beskriva din och dina kollegors roll i biblioteksmiljön/hur upplever du att er närvaro påverkar miljön?

Vad gör du när du har pass i biblioteket?

Hur ser mötet med användarna ut? Beskriv en vanlig situation som uppstår.

Vilken betydelse har bibliotekets (eller bibliotekariens) pedagogiska arbete/ansvar för det fysiska biblioteksrummet?
Vad tror du skulle vara annorlunda om bibliotekarierna inte längre var en del av miljön?

